

88
5

अथ

अननाभट्ट-पुष्पावा ।

भारतचम्पू ।

Bharatchampū -

88
5

2105

88
5

अथ
अमनाभट्ट पुनीता

भारतचं पूजार्भा। श्रीः॥

88
5

✓

88
5

१ श्रीगणेशायनमः॥ ॥ अनंतागमजानंतमनंताहितमानसं॥ अनंतांशुपदांसक्तमनंताचार्यमाश्रये॥ १॥ कल्याणं बोविधु
त्तां करटमदधुनी लोलकल्लोलमालाखेलं लोलंबकोलालहमुखरितदिकचक्रवालांतरालं॥ प्रत्नवतंडरत्नसततपरि
चलकर्णतालप्ररोहदातां कुराजिहीर्षादशविहङ्गफणाशृंगभरषाभुजंगं॥ २॥ नवनीतसुगंधयो नरबांकाः नवनीपांकुरनंदनीयुग्मभाः॥
कुशलंकलयंतु गोपिकानां कुचवास्तव्यकुटंबिताधुरीणाः॥ ३॥ तुहिनकिरणवंशस्थूलमुक्ताफलानां विपुलभुजपिराजद्विलक्ष्मीविभू
त्तां॥ हसितसुरपुरश्रीरस्ति साहास्ति नारय्यां शिपुजनदुरवापाराजधानी कुरुणां॥ ४॥ यस्यामुदग्रनृपमंदिरचंद्रशालावातायने गतिव
शाद्वपुषि प्रसक्तां॥ दीपाग्रधूममषिकांशशिरांशुर्विबेमोहालुरंगद्वितिमुग्धजनावदति॥ ५॥ ग्रीष्मेषु शतिकरकांतकृतोदरासुयद्रोपु
राग्रिमदरीषु पयागतस्य॥ विश्राम्यतो रविहयस्य विलंबनेषु चिन्हंतदीयदिनसंततिदीर्घभावः॥ ६॥ यत्रांगनावदनयावमतीद्राहृष्य
च्चंद्राग्रमसौ धगलितः सलिलप्रवाहः॥ हृंदारकेंद्रनगरी बृहदुत्सवाय मंदाकिनी तिलभते महती मभिरव्यां॥ ७॥ दीक्षिरगारमणिभिर्दिवेसा
यमानां निश्चिन्वते मनसि यत्र निशां युवानः॥ कांतं तिकैरखिलकालनिवेदनाय घंटामणेरभिहतस्य घनारवेण॥ ८॥ वक्रं विला
समणिदर्पणधार्यमाणं वामाहिमांशुरस्यमित्यवधार्ययस्यां॥ आदर्शविबध्तिरश्रुतदृष्टपूर्वा तस्येति तादृशधियं विनिवर्तयती॥
॥ ९॥ आलापकालसमपल्लवितां कवीणासौरभ्यपातिमधुपारवसंकुलस्य॥ तंत्रीस्वनस्य समितौ तरुणीस्वनस्य जानाति यत्र व
तुरोपिनतारतम्यं॥ शीलीनतामविगणय्य सरसीसमाजे पश्चात्कृतस्य कमितुः प्रणयप्रकोपात्॥ मुग्धाः समीक्ष्य मुकुरायितरल

तो

मितौ छायां क्षणानुत्पन्नं शमयंति यस्यां ॥ ११ ॥ चित्रं दिदृशुः पुण्ड्रं जनि तस्य यस्यां मध्यं विनैव विधिना महिला जनस्य ॥ अंगं नितंबं जघनादिय
तो यतो धस्तुंगं कुचाद्युपरि याति तनो नुकूलं ॥ १२ ॥ पंकेरुहाणि परिखामवतीर्य यस्यां प्राकारमिति ममितः परिवेष्टयंति ॥ अंतस्त्रिंति विदध
तामवलाजना नामास्या निजे तु मखिलानि किलात्मभासा ॥ १३ ॥ चारवतु पुरा कुरुधराधिपापराधसमेधित क्रोधेन हलधरेण निजा युधे
न हठा कर्षण शिखया तक्षणेन समुक्षित दक्षिण दक्षिण भागात् दीये भुवन भूषायमानां भोगवती मात्मना विजेतुं भागीरथी पाशः पथेनाव
तीर्य कृतं प्रस्थाने वाद्यापि परिदृश्यते ॥ १४ ॥ उपेत्य तां पांडुरुदार विक्रमः प्राजामनः पल्लवयन्पुत्रासनात् ॥ यशः प्रकाशैर्यमुना सरवी सरवे
र्निनाय लोकं निजनाम्वाच्यतां ॥ १५ ॥ यं पराशरसुतो निखिलावनी देशावनाय निजजननी निदेशावनमना मना गितराश्वर्यतपश्चर्या
लं कर्मणि समानोदयस्य विचित्रवीर्यस्य कुटुंबिन्या मंबालिकायां संपादयामास ॥ १६ ॥ चित्रं चरित्रं जगतीति यस्यां नलायामास नरेषु को
व ॥ सयस्त्रयं पांडुरपि स्वकेन गुणेन रत्नान करोत्समस्तान् ॥ १७ ॥ अंतर्भवत्क्षणमृगाजिनां कैः सुनिर्मलैः षोडशदानकीर्तैः ॥ खडैरमुष्यं दुरका
रिधात्रामृषाय मेधै रजनीतिवाता ॥ जग्राह निग्राह परः परश्रियां करे करेण करेण चक्रमः ॥ कुंतीराकुंते शरथो यथारमांसमुद्रका
ची च समुद्रकन्या कां ॥ १८ ॥ अथ कदाचन मृगयोपलालित हृदयो नरे श्वरो यमश्वेश शिखेत तेजसि विश्वातिशय निविजितमातरि श्वनिहता
धिरोहः पाश्वर्ध्वि श्वकटुभिरनेकवागुरोपकरणानुरोधैर्योधैरनुद्रुतो मृदुभद्रविनयाभ्यां यदुमद्रतनयाभ्यामनुविधः सिधुगणगणनी
यमहिमवतो वजगाहे महतीमठवीतटवीथिकां ॥ १९ ॥ तत्र सतावदतिशुल्ल कवनमल्लिका मतल्लिकोदेल्लितयमिल्लः ॥ अवलभ्य ददन्त कच्छपुट

सधु

२

विद्युतिरेकौ निषंगानुषंगमांसलिततमांसललितः परनिरासपरंशरासवरंकरे कुर्वाणो गीर्वाण गणचक्रवृत्तिविक्रमः क्रमेण विविधमृगचक्र
वर्धे विधातुमुपचक्रमे ॥ ४॥ भस्त्रुजोस्यसविधे विचरंत्यो भोजमद्रुतयोर्दृशि शोभां ॥ जेतुं काममिव सर्वसमष्ट्या प्रादुरासपुरतामृगयू
थं ॥ १७ ॥ क्षोणीपतौ मदकलं प्रतिरुणासारंतुणी मुखे पतितपाणिनखांकुरे स्मिन् ॥ एणीकुलानितरलेयमुनाजलानां वेणीमिवाक्षिवलनै
विपिने वितेनु ॥ १८ ॥ कुरंगयूनांकुरुते स्मभीतिंगुरोः कुलस्यामृतदीधितेर्न ॥ सजातिरेषांतनुते कलंकमितीवरोषादिषुभिः सपांडुः ॥ १९ ॥
प्रजवंहयंगमयते ततस्ततः पतिताः नृपायत्राललीत्रालाकिकाः ॥ गहने वने पिपिशुनखमाचरन् गृहणे वराहकुलवर्तिनीभुवां ॥ २० ॥ वे
रांतपंकविहृतेर्विनिवर्त्य सद्यः प्रत्युद्यतां ध्वनिषु मत्सरिणो हयस्य ॥ भ्रूदार एष वनं पोत्रवता मता नीडूदारशब्दमसहिष्णु रिवांतमेषां ॥ २१ ॥
तर्णं प्रधाव्य तुरगं स्वयमन्यतो सौपांडुः कुलं परिवारलुलाययूनां ॥ अये विशालकरधननदुर्विधेत्वात्सल्यापित हिरदभावविपर्ययाणां ॥
॥ २२ ॥ आकर्ष्य क्षितिपहयारवानसद्यो नामूलं कुपितधियस्तिरोविषाणां ॥ व्याध्यांतिकतरुपुक्षणां निजघ्नुर्याकृष्टं पुनरथ तश्चिरान्न
रेकुः ॥ २३ ॥ कुरुते तिततः सहैव वासं कूलकूटस्थकृतांतवाहनेन ॥ मदधृतविषाणमंडलाग्रमहिषोद्ये निजघानमंडलाग्रं ॥ तत्र चित्रमवनी
पतेस्ततश्चंद्रहासपतनं वकारयत् ॥ पोषितेषु वनमध्यवर्थां लुंडरीकनिवहेषु मीलनं ॥ २४ ॥ गहनमस्तूरारारुमृगव्रजं कृतवताय मुनाज
ववा जिना ॥ ममृगिरेहस्यो मदशालिनो मनुजपेन गिरीशदरीत्रायाः ॥ २५ ॥ विस्कारघोषमवकण्य विनिर्गतानां हंकुर्वतांतरुणके सरि
णांगुहाभ्यः ॥ याकेवलं प्रथममानन एव भक्तैस्तापंचतांसविदधे सकलेपि देहे ॥ २७ ॥ एवमश्रांतमृगयापरिश्रांतमपरिमितस्वेदसीकरनि

२

कर कोर कित फाल मूल माते निरे न मास्यो नंतु हि न गिरि दे श्या नंदनीय मंदिमानो मानस सरोर विंद मकरं दसौर भी पार दृश्वानो मातरि श्वनः ॥ ४५ ॥
 अनंतर मसौ परंतपः समंततः शकुंत र व निरंतर दिगंतराद शिव ल मृग कुल शरण्याद रण्या दुल्लव मानस्य कस्य चिदनुल्लव न मंदि त ज व च म
 शे भै वं श्व मूरोः सरणि मनु सरमाण स्त दीयत नुरुह चित्र विंदुरु चिनि करै रिव गगन मुत्पतद्भिः खुर रजो भिरनु मीय मानतुरं ग गति दूर
 मति पपात ॥ ४६ ॥ तत्र तावत्क वचन लता गुल्म परिसरे स नर नाथः परिकथित तरु णि मप्रथिम कलेवर मशि थिल रति सुरक्स नाथ
 हे रिण मिथुनं नयन पयस्या तिथी चकार ॥ तिग्मेन वाणेन जघान तस्मिन् युग्मेन शणामधिपः पुमांसं ॥ वातायुराकार मसौ महर्ष जी
 तायुरंतः सहसाल लंबो ॥ २८ ॥ ततः लपामंद मानाः किंद मना मधेयः संदानित तनु स्पंद मान रुधिरेण महारुषा कल्प रविकल्प रवि दत्त
 महारुषा तस्मिन्मही प्रभृति संभोग संभेद क मंभोज दृशा दंभो लिमिव सहस्राक्षः शाप मुद स्वाक्षीत ॥ ४७ ॥ तदनुताप सत्रा पेन विरचित म
 नस्तापेन तेन धरिणी पतिना चंतुरंग वल मिव सप्तांगं राज्य मपिव्यस्तु ज्यत ॥ ४८ ॥ आष्टांग योगेन वातो स्यराशो मृष्टां न मासीन्मृदु कं
 दमूलं ॥ गर्भौवन स्याजनि के लि सौधोद भो पिसि ह्यासन तां जगहे ॥ २९ ॥ अहो नरपति ताप सयोः समान रूप फल मिद माचरितं तथा
 हि ॥ वाणशाप प्रयोगा व्यावा धितौ तावु भावपि ॥ तपस्वितां यतः सद्यस्तादृशी मुपजा मतुः ॥ ३० ॥ क्रमादति पुति ते चावरोध वधू ज नानु
 रोध गुण दात्रे गण रात्रे ॥ ४९ ॥ अपा करि ष्यन्न न पत्य भावै भुवनं करि ष्यन् ॥ उवाच दे वी मुचितं स पांड कृ पकू रे जातु धिद ह दक्षः ॥ ३१ ॥
 परिपालय तोपि मे मही परिपूर्ति र्न त नृ ज दुर्गते ॥ प्रजया हि मनुष्य इत्यसौ प्रथते क्षिते वणे पध्तिः ॥ गोत्रेन केवल मशेषे बुधो पला

ल्यंगोत्रं च तत्र भवतः कुसुदैकबंधोः॥ आपांडुवर्तत इति स्फुटमधमन्येयस्मात्प्रजानलभसेयदुवीरकन्ये॥ ३३॥ न ह्युतीव विधिर
 ध्यसुतानां न ह्यतेफलमिति श्रुतिसिद्धेः॥ जीवितो मम मया हवासाध्यमीलितोऽपि न तथा परलोकः॥ ३४॥ अहं किं वा किं
 भीष्टताय देत वेति मातुर्धुरितातद्वृत्त्या॥ प्रलोभतुल्यं प्रवदंतमर्भकं मुदा हसजिधुतिमृष्टिपुण्यभाक्॥ ३५॥ निंद्यते पितृभिस्त
 तेर्निस्पृह्यधनः पुमान्॥ अध्वनी नेरति श्रान्तेरवकेरीव पादपः॥ ३६॥ कदापि तात शब्दस्य कल्पमभिरुहामिव॥ नाथं भक्ति
 महोमिनरवाहनसंनिभः॥ किं भोगवैभवमशः क्षिती जीविताद्यै रंभोरुहाक्षि नियमे रनघैस्तमेव॥ शापातिरेकद्वपावकशायिनो
 मेतापपानोदविधयेत नयं प्रसुच्य॥ ३७॥ इत्यसंकोचतः शोचतः पत्युरयमुविसमग्रमदाक्षरमरणियममंदाक्षरमपि यात्रितमि
 दं वचनपृथपिकथयामास॥ राजन्पुराखलुपिताममपितामहसमानस्य निशांतमधिवसतः कृशांतनुलतोतपस्तावहतोपि दिशांत
 तिष्ठु निशांतरविकांतमृशांतरंगरुचांतरंगपरंपरांतरलुडतुरशांतमनसो मुनेरुपांतपरिचारणाय मामनुशासितशौश्रवयौवरा
 ज्यामपि नियोज्यामकरोत्॥ ३८॥ ततो नु देशानि समयेषु लब्धुं मयामहायत्नुजुषामहर्षेः॥ आरामवल्लीरपहायतस्य भ्रवलिमवप्रति
 पाल्यतस्ते॥ ३९॥ यथायथासेवनयमजन्तानां निदाघतोयेन निषिक्तमंगकं॥ तथातथावर्धते पसांति केमहाविकासाममभक्तिबल्ली
 ॥ ४०॥ तपस्विनस्तस्य तपः कृशस्य स्वरूपतामाहुमिवाश्रयद्विः॥ दिनेदिने मेदनी यरुपैरंगैरशेषैरति कार्यमाणे॥ आपादनेन समिधा
 मभिषेकवारामभ्यर्चनासुमनसामपितपसैः॥ मय्येव शिष्यजनताममतां वितन्वन्ते च संतमपि कोपमपावकारा॥ ४१॥ एकांसमा

तत्र वसन् कदाचिदेकां समां पार्श्वगतामवेदय ॥ समाधित्व्या सह मौनमुद्रां समापयामास तपो धर्मेन्द्रः ॥ ४३ ॥ भवसे भवसे वासं प्रदायेन सं
प्रतिष्ठन्नां संप्रसीदामि तिव्याहृत्य समुत्तिरनुकंपचेताः मह्यमत्यर्थमभीक्षितार्थसमर्थोपनपरतंत्रं कमपि मंत्रमुपादिक्षत् ॥ अपि नु धामाव
सत्त्वरमुष्मान्मलागुरुत्वं वरमंत्रलाभे ॥ अपुष्पवत्यामपि मेदशाया मोदभारोधिकमाविरासीत् ॥ ४४ ॥ अधुना तस्य प्रभावेन शतमखमुरवा
सुरेश्वरेश्वरवासुयेये परार्घ्यास्तेरहसि ध्यानमात्रसाध्यसान्निध्याः स्वस्वानुरूपगुणविभावानात्मभवान्मपि विकसदनुकंपाः संपादयि
ष्यति ॥ ४५ ॥ इति नृपाय कृपाय तच्चैतस्यैतदुत्तुतामुत्तिनेतुरनुग्रहं ॥ अदशनञ्जणपीडमहप्रतेरभिदधेरतिसंगमचं विना ॥ ४५ ॥ इति व
चनमयी सुधांकिरंती यदुत्तुपतेस्तनयां अशंसमानः ॥ प्रतिरनुमनुतेस्म पौरवाणां प्रकृतमहोत्सवपारदर्शनाय ॥ ४६ ॥ तदनंतरं ॥ धर्मा
त्पापयुधिष्ठिरं पवनतोभीमं च भीमं द्विषां जिष्णोर्जिष्णुमितीव धृष्टमनधा कुंती मुनेर्विधवा ॥ अन्यासापितये वतत्र नकुलं रूपास्य दगा
पतेः सखात्रे सहदेवमथ जनयन्ता सत्ययोरंतिकात् ॥ ४७ ॥ तदनुवासवनंदनसंभृताः सपटुगीतिरवप्रमहलय ॥ सुमनस्तु यथोचितमा
चरन्ति पतनं भुवि नृत्पविधिं दिवि ॥ ४८ ॥ जन्मोत्सवो महानेपां जलमत्यक्तभावहृत् ॥ विधामनन्यसामान्यां श्रीलंकुं भभुवोनयत् ॥ ४९ ॥
स्वस्य चक्रगतिं सरयुः स्वयमय्याश्रिताडव ॥ जवात्पदक्षिणज्वालाज्ज्वलुर्ध्वजपावकाः ॥ ५० ॥ सामो दोषीमसंस्मरति संस्मृता शौचव
त्तया ॥ सकुचंति वसस्पर्शसमीरोमंदमावयो ॥ ५१ ॥ कथ्यकालेपि मय्येषा कामुकीति स्मरन्ति व ॥ प्रसृतदिवसं कृपाः प्रविद्यतदहस्करः ॥
पुण्यात्वागैव सुषुवे पुत्रमेवेति वीरुधः ॥ फलेग्रहय एवासन्नप्रसृतात्पाकृथावने ॥ ५३ ॥ तदनुगुणं गणेशं गुरुभं भुतेविकासमेये समये ॥ ५४ ॥

चंपुसा०

४

ये

रे

प्रजाधिपोसौ प्रथमं युधिष्ठिर सुतेषु ते जस्विषु ते पुपंचसु ॥ प्रभाकरे पंचत पाद्वेन ते प्रणितयामास विलोचनद्वयं ॥ ५४ ॥ तपस्विनीनां स्तन
पायितास्ते दरक्कणकीवकदत्तकर्णवने दिनांते वसुधेन्द्र पुत्राः कल्केषु निद्रासुखमन्वप्सवन् ॥ ५५ ॥ क्षुत्पीडया स्तनरसे कलहं शिशुं
कुतीतदाश्रमयितुं कुचकुंभयुग्मे ॥ एकं युधिष्ठिर धनं जययोश्च भागमेकं समीरणसुतस्य च संविभेजे ॥ ५६ ॥ निद्राचरैः समं बाल्ये नियोज्य
मिव कोतुकी ॥ उत्तानशयनिमुष्टिमुदग्रां मारुतिर्दधौ ॥ ५७ ॥ क्रमेण गतेषु कतिपयेषु वासरेषु ॥ पद्मिरात्मपितृयोषितिभूमौ स्पर्शनं प
रिहरंत इवैते ॥ जानुभिः करसरोजसहोश्च क्रमं च मदकुर्वत बालाः ॥ आदाय भीममतिमांसं लभुत मां गेयाधाय जानु कृतचक्रम
माश्रमांते ॥ बाहलितैव वहनाद्विररामशात्रवत्कौतुहलं न तु कदाचन तापसीनां ॥ ५९ ॥ वृद्धतापसपुरः प्रसारितं वेणुदंडमवलंब्य
शौश्रुवे ॥ भावयन्निव गदापरिग्रहं भाविनं पवनभ्रश्चचारसः ॥ ६० ॥ मुनिसुतैरविशेषजुषेव नैमुद्गरमीनवशैवावकेलिषु ॥ मलिनता
मनयंत कलंचरं मदकलाः कलभाइव धलिभिः ॥ ६१ ॥ तत्र तत्र मृदुपांसुषु पांडोः पुत्रयादतलविन्यसनेन ॥ छत्रकेतुकुलिशैः स्फु
टैरेवैश्चित्रवत्यभवदाश्रममहमिः ॥ ६२ ॥ लीलासितैः स्रक् युगाद्गुह्यैः लालाजलानां ललितैः पृषद्भिः ॥ बालादधुस्तद्वद्विभोक्तिका
नां मालाधुतोलेखनरंध्रसूत्राः ॥ ६३ ॥ अत्यंत बाल्यादमृतायिताभिरन्यान्यमर्थोक्तिमिराहूयत्सु ॥ स भीमसेनो जनिपांडुस्सनुष्य
धोक्तिनामापि च पूर्णनाम ॥ ६४ ॥ तदानीमयमंबालिकास्स नुरविलंबितं संक्रंदनद्वयं च नंदनागमसंपदातया मुदममितं पचांब
भार ॥ ६५ ॥ पुत्रेषु ते पुत्रमपोषितेषु विलोके विहरत्सुकुल्याः ॥ आयायामास तुरतरंगं प्राप्या पिमाद्रीतनयौ यमत्वं ॥ ६६ ॥ तैरादराद्गल

४

थं त्या

नभोविभागाः
त्यजंत

तासु हटीकृतासु डोलो विधेः प्रशिक्षितयस्य महर्षिपुत्रैः ॥ पर्यायिल धमस हृत्यवमानस्तनो शरोहणं दुतम भूदवसान भूमिः ॥ ६६ ॥ श्रीमे
नंदंतयुगलं विधृतं यमन्ये वन्ये भमारुरुहुरदिनिभंसगभ्याः ॥ शुंडां प्रगृह्य विजयस्वमेवमानीतं कीलयारदपथे न समा रुरोह ॥ ६७ ॥
तदनु विधिवदुपनीतानां क्रमेण मधुरेण वयसा शिरसा च विधृतवपुषां विनयगौरवपुषां सकलासुकलासुकौशलमुल्मीलयतां तेषां यत्रासिबल
भेदनमदावलस्य धाम्नायुगलमापयुगपदतिलं धयामासुः ॥ ६८ ॥ नवतरुणिमलक्ष्मीनंदनीयं शरीरं कुरुष्व भूतानां कुर्वतीनेत्रपात्रं ॥ मुनिः त
तिरिति मेने मोहनाय त्रिलोक्याः स्वविशिखड्वकामः सोपि किंपंचधाभूत् ॥ ६९ ॥ अथ कदा चिदखिलहरिदंतरनिरंतरवलमानमलयपवमा
नकंपितचंपकसंपादितसौरभसंपदन्तुकंपितनिलिपयथाः केसरकुसुमकेसरशिखरभासुरधरलीधरसरदिशो मनसि जविजयसहकार
चतुरसहकारपल्लवतल्लजपरिचर्वणगर्वायमाणकलकंठयुक्कंठोत्पथिकसंदोहजीवितसंदेहाः वनदेवतावदनतिलकायमानतिलकाव
लीकल्लिकापलितभावुर्कोमदनकुतमुगंगारसद्वराकमलभंगारमधुरससंगारचितमदभंगारविभवतुंगारहितमिथुनशृंगाररसाः
समुन्मिषद्वासंतिथिका मिषेण सीमंतिनीरतेरुदंतंदुरंतं विचिंत्य रहसि वसंतं नृपंतमिव हसंतो वसंतो दयवा सराः मंदं मंदं मरण्यं कण्ठ
रिण्यां कमपि विका समापादयामासुः ॥ ७० ॥ किंशुकशुकस्य वदने रुचिरत्वं किंशुकस्य हृदये पिवशित्वं ॥ किंशुकस्य कुसुमेषु नदती शंसति
स्ममधुपालिरतीव ॥ ७१ ॥ कुरवकैरवकेलिभूतः सुधासमधुरं मधुरं मधुषट्पदाः ॥ पपुरवापुरवार्यमपि स्मर्यन् पक्वपक्वनेरितपादये ॥ ७२ ॥
अस्मिन्तमुनातपोवनकुटीरपरिस्सरेपटीरगिरिवंधुना गंधवहस्तनंधयेन संतिथिने नीयमानो मद्रजः पश्यिहस्तपस्यंतमपि मनस्यंतः कं

परितापसंपदानलिपेदित्यर्थोत्तरमायलिगिराबोधयंत्यामिक्वनवासंत्यामयंक्षणादेवक्षितिपतिरिक्षुधन्वनोलक्ष्यतामध्यरुद्धता॥ परिहृत्यतनुं
 चितेबाणं कामोमुमेचयत॥ अंतरेवातिरक्तोभूद्व्रणस्तद्विहर्त्तुः॥ ७१॥ कंकलिदेशमुपयाम्यधुनेतितावत्कंकलिसंवलनकल्पितचित्रशे
 भं॥ माझीकरेणुरिवसोकमसौकरेणवागूदययौकुरबकद्रुलतानिकुंजं॥ ७२॥ शापंचमृत्युप्रदमप्रजातेस्तापंचपत्युःस्मरजंनिरीक्ष्य॥ दूरेतरसि
 सुरतेपिदेव्याडोलायमानंहृदयंतदासीत्॥ ७३॥ चाटुप्रयोगेचतुरःसपांडुःप्रसन्नतल्पेप्रतिवेशितायाःक्षौमंविभेदस्मरराजधानीक्षौमं
 करोभोजदलेनतस्याः॥ ७४॥ तत्रतौराजदंपतीमुनिशापबलपरिचिचीर्षणमुद्रमंगुरालिंगनमंगलतरंगितकुचकुक्षसंस्तधर्मज
 लनिर्मितमदनयोवराज्याभिषेकमधरितमधुरसमधुरिमाधरविंबचुंबनाडंबरविडंबितांबरचरकुटुंबजीवनमतिजवपंपुल्यमानधमि
 ल्लविगलदकिरलकुलपुनरुक्तपुष्पतल्पमविगणितवीणागुणकणितमणितमस्तुणितमतिविरजमुपितमसमशरसमरमुत्तीर्यया
 मास्तुः॥ ७५॥ आयुषःसंततिं दीर्घमावाहन्पिपौरवः॥ आयुषःसंततेरंतमारुरोहरतेरिव॥ ७६॥ नृपस्यदूरीकृतपाशसंगमयमंविहा
 येकमुपेयुषोवधूं॥ अजस्वमूरीकृतपाशसंगमोयमोपरःसंनिदधेलतायहे॥ ७७॥ आलिंगनेनकुरवोहरिणक्षणानामामोदगौरवभूतो
 भुवि सर्वेष्व॥ तन्मध्यभागपितदासकथंनुपांडुरालिङ्गयमद्वतनयामवधिंप्रपेदे॥ ७८॥ निद्रयाकिलनिमीलितमृतेर्मुद्रयानिजमुदीक्ष्यव
 ल्लभं॥ उद्वाकरमुदस्यविह्वलामद्राजतनयारुरोदत्ता॥ ७९॥ तंनिशम्यसममेत्यकुमारेस्तादृशपतिमवेक्ष्यरुदंत्याः॥ भोजपुंगुमुवोश्रु
 त्तिपातैर्हरिपिस्वयममुं चतबाष्पं॥ माञ्जाततौनुमृतयासहितस्थराजोनिर्वर्त्ततासुतनयैर्निखिलक्रियासु॥ भूयोपितौसुमनसापुनरुत्तं

काशं जायापतीतु सुरतोत्सवमन्वस्रतां ॥ ८० ॥ ४ ॥ तदनुनयवैधव्यवहुविधव्यथायाः पुरतो निर्मर्यादपिह शोकविचार्यमाणधैर्यसौदर्यजनप
 रिचार्यमाणाय हृदि विदित निखिल धर्मजाताय महत्यामपि विपल्यांस्त्यागैष्यात्येन भवितव्यमिति राजनयनिगमां कुशं प्राकाशय काश्यपा
 दयोपेताः ॥ शतशृंगमुनिपुंगवास्तुंगमुणिसौधशृंगकुलकभागतंकुरुनगरमेतोनवतारयामासुः ॥ ४१ ॥ मंदमंदमुपेत्य तत्र सदसोमत्पांडु
 पुत्रांकुराः केति प्रेमपुरःसारितकरः कुर्वन् दृढा लिंगनैः ॥ स्पर्शं स्थिरीमिमं निजांकगमितान् भ्रातुः स्मरन्कौरवश्चोतद्भिः नयनान्बुभिः सवि
 दधेशोकं नदीमातृकं ॥ ८१ ॥ पांडवेषु दृढता परिणाह प्राय रूपबलसंपदियतां ॥ स्पर्शानं विदधते वदशोधः पाणिना परिभमो धृतराष्ट्रः ॥ ८२ ॥
 दत्तात्तत्प्रत्यहं यथादिष्टं यावत्स्वेषामत्मजानां शतेपि ॥ पांडोः पुत्रेष्वंशं विकारस्तु नरेतेष्वेकैकस्मिन् प्रेमतावद्बन्धः ॥ ८३ ॥ एवं वत्सभा वैपि भ
 क्तिमत्सु ते पुनिजपितुर्वत्सलतामसरुत्समीक्ष्य मत्सरेण दुर्मनायमानो हृदयालबाले सुयोधनो राधेयप्रधानदुर्बोधकमेधोत्सेधसविधय
 रिणीरुहमधिरुदामकुतोरोधां विरोधविषवीरुधमेधांचक्रे ॥ तीव्रोदयानविनयाच्च दधतां क्रमेण दुर्योधनाधसुहृदोदुरहं कृतीनां पदा
 भिषेकमभिलष्यति फलादेशे कुद्यकभावकुतुकं कुस्तेस्मभीमः ॥ ८४ ॥ पंचधा प्रवहंतीनां पवनात्मज एव सः ॥ कौरेव क्रोधसिं धृतां क्रमा
 त्संगमभरम्भत ॥ ८५ ॥ श्लो० ॥ ग० ॥ १० ॥ ॥ इत्यनंतमद्विरचिते चंपुभारते प्रथमस्तबकः ॥ ॥ ४१ ॥ एकदा तु ते सर्वे सुपर्वसखितः स
 लिलेषु विहृत्य समुत्तीर्णाः वीचीभिरनीचीभिरनू लितफेनकुटे चिवपटग्रहवाटेषु परिगृहीतमानौ हरांबरपटीरहाराभ्यवहाराः कुमा
 राकुशालकुशीलवबालककुशीलितविवित्रवादित्रकुलैरीरवविवशीकृतमनसः सुखमासामासुः ॥ १ ॥ रहसिनिहिततल्पे रत्नपर्यव

विषयेषा

चंपुत्तारः

६

कल्पेदिनविरतिसमीरैः सेव्यमानः सख्यभीमः॥ तटभुवि कुसुमानां तादृशैर्गंधधूरैः अधिकमलसतायाः हानिददौ निददौ॥ २॥ अथ निशीथे
तथाप्यतस्य तस्य जिघांसया कुरुनरैर्दनेनेन चोदितैर्नरैर्देवैस्तपेत्ययुगपदेव सडिति निभृतं समुद्रादितेषु नियंत्रिणपेटिकेषु॥ ३॥ सुतेपितस्वा
दिमसंप्रदायशुशुत्सयेव श्वसन्निद्राः॥ समीरस्त्वनुं समुपेत्य जिह्वावहिप्रसारान् बहुशो वितेनुः॥ सुप्तस्य तस्य तु सुयोधनस्य तु मुक्ताः
वाताशनश्च सकलौवनदेवताश्च॥ आशीद्वयं वपुषि चायुषि च प्रतेनुः पूर्वो न तत्र चरमेव पुषोषवीर्यं॥ मर्मदत्तदशनाः भुजंगमामासतेर्वपु
षि सुप्तिभरुहः मुष्टिमेयतनवो विरेजंस्तरुलिकाद्रववहिविनिर्गताः॥ ४॥ अपरे द्युरपि पुनराजीवंतं निद्रारुणनयनराजीवंतं सुमुग्धधीः
स्निग्धद्रवसंजग्धि केलिकर्वा मां मारालिक करदा पितकवलनि चोलितगारलु विह्वलं प्रह्वलं विशिरस्तरज्जुभिः परिणाद्य परिणाहनी त
भिरसुहृदा हृदयद्रुलंशुलकीलितं भिर्जरसरिदं ततर्जले ससर्जयामास॥ ५॥ तेषां तदानीं धृतराष्ट्रजानंतीरे च नीरे दिवि क्षतदिन्याः मरुत्सु
तं मारयितुं प्रवीरं सौराः गुणाः साधनतामवापुः॥ ६॥ ततः पातालमुपितदागमनकौतुकिना वासुकिना मानितः सृष्टिमानितस्ततोष्ठा
सुदिशसुतदनुगुणपरिगणनदिनगणमत्ययशं किभिरितरैः रपत्यैः सह विचित्रवत्सरिष्ठभर्त्सनभीमकवा निषीदसीति विषीदत्याः कुं
त्याः नवममपि वासरमनवममेव संजयन् प्रभंजनसुतो रमृतां जनैरिव दृशौ रंजयामास॥ ७॥ आगतस्य तस्य मदावलायुतवलावहानां
प्रदाकुपरिष्वुपदापितदशकलशपीयूषाणां निषेवणेन विद्रोषितपरिपोषिमां त्रंसवित्रीभुजांतरद्वयसोदरकौरवहृदयेपिमोदविषादसं
पद्येनमैतुः॥ तदनंतं काष्ठां परां कार्मुककौशलस्य काष्ठाः परास्तानपितद्यशोपि॥ प्रज्ञादगारोपयितुं प्रहृत्तौ व्यज्ञापयद्विष्णुपदीतनजं॥

सूदाओदनि
कागुणाः ३८
मयः

म

त

६

॥४॥ सोपि कृत्यविदामग्रणीरपरेणेव त्रारजन्मना कृतेण बद्धकृतेण निरवद्यवीर्यशोनिषधां चापविद्यामापाद्यापि पुनरुक्तयितुं दिशिदिशि जैत्रगु
 ध पंपौत्रगणं महता धननिवहेन सह विविधैर्नुरागमप्राणस्य द्रोणस्य चरणयो रूपाहारी चकार ॥ सिंधुजातकलशभुवोस्तयोः स्नेहपावमवमव
 लोक्यतादृशं ॥ तत्र पौरनिकफरः समाचरच्चित्रपूरजठरे निजमज्जुर्न ॥ ७ ॥ कुमारस्तर्णमारुक्षन्कुंभयोनैरनुग्रहात् ॥ कोटिकोदंडसारस्य
 ट गुणिनस्ते गुणा इव ॥ ८ ॥ कूलैस्त्रस्यानुकुर्वन्कुंभकूलसदसः कुंभयो नैः कदाचिद्भूतातुं मध्ये जलानां चिरकृतवसतेः सिंधुभूषधमानः ॥
 आदौ पादौ निपीड्य स्फुटकमलरुचौ बिभ्रदंतैव सितं या हो जयाह कश्चित्त्वयमपि विजयास्त्रागमांतमहांतं ॥ ९ ॥ ततस्ते सर्वोत्तरा अपिशरासे
 बुदक्षिणाः कुरुत गुरुदक्षिणां मह्यं दुह्यतो दुपदस्य युधिबलाद्गृहीतस्य समर्पणमिति गुरुणा बोदिताः सर्वे अहं प्रविक्रया विमतेषु कृतावज्ञसे
 नयाज्ञसेनं पुरं निरुध्य चिरमयुध्यंत ॥ १० ॥ कृते भलैर्धनुर्षिसगुरुद्रोहिणस्तस्य जीवयाद्देवाहां च लपरिचरतस्वद्वली सहायः ॥ पुत्रावल्यां
 सुबलदुहितुः पूर्वपक्षी भवत्यां सिधांतो भद्रि विभुविबुधैः श्लाघितः साव्यसाची ॥ ११ ॥ पार्थमेव पुरतो निधाय ते पौरवास्तदनुसंधौ गुरोः ॥ म
 क्तिमिर्व्यनमयं निजं शिरः पार्श्वतस्तु परिभूति लज्जया ॥ १२ ॥ अथो गुरुनतिमुद्धिज्यधन्वना पुरः प्रदेशं पुरुहूतजन्मना ॥ तरंगितास्तं मवे
 श्य विद्विषं वयोगभीरुं वदति स्म सस्मितः ॥ १३ ॥ अरे क्षत्रियसत्तम पुरामहत्तमं रग्निदेव्यमग्निवेश्यं मुनिमस्त्रपरिश्रमाय प्रश्रयेण सहशि
 श्रूषमाणस्त्वं मल्लते पितुरनंतरं ममाधिं राज्यपदस्य प्रथममध्वं भवते वितीर्णतः परमर्धमहमनुमविष्यमीति यद्यथा प्रत्यक्षं थास्तं
 थानिर्वीर्तते खलु धिग्विप्रमिति क्षुरप्रवरप्रायेण विप्रियवचनेन प्रार्थीयसीमनसि यथा मम वितीर्णवता महा प्रवरशनावती वसुमती स्वय

मया
 पु

न

मेवानुभवता भवता ॥ ४२ ॥ आबालवृद्धे जलसक्तमेव जनाः समस्ताः दुपदं यदाहुः ॥ तस्मात्तु विस्वीकृततादृशाख्ये कथं न भज्येत न मित्रतेजः ॥
 ॥ १३ ॥ इति व्याजस्तुतिवचनेन पौरवांते भोगवांते वसता प्रधर्षितः पार्षतस्तैतसार्धमर्धराज्यपरिवर्त्तने परमंगीकृत्यैविदांककुदस्तौकुंभजं
 ५१३ रिपुसंभवो उभावप्युपयमे प्रवर्त्तयितुं कृतनिवर्त्तनः सोमकांतिकोपास्यौ पुत्रौ भागीरथी वनावसथस्य याज्ञस्य मुनिराजस्य याज
 नानुग्रहेण परिजग्राह ॥ ४३ ॥ ततोऽपि धर्मतनयं तपनीयपीठमारोप्य चक्षुरिव लब्धममुंतपोभिः ॥ आवर्जितैः कलशवारिभिरभ्यर्च्य च द्वा
 नंदबाण्यसलिलैरवर्ति च धौराः ॥ आबिभ्रतो धरणिमंगदनिर्विशेषं नानाधनायतिभिरस्य नयोदिताभिः ॥ वस्त्यंसमस्तमपि वासवसंनिभ
 स्य कोशीवभूवकुतुकैः सह पौरवाणां ॥ १५ ॥ पारसिंधुप्रथितमथ तं प्रत्यहं वर्धमानं सोढुं पार्थस्यिदमपटोः स्वात्मजस्यानुरोधात् ॥ प्रीतो
 राजा प्यनुजतनयं प्रेममार्गे प्रयातुं मातुर्दोषादिव बहिरगादंतर्यं धर्मात् ॥ १६ ॥ तदनुसौ बलीजानिरसौ बलीयसामर्षणधर्षितः सह
 जविनयं धर्मतनयमाहूय कृता बहिर्हस्थो गिरमिथुमपार्थपयामास ॥ ४४ ॥ वसुसंप्रति वारणावतं पुरमुपेत्य वारणानगं गुरुस्तवं वारणाय
 विपदां निषेव्य सहानुजैः तत्र वास्तव्यो गिरा पौरजनभुवास्तव्यो निरवधिसुखादनुशाधिवसुधामिति ॥ ४५ ॥ तस्याश्च बह्विदं नपि ध
 र्मस्तनुस्तातस्य वाचमविलंब्य तथेत्पगृह्णातु ॥ तत्तादृशेषु गुरुशासनपालनेषु कूलं कषं गुणगणेन कुलं हि पुरोः ॥ १७ ॥ धर्मरिरनु
 जैः साकंतहिरातत्पुंरं ययौ ॥ कर्मचोदनया जीवः कायमन्यदि वेदियैः ॥ १८ ॥ सविनयमथ दर्शितं महीयः सविवरेण पुरोचनेन शत्रोः
 जतुग्रहमभजंत तत्र पार्थाः जगदिवन्त्समशेषवस्तु पूर्णं ॥ १९ ॥ तत्र ते विदुरमृत्युभाषितैः सौबल्यैश्च तमन्युहेतुना ॥ पंचतामपि परां

उभयदेवता

रत्य
जुक्तस्य

रो

७

मुथाप

धनं जयत्रापणेन जतुधा मिमे निरे ॥ २० ॥ शिवा मयि पुरपि द्विषां समं त्रीनि श्रुतवारा करिमां निगूढभावान् ॥ अवसरमनलास्ते निकेते प्र
 तिदिनमेधयितुं प्रतीक्षते स्म ॥ २१ ॥ जातु चिदपत्यैः सह मृत्युभावमिषादमीषामामिषफलेषु विषं निनीषत्याः निषादयोषित इव तस्य
 पुरोचनस्य निद्रायामपि द्राघिमाणं दातु कर्मेन तत्र सद्गतिक्षणदायामावाह्यं निक्षिप्य निजजननीचेतरसंबेशसुरवसणिं मंचा
 यमाणमुज्ज्वलितरसमीमेन सीमेन विदुरकिंकरकृतलिंगयामौ सुरंगयानिर्जग्मे ॥ पार्थद्विषां विग्रहमेकमेकं विमृश्य सप्तापिशिरवाः कृशा
 नोः ॥ श्वीकृत्य तस्याः स्वशिरः प्रकंपैः शलाधिरेतत्र समीरपुत्र ॥ २२ ॥ प्रपश्यतां पौरुषं प्रसाति संक्रामिकं रोगमिवाभिनापं ॥ आविभ्र
 तामश्रुभिरेव शान्तिरापादितत्राग्निहृत्क्रियायाः ॥ २३ ॥ तत्रालये दग्धतनूनयैतां निश्चित्य पाथानि जचारवाचा ॥ दुःस्वापदे त्रोन सुयो
 धनाद्याः संमोदवाच्यं ससृजुः सप्तायां ॥ २४ ॥ ६५ ॥ तावत्सोपि गंधवाहस्तनुरंधतमसधुरंधरं सक्थिजवसमुत्थितमरुत्यादितत रुविटपवस
 तिविघटनसमुद्रांतं कुलवधुनिध्वानमध्वानं विलिख्य कस्यचित्काननकासरतीरतरोरधिपरिसरमेतानवतार्यते दीयपरिरक्षणविचक्षण
 जागरुकक्षणमवतरन् ॥ ६६ ॥ तत्रकापितरुणीतटिदाभातं ययौ जतुधयहे सुहितेन ॥ चूषणाय तमसां वनमार्गं धीदिताहुवहेन शिखेव ॥ २५ ॥
 अघरोष्ठविभागे रेखिका सुदृशोऽस्याः यदने स्तिवान्वा ॥ इति सा हृदितस्य संशयं परिमार्ष्टुं किल मौनमत्यजत् ॥ २६ ॥ एतां प्रशस्तिं
 जयावनराज्यसीमामेकः स्वयं नरभुजा मृषमोहि डिंबः ॥ अर्धीश भोजनवधे समेत केन तुल्याभिधानपुते यास्वस्मान्मया यः ॥
 ॥ २७ ॥ वीतरां क मिह तेद्यतिष्ठतः कीदृशं ककुदमित्ययं मम ॥ चितरंगभुवि नृतकौशली मुत्तरं गदूतिचित्रलासिकः ॥ २८ ॥ कश्चिदपातुका

बं पु भा २० माह मस्मिते रूप संपदा ॥ २९ ॥ अघते सविधमापते दसौ दूह्य मेतदुचितं वचः शृणु ॥ मारणं रिपुषु तन्वता मुना मारणं कुरु महान्वलेन सः ॥ ३० ॥
 उपयामविधौ त्वरस्व मे कृपया मारत्राराः त्रारारवः दिवि वाभुवि वाथ दिक्षु वारमये त्वामुपनीयरं हस्ता ॥ ३१ ॥ इत्येनाभीषमाणं राजनिच
 रपतिः क्रोधलिंगैः स्फु लिंगैर्दग्धैर्वाक्ष्णोरभीक्ष्णं स्फुटघटितभुजारस्फोटवाचाटिताः ॥ विभ्राणां बभ्रुकैर्यत्नमिह वससिको मृत्युव
 क्राधजग्धो दुर्बुधेतिष्ठयासिक् पुनरिति गिरामेदुरः प्रादुरासीत् ॥ ३२ ॥ तस्मिन् रक्षसिने दिष्टे तादृक् पुनरुपाक्षरे ॥ अपमृत्युरिवोदरश्च
 दनिलस्यात्मसंभवे ॥ ३३ ॥ दृक्षेण दृक्षं गिरिणा गिरीं द्रुहस्तेन हस्तं वचसा वचश्च ॥ परस्परेण प्रतिरुध्य धोरं समीक मेतौ सममादधाते ॥
 ॥ ३४ ॥ स्वसुः समक्षं स्वयमेव मुष्ट्या बलं विडौ जाइव वज्रसरव्या ॥ हिडिं वमे नयं मुराजु धानी कुटुं विमुखं कुरुते स्मभीमः ॥ ३५ ॥ तदनु
 तिमिरकदंबेने वहिडिं वेन निर्मुक्तां तस्मादहर्मुखा दिवचना संध्ययवसरा गयातया कर्मलं पालिकया सह तपनभानं इव राजस्तनवस्ते
 निष्क्रम्य शालिहोत्रमुनेः सदसि वीतिहोत्रभासं व्यासं भगवंतमासेव्यतत्र तन्निदेशादहानिका निचिदतिवाहयां चक्रुः ॥ ३६ ॥ पुत्रं तत्र
 घटोक्तं जपवनभ्रसंगादनं गालुरा प्राप्तं सर्वगुणैर्मनोजवसतां प्रास्तनक्तं चरी ॥ कुर्यावः स्मृत एव कर्मसुहरेः शक्तेरपि स्वसनामित्युक्ता
 सपितृनृयथाभिलषितं युक्तस्तयानिर्ययो ॥ ३७ ॥ ततस्ते वन्यान्नामैधन्याः धारितवसुधा सुधा शाना कृतयः प्रावृष भिर्वैकवलं क्राता
 पातालजगतीमिव प्रत्यहं वर्धमानवलि शोकमंगराज्यसीमामिव सूर्यतनयां कूलप्रतिष्ठां रविरथाक्षुधुरमिवैकवक्रां पुरीं क्रमादाक्रम्य
 विद्वहमेधि नो गहमध्यमेत्यसुखमध्यवात्सुः ॥ ३८ ॥ भिक्षामटद्रिस्थतत्र पृथा कुमारे रधं विभज्य पृथगर्पितमन्नराशेः ॥ आकं वमध्य

१
 रदेश इव तक्षणात् ॥ ४६ ॥ तमिमं प्रसुवारहस्युदंतं गादितो वायुस्तु तो बलावले पात ॥ मनसानवकं लिले हरात्र्या मनसाराधितमन्तरात्रि
 मेव ॥ ४७ ॥ अपरे धुरविलुज्जनानंदकरे भगवति दिनकरेपिमंदेहकुलमवस्कंदितुमुदयगिरिशिवरमधिरुते ॥ ४८ ॥ सशकटमधिस्तु
 त्वभीमसेनोदधिकलशकुलसेवि तं नरात्रि ॥ वक्रभवनवनविवेशरागवानगरमिवातकवीरराजधान्याः ॥ कंकालोन्नयकल्पितांतकचम
 शाटीकुटीविभ्रमेतत्रकुधतदोपचाध्यमहिषश्वासेपचक्रनिले ॥ गृध्रधाक्षशृंगालघोषविकसद्रक्षोपदानस्तवेभुजानः शकटस्थ एव स
 तदाचक्रमेहल्लेखिते ॥ ४९ ॥ सोपितदिदं निशम्यवल्लिपुरुषविशेषमारमोदितशकलटागमेन प्रथममेव हृत्तोन्मेषरोषद्विगुणयनगिरिकंदर
 मंदिरमुखवात्सरभसंनिगत्य ॥ ५० ॥ एवंको वापराधोत्यमुमविगणयन्वाहुमत्रेति घुष्यन्वक्तोरोरत्तरेखाकृतविरुदजगद्वातुकत्वप्रशस्तिः ॥
 क्रोशन्त्यगिर्यादत्वरणपरिचलत्तकलगास्त्रिदंडस्त्रलेदं देधानः पवनमुवमभिप्राद्वधातुनः ॥ ५१ ॥ निजभुजयुगलीनियंत्रणामि
 न्दियमितयत्नपरस्परानुभौतौ निगलितनयनं निलिपपंते निरवहतां निपुणं निधुधिल्यं ॥ ५२ ॥ पुत्रस्य वायो भुजदोर्ललित्येव कंबनेतत्र
 चिरंचरंतं ॥ निन्येदशां कामपिराक्षससस्त्रीनेत्राश्रुवर्षतुर्विलासयोग्यां ॥ ५३ ॥ तं विह्वल्य पुनरसीन्मिनिशीथेत क्षणाकुणपमर्शनिद
 षं ॥ मार्ककामद्वमारुतस्त्रुर्मातुरंकमुपसेवितुमागात् ॥ ५४ ॥ आलोक्य यातुशवमेतदशेषपौरैरन्होमुखे परवशी क्रियते स्म चेत् ॥
 आश्रयेष्टरपरिमेलनफेनिलभिरानंदसागरतरंगपरंपरभिः ॥ ५५ ॥ भवनमेत्यतदाग्रमेधिनः पवनजप्रवणीकृतमूर्धनि ॥ प्रमुमु
 जसम्ममाशिवमक्षतेः प्रमुदितः पुरितत्रमहाजनाः ॥ ५६ ॥ निशिजातुनिकेतवेदिकायां निकटे सुप्तिसुखं निषेव्यथार्थान् ॥ पथिकोपसा

ह

२
 त्रजागरूकः प्रवभाषे गिरिमीदृशीं प्रसंगात् ॥ ५६ ॥ पांचालिकां युवमानोरथरत्नसौधपांचालिकां हृदि ममेति ममेति कृत्वा ॥ आद्यस्वयं वरम
 हायनृपाः प्रयातिदूतैः समंद्रुपदमूपतिराधाजनीं ॥ ५७ ॥ भोक्तुमन्त्रमपि स्त्रुमं गंदोग्धुमयमिनवप्रसवागाः ॥ लिख्यते द्विजगणोपि
 चतस्माद्वत्सलादुहितुरुत्सवकाले ॥ ५८ ॥ न हितत्र भवेदपार्थतो विजयः सिद्धिमुपेक्ष्यति स्फुटं ॥ युगपत्सुखमस्तु नो महद्रुतमागच्छ
 ततन्महोजसः ॥ ५९ ॥ इति वाचमुपश्रुतिं द्विजाते हृदि कृत्वा सुधयेव निर्मितांतां ॥ पथिभस्त्रुरथमध्यभाजः प्रतिपांचालयुरं प्रतस्त्रिरेते ॥ ६० ॥ तं
 पुनरनेक दिननीतजनपदवनसीमानः पथिकृतोदयेन भगवता पराशरदायादेन जतुसदनपरिच्यवनेन वोनवो हर्षः पार्श्वतस्त्रुसमुन्मिषती
 ति गिरानुगृहीताः साक्षात्प्ररोहता भुजप्रतापानले चैव फल्लुनकरवलितेन महातालाततेजसार्निशानितांतसीमंति तसंतमसया प्रद्व्या
 त्रिविष्टपपदवीं प्रावीक्ष्यन् ॥ तत्ररपलुडं दीवरात्य तितरंगमनुप्रविष्टैर्विवैरिवाध्विंदुहितुस्तृणीकदंबैः ॥ क्रीडन्समयं पयसि चित्ररथो विलो
 क्य पार्थान् रुरोधकुपितः प्रधनं विक्रीर्षुः ॥ अस्त्रमात्मसमनामदेव तं संप्रयुज्य समरे धनं जयः ॥ तत्र तस्य स्थमग्रवर्तिनं जातुपालय स
 हायमातनोत् ॥ ६१ ॥ गंधर्वाणां पत्युर्गवजुषः सौरसंधवेतस्मिन्पायसिभंगः शिशिरिधो धसिभंगस्तुतापहेतुरस्त ॥ सरयस्य लासा
 त्सपदिषु हृष्यन्कुशीलवेंडः कुरुनंदनानां ॥ प्रादक्षयित्वां प्रथमं विनीतिं पश्चादमीषां पदवीचरम्यां ॥ ६२ ॥ धर्मस्त्रुसहोदरेः समंधौ
 म्यमध्वनि समीक्ष्य विश्रुतं ॥ प्राणिनामयमहिंसकोपि सन्नपादपीडनं मुष्यकृत्तवान् ॥ यथातथ विधीयतेः सपुरस्कृतस्ते समतान् ॥ तथा ध्व
 गमनेते पितृप्रश्रयवशविदाः ॥ ६३ ॥ धौम्यस्य सुधामधुरिमधौरेयीभिः स्वयं वरकथाभिः ॥ पुपदपुरः सरणिरेषा द्वित्रीण्यभवत्सदानीत् ॥

म

月

१०

पूर्व

म

न्यानराजन्यानेवमवादीत॥७७॥बाणेनसंप्रतिनृपाःदिविलक्ष्यमेतत्तज्जयवद्भुविनिपातयितुं पट्यः॥मौर्वीमिमामिवसदक्षिणएवपाणौकु
र्यात्स्वरसारमभिहृद्यममस्वसारं॥इत्थंप्रगल्भमुदिताःरभसेनपीठादुधाययापमुपसत्यकैरेपिकृत्वा॥आत्मानमेवकृतयलमनैषुरा
र्त्तिमौर्वीलतांनतुमहीपतिपंडुयस्ताः॥७८॥दृष्ट्वाथराजकमिदंद्विजसंघमध्यान्निर्गत्यसंसदिनिलिंपपतेःकुमारः॥चापेशरंकरधृते
समधत्तलज्जांभूपेषुभरिंकुत्तंकंपुरुषेद्रुच्यं॥वीरेणतेनविशिखेनविलीनमूलंचक्रभ्रमेणपतयालुतदशरथं॥अस्मिन्समाजवल
येत्यमेवदोभानित्याहिताभिनयलीलमिवावभासे॥८०॥निष्पतत्सुरकरांजलिपुंजात्पुष्पवर्षमभितःकुरुवीरं॥मंदहासइतिविक्र
मलक्ष्याःसंदधेसकलचेतसिबुद्धिं॥८१॥पांचालपुत्रीप्रहिताःकटाक्षाःपांडोःस्तनूजंपरितोववल्गुः॥मांगल्यमालावतरेदिहेति
माध्वील्लिहःपूर्वमेवोपयाताः॥८२॥जनानांतरनेत्रवारिस्तृष्टत्रिपथाहेमपयोजगुंभितेव॥बलवैरिभुवस्तथाधिकंठवरणेचंपकमा
लिकावितेन॥८३॥तदनुसमहावीराग्रेसरःसमग्रगुणशेखरितांनरपतिसुतामिवशरासनलतामुद्ग्रहन्राजांबलमवज्ञायसभांकक्षणा
क्षणेननिश्चक्राम॥तदात्वर्वखलोयमस्मानरिवलान्विस्मयेनविस्मरन्कस्मैचिद्द्विहितरंविप्रायप्रायकृदितिद्रुतंद्रुपदायद्रोहमुनिं
इयतःकतिचनराजन्यान्जृम्भितुर्वान्प्रतिसुलभोन्मेषेणशेषेणसरभसभुजोन्नीतैरुपवीतैःकंठमावेष्ट्यममाययेष्टममायेविष्ट
रस्यलक्ष्यमितिवचनेनजातिचापलंकुर्वणानधरिणीगीर्वाणान्भवतांपुनरासीरेवजयरासीकरणायालमितिसस्मितंनिवर्त्तयन्तमर्त्त
पतिकुमारोयुधिसमारोपितधनुर्गुणतिरगलितेनशरानिकरेणतेषांपरेषामधिकांदिशिदिशिकांदिशीकतांदिदेशी॥तावदस्यराजसंयस्य

११ ल मंघालतामनुकुर्वद्विरिवरथावद्विरपाणवाभ्यर्णमवतीर्णवतिर्णमर्णोजिबंघौतेननिहितां। दीक्षिमपरइवतांदयितामनुरंजयनयमपिध
 नंजयस्तामेवासाभुवमाससाद॥स्वेदांबुभिर्निर्दिजेलेः पदयोः सवित्रीमर्द्धीकरसतयासहचापपाणिः॥मोदांबुभिर्नयनजैस्तमि
 यंचमौलोविस्मरचेतसिकुलालवधसमाजे॥८४॥कुवलयदशःकुंभंजिग्युःकुचैरितिभाषितैकरिवरशिरःकिंमित्येवंप्रहृष्टमनाश्चिरं॥
 द्रुपददुहितुर्दृष्टातुंगौकुलालपतिःकुचौनिजमपिधटंनिश्चित्येवनितांतमलज्जता॥८५॥अन्यैर्गृहमुपनीयप्रजितांस्तान्यासोक्त्या
 विदितवरःपुरामैरते॥पंचाभिधितिपतिनंदनान्सुतायाःपांचालोनिशिपरिणीतयेनुमेने॥८६॥ततःपरमीदृशोत्सवश्रवणात्परमा
 नंदमनुभवतीभिरतप्रिकाभिःपरिहतांतांसखीजनाःमंडनमंटपिकामुपनीयप्रसादइतुमारभंत॥द्रौपद्याःपंचपत्नीतिद्रष्टुलिमि
 वात्कुका॥सीमंतशिल्पव्याजेनशिरोजान्व्यभजत्सरवी॥८७॥मृगमदतिलकंरराजतन्याःमुखशशिनीमसहसाबलाहतायाः॥चिकु
 रमिषजुषोपराधशतैर्नमिमपत्यमिवांधकारबंधाः॥८८॥अधिनासिकाशिखरमाकलितंनवमौक्तिकेनरपतेदुहितुः॥शुशुभेसुखां
 ११ रु ब्रह्ममघचरस्मितहंसिकाजनितमंडमिवा॥८९॥सुतरांजनमोदमादधातेसुतनोर्मौक्तिकरलेकर्णपत्रे॥परिचेतुमिवाननंदुसेवापरिवे
 षस्पशिशसमीपभाजौ॥९०॥ताटंकेतरलमणिप्रभातरंगेतन्वंग्यामुखमभितस्तथाव्यभातो॥मूर्तत्वंप्रकटमुपेत्यजागरुकेवर्णेद्वे
 नयनविपाटयोरिवात्ये॥९१॥सख्याःकरंजनविधौसकृदेवगंतुंमप्रांगभागमपटुःश्रममानसेयः॥रखावधेरनवगामितमादृगंगे
 प्रवीक्तमेवसपुनःपुनराल्लंबे॥९२॥सकलमपिवपुविमुष्यतन्याःसपदि सरवविपुलेक्षणांबुजापि॥विरतरमनवेक्ष्यमध्ययष्टिकर

धृतकांचनकांचिरेवतस्त्रौ॥कांचीकलापमणिबिंदितपाश्वयोषितौशयेपंक्तिरवनीडसुतावभासे॥आविर्भवविष्यदधिगोष्ठिकटीनिमग्नवासःशतंज
नहशाभिवसूचयंती॥९४॥आतंकपीडामददांपुराहमस्यादृतंभाविषुवत्कभेषु॥एवंविचिंत्येवभयेनपादिलाक्षकृतंघामपपाततब्ध्याः॥९५॥त
स्याःसखीषुसकलास्वपिततदंगवेगाद्विभक्तवर्षुषिवाहवैषैः॥कालक्षिपासहनहृथपुरोहितानांकोपस्यपात्रममबलुचशिल्पकत्री॥९६॥ए
वमलंकृतामेतामवलोक्यस्वयमपिसंध्यारुणिमसंपदितलाक्षाकृत्यामंजनतिलकमंजुलमुखभागांपरिणेतुमिवप्रतीक्षीद्विशामुपगतवेति
भगवतिभास्वति॥९७॥तस्यामेवक्षपायांसपदिनिजकुलेनसपार्थोत्सवानामलोकायेवसाक्षाद्विश्रुतिमरुचौघांशुभंयौमुहूर्त॥सोपानैर
घ्यरुक्षन्मरकतरुवचितैर्वेदिमैतेकुमाराःसालंकराःपुरोधेःसरभंसनिहितैःसंविधानैःसमयां॥तत्रमुहूर्तगणेष्वेवसमंतद्दोलायमानेषुदीपेषु
मंत्रविदोवदनेष्विवशब्दायमानेषुवाद्येषुक्षत्रियकुलपालिकाःकामनीयककोरकितैःकनकभूषणैरलंकृतसहजरमणीयकांकन्यका
ममीषांसकाशेनिवेशयामासुः॥९८॥भूतपार्श्वकुशांकुरैःपुरस्तान्मणिकुट्टिमैः॥प्राज्वलतस्यधौम्यस्यप्रतिबिंबेइवानलः॥९९॥धर्मोन्म
जाश्वबहुसंचिनुतानयेतिताम्यत्समिच्छटभिषात्कुतिभिर्ब्रुवाणः॥तामात्मजांदुपददौराजइवानलोपिआदादिवोन्नतशिखायकरणते
भ्यः॥१००॥अथजातुषालयसमर्पणात्कृतंपरिपोषमस्यवपुषोभिवीक्षितुं॥स्पृहयालवःकिलपृथासुताःक्रमात्परिचक्रमुहूर्त
भुजंवर्धसरवाः॥१००॥कटिनसंपदबलेपभरात्कुचकुटुमलस्यकुरुवीरवधः॥कृतनिर्जयेवपतिपाणिधृतंपदमश्मनःशिरसिसानिदधौ॥
॥१०१॥कन्ययाभ्युपहृताविधिलाजाःकंदलत्वनलरोचिषिपेतुः॥पंचवल्लभकराग्रविमदतिबहुवंशकलिताइवमुक्ताः॥१०२॥विधि

चंडुभार
१२

चोदना सुमणिदीपयटिका स्फुरदिदिराप्रतिहते श्वसुभुवः ॥ उभयोर्विचनविधौ पुरोधसः स्थलतंबस्तुमंत्रतंत्रयोः ॥ १०३ ॥ बा
हुप्रताप इव साक्षिणि हव्यवाहे सामंत रात्रधरणे शिवयाज्ञसेन्याः ॥ कांक्षासमंक्रमश एव करं ग्रहीत्वा हर्षेण वृद्धिमम जन्तव नीड
पुत्राः ॥ १०४ ॥ पांचालराज श्वसपांडवश्च पुष्पत्तमौ पूजक पूज्यभावं ॥ आढ्यं भविष्युत्वमकिंचन वलंब्य तांस्ततां ताविव यौतकैः
स्वयैः ॥ १०५ ॥ एवमंतरिक्ष निक्षिप्त लक्षवेध लक्षणेन शुल्फ निष्केण निजकंठ निष्कायित कन्या भुजालतानेता न्यथि कौतये
नवमंतारो दुरहंतारो पितृवर्त्तनमतयो विकर्त्तनतनयो पायविधेयैः सुहायैः सह समं च समारधपूर्वस्य शुद्धपलायनस्य द्वि
तीयां वृत्तिविहितं परिजिहीर्षमाण इव ते शकुनि भागिनेषाः सेनापुरः सन्ति रसाणनिः ॥ सारित निस्वानलालितैः द्येवैः क्षालि
तगवाक्षमौनरोक्षिण्डुपदनगरं पुनरपि निवार्य निरुद्धा सयांचक्रुः ॥ तक्षणमेव सत्वरं निर्गलितेषु विविधैरायुधैरन्येषु दुपदसै
न्येषु ॥ १०६ ॥ पृथा सुतास्ते पिरथा धिरुदाः द्विधा विचार्यैव पुरा निरीयुः ॥ शरैर्विधातुं द्विषतोऽपि नृणोऽपि नृणां चामचलकानं चरणा
त् ॥ १०७ ॥ शंखदधमुस्ताडयंति समभेरीं च नुक्ष्वेलां चापनादं विवृजुः ॥ सिद्धादीनां घोसदां ललनीये युधार्भेते द्वयेऽपि प्रवीराः ॥ अन
योर्वलयोर्महारथानामवलोकयन् भोजपांसुरीणं ॥ सुदृशां च पुरस्य सौधभाजां वरणस्त्रिघृतवेभेदिकाभूत् ॥ १०८ ॥ आसीत् १२
दत्तामातुधनुर्धराणा मासीदथैव्यत्कर कौशिलतां ॥ क्षणं मिथो बाणगणं निरुध्य ब्रणं विना तत्र रणं महीयः ॥ १०९ ॥ रथिकैरथिको
द्विरदद्विरदस्तुरंगतुरंगः पतंगपतंगः ॥ इतरेतरं स्यरणं विदधे दिवितारद विस्मयनाकतरुं ॥ ११० ॥ रजोधकारे बुद्धशोधयत्सुकरे

ता

वन्निश्चेदीशतुश्चितमिवा विवेका॥१४॥ सदसिनविकृतो यदच्युतोऽस्तु पुरुषाक्षरमंडलेन त्रयोः॥ बहिरवसदुपेत्यतश्चोभ्यां बहुतरकुं
 उलनीलरत्नलक्ष्यात्॥१५॥ अश्लीलवागिहसमाभिमतनीनवेतिसंदष्टुकाममिव दानववैचित्र्यं॥ कल्पाततिगमकरकल्पमनल्पवेगं कं
 ठेविभेदरणसीमनिदामघोषि॥१६॥ इतितस्थदुर्मतेरायुषा सहसमापिते स्ववक्तुर्मणिनिर्मितावष्टदाह्वनमुपादातेन दत्तपूर्वाणि यिता
 न्युतमर्णानिवपुनर्द्विगुणमेव याहयितान् सर्वानुर्वपतीन् प्रस्थपितवन्तं पौरवंतमनुज्ञाय वैद्यनिधनोत्सवेन सुदर्शनस्यैव स्वघोर
 जनलोचनस्यापिन वास्वकणिकाद्रतामघुभविमुमताद्वसनातर्शनः पुमान् पुरी पुरानुभूतवुशस्थलीनाम्नः प्रतिप्रतस्ते॥१७॥ अग्नेरपत्य
 मिति हेमयदादुरेतन्मिथ्यानमातुलविरोधि मरवेनुस्तं॥ तस्मै यमाणमखिलक्षितिपोपनीतं नक्तं दिवं दत्तवितितमिदं यतो
 मे॥१८॥ वलाकुचपेरिजहासं सभविलोके माद्रोपदीमणिभुविस्सलितं यदुच्चैः॥ तस्माधुजातमिति वक्तुमिव स्नुषां स्वां मत्वा
 णवायुरयमुक्रमणे घुरास्ते॥१९॥ अधुना युधिसेनाभिर्विधनानो धरावलं॥ निधाय निधनं तेषु निगृहीयामि मांश्चुर्व॥२०॥
 इति निगृहीता व्यथानघोः संगमे निमग्नमेनमभग्नकैतवं धोगंधारपतिरुत्तारयितुमेव मुत्तरमादृत॥ जयतां कथमुपेति
 सार्जुनो वत्सयुधि वलासलायिताः॥ केवलं हरिमुखननामतो वेगतोऽपि भवन्सुराः॥२१॥ किंचितं वीक्षितुं जगति शान्तु युरज

कोवाभीमं प्रकोपघृतभीमगदांकवाङ्गं॥ ये कैकमुष्टिहतये स्मभवंति नालयस्याह्वेव कत्रहृदयस्सहिडिंवाः॥२२॥ ताभ्यामुपा
 स्यमानस्यतपस्यास्तनुजन्मनः॥ योपादेपि प्रसक्तिः काविशेषान्मादृशारणे॥२३॥ तथाप्यहंतुतवचतेषांच परस्परस्य वि
 भवेपरिपणनपदद्विरोहिणि॥ क्षणादक्षम॥ माणेन जगत्सामान्यतामक्षसंप्रदायेन तं पराजययं पथे संचारयिष्या
 मि॥२४॥ वितेहतेदरिद्रास्ते विस्मृष्टा बंधुभिः स्वयं॥ विनाशं वाचुचायायुर्विदेशं वाथ लज्जया॥२५॥ त्वंतवस्तुसुरवमात्मसंयुतैः
 सोदरैः सदृशसंख्यकाः समाः॥ नीरराशिहरिनीलमेरवलीनिसपत्नमनुभुंक्ष्वमेदनी॥२६॥ इत्थंकारं रहसिकल्पिते कैतवदुर
 ध्वेतावुभा वयधावितुं दिव्यचक्षुषातेनांधेन वसुंधरापतिनानुवमणिमंदपिका प्रवेशोत्सवव्याजादादृतः सानुजोधर्मोत्तमजः
 कुरुपतिनमत्य बंधुताया प्रत्युद्गम्यमानो दुस्तरं भाविवनवासवर्षमेकैकेन प्रणिधातुपुण्येन सुप्रतरं करिष्यन्निवपितव्यद्वादराक
 त्वः पदयोः प्राणं सीत॥ अवमृदं युक्तेरिव तनैरधिगमथ जालकमौलिकैः॥ स्वकवरीद्रुपदस्य सुतापिसा सुवलजापदयोः स
 मनीनयत॥ अनुजाभिरनामयानुयुक्तेरभि नद्यक्तुलाभलालनाभिः॥ सदनयससर्जतं विनीतं सद्यताकारं निगृह्णो मही
 यः॥२७॥ तावन्मदीयतनुमेदिमदोतहृद्वेपं मिथः प्रभविता कुरुभ्रभुजाश्रवः॥ इत्थंतराहितशुचैव दिशि प्रतीच्यामंदाय
 मानमहसारविणानिपेते॥२८॥ दिग्धसंतमसैः सांद्दिशा पदिशित्वतरे॥ सर्वाः प्रजास्तथारक्षा समारुक्षन् दृशा तुल

॥२१॥ मनुजावलीनयनवर्तनेन नर्मघवादिदेवममभावगोचराः ॥ सखाः प्रजास्तथा राजा समाक्षयः कुनुभोविभेजुरमृतांशुभान
बोक्षणमेवतं प्रथमशैलरोहिणः ॥२०॥ अथोपकार्यामधितिष्ठतोस्यसंदर्शनायानिशामापतद्भिः ॥ अशेषपारैरतिवालमि
त्रैरशेषिकं चिंतयारतन्या ॥२१॥ धर्मजन्माततः कर्मनिर्मायाहर्मुखोचितं ॥ सभासभासुरापोरस्यैवापाक्षदीविभिः ॥२२॥
तत्रचिद्वीयमाणेष्वनल्पचारिमजल्पाकेषु सभाशिल्लेषु दृशंपरिकल्पयतः प्रशोदशं निरूपामूर्त्तौ तृतीयगुणइवदिविषदृष
भनीलदृषदासनेनिषीदतेमुष्यकुरुकुलप्रदीपस्यप्रतीपेनिविशमानः शकुनिः स्थानाहंशयितुंसाक्षाकृतसंनिधिरमध्य
मवर्णयातदीपाभिरव्ययावाच्यइवग्रहविशेषंप्रासंगिकेनपथादुरोदरविहारेवतारमचिरादभिरोचयामास ॥ अथसदसि
महत्याअज्ञयासोनियत्याः सुमतिरपि विमुह्यद्यतमार्गप्रवृत्तः ॥ बहुषुजनपदेषु प्राप्नुवत्सुल्लहत्वंसपदिसुबलसन्नु
र्धर्मसुनुच्यजिग्ये ॥२३॥ येकेनपत्सुबलभर्तुगपद्दृहीतुमक्षेणसर्वविषयान्पतेरशक्नात् ॥ अस्मात्परंजगतिवाच्यतथाप्यु
पेत्यतिष्ठेति किंनुपरमाद्भुतवाचकाय ॥ प्रतिदेवनमेवमेवभ्रष्टाः प्रचुरानुरत्नचर्याश्चहेमकोशान् ॥ सहजानुरसहजाय
यास्यजित्वासुतगांधारपतिर्जगर्जहर्षति ॥ अत्रांतरे ॥ घटीचेटीनोभ्रह्मरूपनिवधूटीदुपदजावराकंतामत्रानयपरिषदी
त्यग्रजगिरं ॥ हरनृदैतेयांकः सुबलतनयास्सन्नुषुजवात्समुतस्थौसाक्षात्परणि वमवतीर्णयमइव ॥३६॥ दृष्ट्वाभियासदसि

ताभ्यनुसोहविरादातुमिवागतेनसाक्षात् ॥ क्रमेवेदिभिरुत्तिजांसमाजैः क्रतुमाहर्तुमुपक्रमप्रचक्रे ॥७॥ प्राग्वंशेषुतमेतिष्ठनृपाग्व
शंपुनराविशत ॥ कुरीरशिरसापल्याकुरुवीरः सदीक्षितः ॥८॥ आसातुमिष्ठरनलोहविरत्ररुव्यमाननीलधूमकुलनिर्गलनापदरा
त ॥ जघ्नान्पुराजतुनिकेतनमितिर्वंडांकुक्षिस्थितानिवववामगुरुनजीर्णान् ॥९॥ तत्रप्रवर्ग्यजनिंतदिविधूमचक्रमालक्ष्यतेस्म
विबुधान्प्रतिपावकेन ॥ आनाकदुर्वहहविर्देविणेनवेगादाह्वानपत्रवलयंकिलनीयमानं ॥१०॥ मेदस्विनंविपुल्लरवीडवमक्षणेन
देहनिजंचळयितुंशिरिवनोक्षमस्य ॥ उद्गम्यसंज्वलितुमुत्तरेवेदिकायामालं ॥ वनायफिलपूपवरोतिकेभ्रत ॥११॥ विवेनसंगंविस
पुष्यवेद्योनाथः कलानानयथाविदध्यात् ॥ तथैवदेवास्तत्तदुत्तदानीमत्यद्भुतानाहविषामशेषाः ॥१२॥ सर्वेषुवर्णेष्वपिदातुरस्मा
त्संप्राप्तवस्वर्थमजातशत्रोः ॥ नवर्णैकस्तुकदापिलेभेनार्थैर्क्रतुनामिहसार्वभौमे ॥१३॥ तत्रनानाजनपदमदिनीवल्लभमल्लमु
कुटमणिकिरणपल्लवितेयज्ञवोटत्रिपथाष्टथातनृजाभ्यानिमुक्तोवैमात्रेयैर्भार्तृभिर्जलुभवनवनसवनेषुपृथक्पृथग्गाराधि
ततयस्वेनाप्यातिथ्यायनिमंच्यमाणेनवीतिहोत्रेणेवज्वलतोहेमपात्रेणपरिष्क्रियमाणपाणितलः सहदेवोनिखिलभक्तजनक
त्यनिवाहभारेणवतिष्ठतावयवंसभ्यलोकलोचनपक्ष्मयुगपंङ्कपरस्यरवेमुरव्यवदान्यरूपकोमलिमानंमहर्षिजनवलयमध्यमहेंद्रनीलरत्नं
चिरलंपुमांसं समासाद्यप्रथमर्घेणपरिपूजयान्वक्रे ॥१४॥ तावत्प्रकोपात्तरलाधारस्यप्रतिक्षितीशानभयानकस्य ॥ वेदीभुवंतत्रविहाय

भुवन्यस्ततः॥ यस्यां जालपिदेहि नोभ्युदितानैवामिनिर्मुक्ततास्यातां द्वे अपिगां दिवो मम तुतां निद्राममुनेष्यते॥ ४४॥ इतितयोस्तादृशेन वीरवादेन च
 सुरवमिहास्वतिकरास्फालनदशिते सविथन्येवतवष्टमृत्युः स्यादिति सुयोधनं प्रति याज्ञसेन्याः शापेन च मया तगंधाभ्यां अधदं पतिभ्यां य
 थापुरंशज्यं प्रत्यर्थहरिषस्त्वं प्रति प्रस्थापितो युधिष्ठिरः पुनरपि कृतमवैरमित्रैराहुतमात्रो यमर्धयथादिधिनागहृहस्तिक्यानिवर्तित इ
 वतामेव सभां प्रत्यावर्तत॥ ४५॥ भूताभिविष्टवबोधवतां वरोपि भूयोपि धर्मतनयः सहसौबलेन॥ आधत्त देवमविहारमनार्यजुष्टमाधक्षरं
 विजह देवपणोपिसोमृत॥ ४६॥ कितवेशकुनौ वरां वदान्किरतिस्वेन करेण पाशकान्॥ विजयेन सदा पुरस्कृतो यमवतेन स प्रसूतः कृतः॥ उ
 थायाश्चक्षितींद्रक्षामपि धरेणोस्त्वातुमस्यां न युक्तं प्रत्यर्थी स्वीकृतायामितिसहसहजैः सत्यसंधः सजानि॥ पाणौ देवुर्निधाया प्रसुवम
 तितरां मंतरुत्तयमानां पद्भ्यां प्रापद्वनानिव्यथितहृदमुच्यते रलोकस्तु दग्भ्यां॥ ४७॥ कांतारवर्त्मनि मृगाः पुरतो निषण्णाः शान्ताकृतेः सध
 नुषोपि विषं गिणोपि उथायतस्य पटुमर्मरुचारुवीरं रोमं यलोत्तुबुकेन मुखेन जिघ्रः॥ परागार्पणं पथितस्य पादरेखा घटस्य प्रतिमाम
 नो ज्ञाः॥ भक्त्योपनीतावनदेवताभिपद्योदकुंभा इव जायति स्म॥ ४८॥ क्रमेण ते विलंघ्य विविधानि विष्णुपनानि जनुमुनिकर्णशुक्लीप
 थवरो न शि क्षितैर्गतिर्विशेषैरिव गभीरैरावर्तैरुपसिक्कजनादाहता निसंसास्वक्राणीव दर्शयंती कोकनदवदनोदीरितैरिव कोककुटुंबकूज
 तैः कुमारस्य देवव्रतस्य कुशलमिव पृच्छती भागीरथी पुरस्कृत्य तत्र तां निशीथिनीं पश्चाच्चक्रुः॥ अपरे द्युरतिमात्रबुभुक्षितानुयात्रिकज
 नपरित्राणायापवित्रैः प्रसेदुषा वित्रभानुना दत्रिममक्षौ यमन्नपात्रमादाय कलत्रे निदधुः॥ वनंततः काम्यकमेत्यंतेषु वसत्सु भीमस्तुनि

यो धुक्रामं॥ किमश्नुयं कुणपाशनेंद्रक्षिषंतदाहारदशामनैषात्॥ ५०॥ ततः श्वरनृद्वैतवने ससार्धवध्वाकदध्वालसतामबुध्वा॥ मूला निस
 र्वस्य शुभस्य मूलानि जग्राह मुनींद्रसंधात्॥ ५१॥ अत्रायते सत्यवती सुतस्य पादारविंदाख्य विस्तलरीभिः॥ नखप्रभाभिर्नखपुष्पपंडिंजटा
 नतानां जनयां बभूवुः॥ ५२॥ तस्मिन्कवौ तापसश्च नाथे स्वातीमिवाजग्मुषिवासभूभिः॥ तेषामतिह्यामतया युतानां शुचाक्षिदेशेषति
 हृष्टिरासीत्॥ ५३॥ प्रसृमरतनुभासा प्रावृषेणानुसमेधान्दिशि दिशि विदधानो दूरदर्शितादानी॥ कुखड्गतिमहांतं शब्दमाविश्वतोपि स्वव
 चननिपुणिन्मातानशोकानकार्षति॥ ५४॥ अस्मात्प्रतिरिति प्रतिपद्य विधामालिङ्ग्य धर्मतनये न विस्तृज्यमानः॥ पार्थोहिमाचलमगात्परम
 स्त्रमल्पुशंभोः कृपाजलनिधेश्वरणा चर्चनाभिः॥ ५५॥ यस्मिन्निहमानी भूतियक्षहृदमंगेषु सर्वेषु पिमंजुलेषु॥ नखपंचलोहिलिने क्षाणाना
 मुरोजमेव गतितरामुपास्ते॥ ५६॥ यो वत्सतामेत्यवसुंधरायां निपीतरत्नां वलिकांति पूरान्॥ मनःशिलावप्रसरीमिषेणदरीमुखैरुद्धिरता
 वतृष्ट्या॥ ५७॥ आरोहतस्तंतरसासमीरकिशोरकः स्वेदजलपुंराजि॥ निपीच्य तस्याननपद्ममाद्विद्विरेफभावं प्रकटीचकार॥ ५८॥ शि
 वारब्धयोरेकतनुत्करणं त्रिलोकपित्रोर्महसोस्तपोवनं॥ मिथो चर्चमानं मिथुनैस्तपस्विनांतथेतथेष्टुमिस्तत्र ननाम पांडवः॥ ५९॥ पारा
 शरिषापितमंत्रभागे राधाधयनूशंकरमंतरंगे॥ सप्तापिसषश्चरसा विजतुं सप्ततमापस्वयमेक एव॥ ६०॥ तत्र दर्भदलमुष्टिमावहनसं
 निधास्य वृषभोपदामिव॥ चित्तमीशपदयोः समादृतत्पुमारमतदुश्चरंतपः॥ चतुरस्तपस्विनिति विशेषविधौ चरणविधा तुमरिव लूनमि
 र्ज॥ सजिगुप्समान इव शत्रुजिते प्रपदेन तिष्ठति भुवः समतले॥ भानौ ललाटं तपमानुजाले प्रविष्टदृष्टिं परितस्तमग्निः॥ स्त्र्योपि मोक्तुं विधि

नंदिशेति प्रेम्णोपरुंधं निवदश्यते स्म ॥ ६३ ॥ फलपणजलानिलाशानानि प्रविहाय कमरास्तपस्यतो स्य ॥ विषयेषु न लोलतां प्रपेदे विजयस्या
 क्षणं गुणः कराय एव ॥ ६४ ॥ निरुध्य वासुं निभृतं तपस्यतः शिरः समुत्थादशदृग्विसलरी ॥ नटस्युल्लिगानवधूमसंततिः स्फुटी चकारास्य
 धनं जयाभिहो ॥ ६५ ॥ तस्याथ नारदमुखात्तपसः प्रभावं श्रुत्वा हरस्त्रिजगतामधिपोदयालुः ॥ देव्या दशा सदसि स्तवितं दिदृक्षुर्दिसन
 भीष्टमपिलुब्धकतामयासीत् ॥ ६६ ॥ हेरंबगडमुदपंकविशेषकां कौस्कंदोपवाह्यसिखिपिच्छविलासचूडौ ॥ भ्रष्टानदीतटरुहछंद
 कृमवस्त्रोकोदंडिनौ चरुचतांकुहनाकिरातौ ॥ ६७ ॥ तदानीमेवरजतगिरिशिखरनिर्गच्छंतौ किमेतदितिसांशयिकैरपि दत्ते नुसरणे वित
 वेषविरचनाकुलैः अथमकुलैः परिवार्यमाणो समुच्चलितलंगूलमितस्ततोधावद्भिर्दूरचारश्रमविदारितवदनलंबमानरसनाग्रनि
 पातिनीभिः सृणिकाकणिकाभिर्वनरुहपक्षतिं शुधतलीकुर्वद्भिर्दुतरश्च सितकंपमाना वयवैस्तेषु तेषु गुल्मेषु श्वापदान ॥ निष्प्रा
 न्निष्ठ्य हंकारमारचद्भिर्विश्वनिगमविश्वकडुभिरविमुच्यमानपाश्र्वभागो दीपकमृगायमाणनिजहरिणशावकानुधाव्यमानपृष्ठभागे
 प्रशमिततुहिनगिरिजडिमोदगेन भाविनिपदे पदे वनदेवताभिरर्घ्यायमाणसुरतरुषसरास्तरणे नहि मवतः कटकपथे न स विलासे च
 रमाणो कावेतावष्टष्टपूर्वो वनमस्मदीयमाक्रमत इति शेषकषा इततया निवारयितुं कामैरपि तेजोविशेषपतिहतोत्साहेतन्यैः शवरयुवाभिः
 केवलमालोक्यमानो जटावल्लरीमलपल्लवमुकलीभवदंजलिभिस्तपस्विषुं जैर्नभसि विमानवेगं निरुध्य हर्षाश्रुभिः समभिष्टुभ्य
 माणं ॥ यशोदौ तौ जगदादिमोदं पती सवियुग्ममुपासीनस्य सुनाशीरसुतस्य तपोभवनसीमानं शनैश्चानैरासिद्धतां ॥ ६८ ॥ आपादलं वि

धावनमाचरंत्याः कैशेयचकारसकरांगुलिमानतांग्याः ॥ वक्षोरुहेषु चमहीपपुरं ध्रिर्वर्गो नासाग्रसीन्मिसुधेयश्च नदीसुताद्याः
 ॥ तत्र सदुर्मधाः वलवदाकर्षणमयोद्भिदुराणि स्वेदष्टवंती वभ्रुवामुक्ताफला निधारयतश्चिक्कुरभरात्तरतलनिष्पीडने निर्गलि
 तां कालिमयारा मिव निभरकुवलयगर्भकमालयरससरीमश्रुभिः सह वर्षत्यास्तस्याः पातिजल्पलक्ष्मी निवासस्फटिकप्र
 कारमिव दुकलमथ पहर्तुं प्रावर्तते ॥ ६९ ॥ तादृक्षे समुपस्थिते परिभवे सस्येषु वाचं यमेधाध्यायत्सु विधेर्बलस्वदयितेष्वन्येष्वराक्तेषु
 पि ॥ निश्चित्यार्तिमतांगतिं यदुपतिनीव्यां कुरौ कुर्वती सा च कंदनमुच्चकैरिह हरेचायस्वहामामिति ॥ ७० ॥ तस्यां समर्थो द्वियमाणव
 स्त्रातन्या नितंबात्सहसा विरासीत् ॥ कंसारिकारुण्यपयः पयोधेः कल्लोलमालेव दुकूलपंक्तिः ॥ ७१ ॥ दृते दृते वासमिह द्यरुपवा
 सोतरं यद्वृद्धे वरांग्याः ॥ नरस्य ते न वनकस्य तत्र वितस्य नाव्योजनिचित्रपूरः ॥ ७२ ॥ अदृश्यत्रयपहरेपिवर्धितानेकवाससः ॥ अंब
 रप्रायता तस्यां मध्यस्थो भयथाप्यभूत् ॥ चैलानिकर्षश्चिरमंधस्त्रस्तस्यास्तु नग्नं करणः सनाभूत् ॥ श्रमात्स्वलित्वा धरणोप
 तन्वन्दतां वलेरेव जनं वजानां ॥ ७३ ॥ अथ तथाभूत् पुरुषयोषाभिगरोषकलुषेण दृष्टवज्रनुषापरिषदि भीषणमेवं बभावे ॥ उर
 सिस्त्रवलदृष्टमलं मृगाक्ष्याः समितावास्त्रमिदं यथाहमक्षणा ॥ द्विषतः क्वचकर्षिणोऽथ मुग्धाः रसनेनानुभवयमेवमेव ॥ ७४ ॥ सरसी
 च चलत्तव धुवंधुरे समराजिरेतामरसच्छंदानिव ॥ शतमपि विमतानेताहमेतदुवाह धार्तराष्ट्रश्च शेषां महागदापतिसमर्थिषा
 मीति ॥ ७५ ॥ तत्र सुताम्णाः पुत्रोऽप्येवं प्रतिजज्ञे ॥ ७६ ॥ उत्सेकाकृतस्ततालुमनुनागाधारपुत्रीभुवाराधास्तु नृसोजहास सदसि प्राभ्या

मास॥ यस्माद्दनेचरकुलाधमजल्पसितमेवंमनःपुलकयनस्वजनस्यदत्तः॥ तस्मादसंशयमुपांतजुषःकिरांत्यास्तादंकेमेवसहसेनकेपोलमित्रं॥ ता
दृग्बचःश्रवणदाहिमुनेनिर्गम्यसर्वगणाभृशरुषानिजघांसवोपि॥ देव्याविलोक्यवदनंस्मितगर्भगंडंरुणाधैरुष्टविशिखेनकरेणतस्तुः॥ ७३
थमित्तमल्लकुरुवल्लभाबुभौप्रतिफुल्लमल्लकलशब्दपल्लवैः॥ स्तुगितावलोकसरणिंदिवौकसासमरंभयानकजवंवितेनतुः॥ ७४॥ श्लथसंधि
गरुडिरेषवाणैःश्रवणालंबितपाक्षस्तत्रघर्षति॥ अथमेशमवाकिरतदीयंप्रतिमालिंगमिवप्रस्तुतपुंजैः॥ ७५॥ सरुषीवहरेविरुष्ट
चापेसशरंशैलस्तुतापिजातशंका॥ मधवस्तुतमंगलायदेवीमनसायातदृष्टुःश्रुतिजजापाससंभ्रमाकृष्टधनुर्गुणोपिशंभुःकृपांभोनि
धिरिंदुस्तनौ॥ संबंधमात्रात्कतिक्चिदेहेचक्रेपरार्थान्कतिक्चित्रबाणान्॥ ७६॥ विगाधशंभुविजयस्यबाणाःपुनःपदत्वंपुपुषुर्नदृष्ट्याः॥ न
रादुदारादभिगम्यलुब्धंतमार्गणायांतिखलुप्रकाशं॥ निसेनिषंगयुगलेनितराममर्षचापेनमूर्ध्निगिरिशंपुरणवदेव्याः॥ पाष्णिप्रमुक्तध
रणिःप्रजहारवेगालुर्वन्जणंसुकुटिलंशिशिरवंडमित्रं॥ धनुषाभिहतात्समुक्षितैर्धरकन्यारमणस्यमस्तकात्॥ विपुलैरिवरक्तश्रीकरै
र्विनिपेतमणिभिःफणाभृतं॥ ७७॥ देहंगतस्यजगतांजनकस्यचित्तेपार्थप्रहारजनुषःप्रमदांबुराशेः॥ भूषाधुनीतदमुद्विद्धिपवक्रबाल्यप्रव
क्रियाभिरुदितःप्रमदःकणोभूत्॥ ७८॥ सगांडीवदंडोपिरवांडवेत्क्षकवध्वधसाधनतयाविरमस्मत्कुलविरोधीतिक्वैधनेस्तस्यदेवज
तावनकुटुंबिभिःकुंडलिभिर्मक्षितइवतक्ष्णणंनलक्ष्यत॥ ततोयंदैवविपर्ययःकिमुमुच्यमायाकिमितिचितापरतंत्रेणापिधैर्यदत्तहस्ता
त्साहेनतिष्ठजडात्मनेवमर्जुनंनिर्जित्ययत्रोजितुमिच्छसीतिरुततर्जनेनशितवाहनेनदृष्टभवाहनप्रतिनियोधुमारमे॥ पुरुषमुनिमुष्टिता

उनेवतितेकुड्यकवामवक्षसि॥ शिथिलाजगलुःकिरातिकायाःशितगुंजामणिहारयष्टयः॥ ७९॥ उपवासकृत्रोभृशंमुनेररुसिस्वीकृत
मुष्टिप्रहारदृष्टिपरिमष्टवनकुसुमपरागभस्मांगरागोसरभसमेकेनबाहुनाजटासुगृहीत्वापरेणवलइतिकंठनालौतौश्रावरतपोथ
नोयदामहत्यामधित्यकायामापततां॥ तदाश्रुडितिघटितद्वारदरीगर्भेनिरुधसिधमिथुनमिथुननिबधहाहाकारस्तीरवनदूरोत्सापि
वीचीवेगोत्पादिताकृष्टमुनिजनपर्णशालासहस्रसुरस्ववंतीपुरोदक्करविभुवंदरस्ववंशवरणपरभारोयमुक्थरपतिरासीत्॥ अवाङ्मु
खत्वेननिपासिशंभुनासमुक्षितोयंददशेविमोहितः॥ तावाद्यजाभातरिमेदशामिमानिवेदयोद्यद्विमिब्रुनरहः॥ ८०॥ पार्थस्यतस्यभुजयो
परमेत्रवरोपिवीर्यविलोक्ययुधिविरम्यमानचेताः॥ चापवृणेशुरनदीकणसेकशंकामच्युत्सृजन्मुद्रकंपयदुतमागां॥ ८१॥ तथाविधप
थासौविरादाचरितचेतनास्वागताचारःशानैरुत्थायपुरतोद्यताभरणधणात्कारसहचारेणकंठगजितेनकुणयोःरेकल्पितसुधारसमो
क्षेमहोक्षेनिषेदिवांसंभुजफलप्रासारितगिरिजापाणियुगनरवांकुरुघोरणद्विगुणीकृतदारमणिरमणीयवक्षसपरिषदगणांजलि
कमलवनमध्यराजहंसायमानंमार्दवभरितशार्दूलचर्मोनिर्मितपल्ययनवंकोपरिष्ठागतिर्यगर्पितकैचरणपल्लवसंवाहनपरेणशिलाद
कुमारेणदर्पदुर्लेननिवारणायमुखबंधनकनश्रेखलेनिरुध्यमुद्रमुद्रुःकरपुटास्यालितककुदशृंगेणभृंगिरदिनाचलक्ष्यमाणभय
पक्षभागंगांडीवदंडताडनपरिपीडितंशुडाशानिमास्वादइतुमवतरेदिरडनिकरेरिवसुरस्तरुकुसुमवर्षरवकीर्यमाणजटाभसितकु
शाचीरधारिभिःस्तेरेवचतुर्भिशन्मायपुरुषेपरिपठ्यमानशतरुद्रियविरुद्धप्रबंधमबरेसविधमवलबमानेस्तुवरयष्टितिभिःसुखेणि

चंपुभा०

२६

कै रूपवीण्यमानभक्तजनरक्षणपदानप्रकरणं कर्णपुरीकृततमालमंजरीमधुसूरीमिवेणकटाक्षाक्षाह्मपमिववर्षतंप्रज्वलद्भिः परि
कारपन्नगफणारत्नैः शरच्चणैरिवानुबध्यमानावयवमासंनावतंसशशिकलागह्मिस्तकिरणधादापाताश्रितासहिष्णुतयेषुदंतपटगर्भे
वर्तिनास्मितेनस्सचित् हृदयप्रसादंभगवंतंमहादेवमुद्दीक्ष्यपस्मतटरुहनिमेषवितपिसमुत्पानपटुभिः प्रमोदाश्रुपूरेनदीयमातृकायमा
नपुलकप्ररोहंसविनयमुपसृत्यपादारविंदयोः सहस्रकृत्यः प्राणंसीत्॥स्वाभिन्मयाजडधियात्पिदेवदेवेवाचाशारेणधुनुषादृढमुष्टिवाता
च॥यतेचतुर्विधमकारिरणेतदागः क्षंतव्यमद्यभवताकरुणार्णवेन॥९२॥शबरत्वजुषोवरस्यपुंसः शशिखंडस्यशकारसंविधानं॥भजति
स्मतदाशिरखंडिभावंभगवन्मस्तकभूषणोपदेष्टः॥९३॥इतिविज्ञापयंतमेनंपारिजातपल्लवतल्लजपरिमलस्यपाणितलस्यपरामर्शनप्रभुषित
त्रणवेदनांगप्रवृगकेतुमनंगशासनोपेवमवादीत्॥यथातृतीयेनयुधिप्रवीरतवापराधेनमवामिहृष्टः॥तयानभक्त्यातपसांविभक्त्यातस्तु
स्तनार्चनयापिवध्वा॥९४॥इतिसुधामाधुरीधुरीणवचनमभिधाय॥४॥सहस्रपाधनुरिषुनपितांतांस्तान्संनिधायविभुरस्त्रमपिस्वं॥पां
ड्यायधनुराहितरीतेः पारितोषिकमिवप्रतिदेष्टा॥९५॥तस्याथपाशुपतलाभदुरापदीतेरक्षणः समक्षमपरिप्लवयक्ष्मपदेः॥आश्चर्य
वृत्तिरखिलैरनुगमिभिः स्वैरंतर्द्धेसभगवानमृतांशुमौलिः॥९६॥श्लो०॥ग०॥॥इत्यनंतमहविरचितेचंपुभातेचतुर्थस्तव
कः॥॥अथसंविधतपोधनेकृताशीरमरपतेर्धृतशासनः सपार्थः॥रयजितपवनंसमातलिसनूरथमाधिरुद्रमुदादिवंप्रतस्त्रे॥
॥९७॥नाकमेत्यधनुरंकितदोष्णानायकोदिविषदामतिहृष्टः॥नामफल्गुनइतिब्रुवतास्वनंदनेनजगद्विहपदयुगे॥९८॥पाणिना

२६

जटमातपमाभ्रमक्षयमस्वीभवद्भुजमुदारतपः कृशांगं॥दृष्ट्यानुगृह्यकुरुवीरमुनींद्रमेनत्रेधावभ्रवसुतवत्सलतामवान्याः॥९९॥क्षोदय
न्निपिमर्हीरवुरपातैः कोपिकोपकुटिनोवनकोलः॥घोरफूत्तरणघोणमुपागन्तुक्षिमाश्रमभुवः कुरुस्तनोः॥१००॥तंवीक्ष्यरोद्रवपुषंमृगशा
बकेषुत्रासां द्विशब्दुकटिलंबितवल्कभागात्॥पर्याकुलेकलकलैरपिपक्षिजाले पार्थोनिहत्यनियमाज्जगद्देशरासं॥१०१॥मुनिरेव्यदाश्रय
याद्वराहंमुखवरज्जालतिकोजवाज्जिघांसुः॥शबरोदृष्टेताथाभ्यधावधनुरांकुथसहानुयायिवर्गेः॥१०२॥मामुंचबाणंमदनुदुतेस्मिंनपे
हिजाल्मेतिकिरातनेतुः॥वचःसलक्ष्यंमनसोऽनुकुर्वन्वराहमस्त्रस्यचकारलक्ष्यं॥१०३॥शिलीमुख्याभ्यां शिवसक्यसाचिनोः समुक्षिताभ्यां
युगपत्किटेस्तदा॥समंविभज्यायुरभज्यतक्षणात्सहोदराभ्यामिवपैतृकंधनं॥१०४॥ततः प्रकुपितोपिकुरुपवीरस्तः शांततयानातिपुरु
षमेवमुवाच॥अस्मिन्ममावसथमापतितेमपद्मगलक्ष्मीकृतेशबरयत्नहितेत्थयात॥१०५॥शापस्यवाथधनुषोसिवसेतथापिसोदंममाद्यतप
साचभुजोष्मणात्॥इतितस्यमुनेरंतर्दपरसपरीवाहवेणीमिववाणीभाकर्ण्यक्षोणीधरधन्वापिसस्मितंप्रत्यभाणीत्॥मृदुबुधिरंगववसे
वलक्ष्यसेमृगहिसनंविपिनसीमनीदृशं॥शतशः स्वधर्मेइतिपठयतेबुधैः शबरस्यवावदतपोधनस्यवा॥१०६॥तत्स्वकुलाचारेदिप्रमाद्यतम
द्यमयुक्तकारिणापितयाकियद्वरं प्रकाश्यतेतपसिबाहावयहोपुरुषिका॥संदृश्यतेखलुतपस्तवद्बुधमेतद्यजंतुहिसनविधौदृढबु
धैः॥आस्तामिदंभुजवलंचमृगात्ययेस्मिन्सहायकंयदुपजीवतिमेशरस्य॥१०७॥इदंश्रीवचनरीतिमपास्यन्नेहिसांत्वमकियानसिमत्वा
अक्षणकिंचिदरुणिन्मिजगत्यामंतकोपिमदतीवविभीयात्॥इतिशंकरस्यन्यांकिवादनसातंकः कुरुशशांकः पुनरपिगिरंकामथयमंकुरया

पिप्रवातकवचोनेवविरचय्यनिवर्तमानो नभसि श्रमत्यपतिकुमारः प्रभादपतिनपतंगपरिवेषेणेवस्फटिकप्राकारेणपरिगुप्तिमतोदिरण्य
पुराद्विदितबंधुजननिधनवृत्तांततपारोषादुपगम्यकलहायमानान्कालकेयानपिकालगेहातिथीन्प्रथमं पाशुपतेनास्त्रेणमंत्रपूर्वनिम
त्रयांचक्रे॥१८॥ अवायुनेयाः शरदम्रपंडुरविद्यमानास्तमयाश्रुताराः॥ देतेयसंहारभवाः सजिष्णुदिविप्रतिष्ठापयतिस्मकीर्ती॥ हतरिपु
मिवृत्तमवेक्ष्यतेहरिहयस्यसुरैः सहतुष्यतः॥ नयनवारिभिरंगमनात्पुतनददरोतिलमात्रमपिस्वकं॥ पुरिवज्रिणः सुरनुतिप्रसर
कुलकावमग्रभुजवापकिणः॥ मनसेसपंचशरदोक्षरसांवसतिस्मपंचशरदोविजयः॥१९॥ तस्यवृत्तमधिगम्यरोमशार्धमजोपिमुदि
तः सहानुजैः॥ प्राप्ततीर्थमुनिसेवनक्रमात्यावनबंदरिकवर्तययौ॥२०॥ तत्रब्रह्मपरायणैर्भुमुनिजनैः संसेव्यमानांतिकौसथ्यं वीर्यमनोनि
रीक्ष्यसनरं नारायणं चारयथा॥ अंगेनातिशामंतरेणमहतीमेकांक्षमांसंस्मृशान्वाह्यैरष्टभिरंगैरपिपरांपस्पर्शपार्थः क्षमां॥२१॥
विलोकनेर्विश्रमशासिभिस्तयोर्भवध्वगानांपरिध्नितकुमः॥ निवासमालंब्यतपोवनेतदाविवासदुरवाहिरामपार्थिवः॥२२॥ एकदातत्र
स्तुषावत्सलतयेवमारुतेनपुरतोनीतमसासहिमटवीपर्यटनस्वेदसंपदामंधंकरणमल्लिकुलितसामासेवनकामक्षणाकमपिकल्हा
रमुकुलमादायकलभ्येतयुनरेतादृशमितिकुतुकदृष्याभ्यांस्त्विततर्षयापार्षत्यारहसियाचितः पार्थदश्विः क्षणंचिंचित्तद्विचिचीषया
दिशमुदीचीप्रतस्ते॥ क्षिप्रं विलंघ्यगिरिद्वेषलिर्नविनानिगच्छन्सौ पथिददर्शकपिमहोत्तमं॥ दृग्भ्यामवतमरिपटनदाहकालेनिद्राभयादुप
गतामिवकुंभकर्णात्॥२३॥ अभीरसौगभीरमभाणीञ्च॥२४॥ कस्त्वेनिरुध्यपदवीमविनीतबुधे निद्रास्यसेहिनसहेगमनेविलंबं॥ क्रोधोभुजा

मिवमानाद्यहिडिंबहंतुरुद्यद्भुतान्मपिमृदुकुर्यात्॥२५॥ इत्थंगिराकिंचिदुदीक्षितस्यलांगलमात्रेतरलः कपीद्विः॥ कोपारुणाक्षंकु
सिंहमेनंस्वापारुणाक्षः स्वयमेवमत्वे॥२६॥ भद्रस्वस्त्यस्तुतुभ्यंविरमिहजरसानिद्रयाथातुरोहंपल्युथानादिकमर्ष्यपदुरवयवैरस्मि
तरमात्ममेव॥ जात्यावच्छानरीत्यापिचविपिनपथेप्राप्ततिर्यक्मेवंवालायेमां विरुध्यदृष्टमभिलपितप्राप्तयेसाधयेति॥२७॥ इत्युक्तएष
रिधरणौनिधायवल्कंददं चपरिधायभुजार्गलाभ्यां॥ तं कष्टमेवनशशाकसतुप्लवंगेवालरुच्छयाधनतयास्यमनश्चक्रे॥२८॥ त
दनुविनयविस्मयव्रीहिलपारदृश्वनामातरिखस्तनुनालंवासवलोकनासिषुकोसीतिपृष्टः कपिकुंजरः स्वमंजनायांप्रमंजनेनसंजनितं
जानकीजानिदृश्यरंजकंलेखावहंयाजहार॥ सबहुमानंतस्यवचनमाकर्ण्य॥ प्रतीनितेनपुनरप्यधिपः कपीनाम्भवेतथायदिभवानधु
नार्थयेहं॥ कर्तुं तनुंनयनयोः पथितावकीनांततादृशीसुदधीपल्वलतासवित्री॥२९॥ इत्युक्तोयंप्रवृद्धोर्हल्यारुरुधेनिजैः॥ वैमात्रेय
स्यतस्यैवमार्गेदिविषदामपि॥३०॥ त्रस्तस्यतद्वपुरुदीक्ष्यसजातिशोकिमेनांकसंशयकुठारितपक्षलापं॥ मोहेयथानयनयोर्मुकुलीव
भ्रवबोधेतथैवकरयोरपियुग्ममस्य॥३१॥ प्रमोदात्परिपुच्यद्विः प्रतिक्षणमथांगकैः॥ भीमेनाप्युदधारीवभ्रातुर्द्विद्विडंबना॥३२॥
सविनयमेवंव्याज्जपश्च॥ प्रार्थ्यमानपददर्शनंचिरात्प्रवृत्तः पथिभवंतमग्रजा॥ विस्मयांबुनिधिरेवमेधुनावीरवयवभवतापिदुस्तरः॥
॥३३॥ राघवस्यसहजादपित्वयिजेभवत्तिरधिकेतिमेमतिः॥ यामिनीचरवधोत्सवेयतोलस्मणादधिकमंशमग्रहीः॥३४॥ आर्यक्षम
स्वममवागपराधसुग्रमित्यानंतचरणयोश्चुबुकेगृहीत्वा॥ जघ्नन्शिरस्यवज्रमुमुचेहनुमान्भीमोपमुच्यविरहासहनोस्तुकिंन॥

॥२९॥ गच्छतोऽप्यथिमारुतेः पुरोगंधमादनमभक्तुलाचलः॥ वानरेण्डुवगादवीक्षिकावासनाभिरविमुक्तदिव्यथः॥ ३०॥ अलकेशयो
 विदलकेशयेः सुमेः सुरभिप्रमोदसुरभिन्नमः समां॥ शिरवरेरातस्यमहतीमुदग्दिशोमणिदर्पणीमिवददर्शवापिकां॥ ३१॥ यद्वा
 धिपत्ययशसावगृहीतहेदेष्टुभयादपगतेसतिहंसयथो॥ कक्ष्यानिवेशितगदः सविगाद्यतोयंपुल्लानिहल्लकुलान्यरिवलान्
 लावीत्॥ तदात्वएवतद्वक्षिणः कस्त्वंसाहसिनायुरयभूमिमारुरुक्षसीतिसमंततो निरुंधानानन्वर्थावलंबकतया लोहितायत
 लोचनानां प्रतिविंबेस्तां सरसीपुनरपि सौगंधिकां तर्वलीमिव कुर्वतः क्रोधवशां नामया तु धानानूसभी मोरं हसासमुपहंसि
 हनादश्विरमुपोषितस्मपरिधस्यपारणंपरिकल्पयांचक्रे॥ रक्षः स्रुतारक्तनदीमहादेविष्वक्पतंतीवियतिस्त्रितानां॥ क्षरतटीधातुसरी
 तिबुधेः करावलंबकलयाचकार॥ ३३॥ पर्वतस्याग्रवस्तुभ्यः प्रवस्तुनेच्छतीदृशं॥ उत्त्वायसमहायस्मनादुपासीददुपत्यकां॥ ३४॥
 तदानीमितरेष्वपि भ्रातृशुकमूलपालिकास्तनोः स्कंधशिबिकामधिरुह्यतस्यैव कटकमुवमागतेषु सत्सुमारुतिरादरेण रहसितं
 विकसितांकुसुमसंहतिं मूतानुरागभ्रमरां प्रत्युपदामकरोत्॥ सरसीवकचेयस्याः धातुराष्टकुलीकृतो॥ जुषेतयावरतनोस्तु
 र्निमत्यलिभासुरे॥ ३५॥ इति सौगंधिकाहरणं॥ अथ कदाचिदाखेटायतटाटवीमटतितस्मिन्नुर्वेद्विषिजटोनामदुर्घटः॥ सुरादि
 रुजटमेत्येवैकयावैतानतनूपातद्वदयितया सहजीनपितान्वीरान्॥ स्कंधमानीयजवालेनचिदपदिशपथेनप्रतस्थे॥ गता
 गतेतत्रघटोक्तचेनजटेनचस्कंधघृतस्यराज्ञः॥ पादापणालामशुचावनंतत्॥ तत्रिनद्वैरिवरोदतिस्मा॥ ३६॥ वनं द्रुयासोः कठिणसभां

परिमृशान्मुमिंदः पक्ष्मलीलतजयंतमहेर्ष्यः॥ आदरेणसाधुरिदेवगणनामासनार्धमधिरोपयंतिस्म॥ सदसिवसतितस्मिन्नुसार्वभौमकुस्त
 णांकषट्त्रावरवाणेः कल्पिताईव्रणेपि॥ निखिलसुरवंधुनानेत्रसंधाः समेतातिशितकुलिशकल्पाः निदयंसंनिपेतुः॥ ४॥ आस्थानस्य
 न्मितनयादिदिशोनयुधमाकर्णहर्षविकसन्मनसामधोनः॥ अंगरिवलेप्रसरतोपुलकांकुराणामक्षणांसहस्वतयमेववस्त्वविभ्रः॥ ५॥ अ
 चक्षयापितुरमर्त्यसमाजादयतः स्वनितमंगलवाद्यं॥ वारणेंद्रमधिरोध्यजायंतोवैजयंतमनयद्विजयंतं॥ ६॥ आनतस्यपदयोश्चजिष्णोरा
 शिषेनुपदमिंदपुरंधी॥ पाणिजातकुसुमस्यपरागेः फालसीमनिललामचकार॥ ७॥ पुनः पुनः स्तत्रपुलोमयाः जयंतशंकादधतः स्वकां
 त्या॥ नरस्यमोर्विकिणएवदोष्णो नोमग्रहेषुस्कलचंच्यकाषश्त्वा॥ ८॥ पितुरिवास्त्रकलाद्विगयायकालिकुलादृतकंठरवोदयः॥ परिहृतामृत
 दिव्यजनादृतः परिशिशीलसंगीतकुलामपि॥ ९॥ तमुर्वशीतत्रकदाचिदेत्यस्वयंरहः कर्मणिभग्नकामां॥ अयेष्टयापत्यतवाभिधेवर्क्रीबलमेहीति
 शशापकोपात्॥ तदुध्वाहरिरुचेतंशायिवत्सतेमुदे॥ चित्रसेनोक्तविद्यायाः सहकृत्वाभवेदिति॥ १०॥ कदाचिदस्त्रशिक्षापरिसमाप्तोसुरस
 तरथ्येननदनवनमंदपवनसंदीयमाननिजकेतनस्पंदनेननिर्गत्यविलंघितदूरवियत्यथः पाथोनिधौगंधीरनीरपूररक्षितरक्षःकुल
 कोलाहलनीचीरुतवीचीरवरसातलकुहरमुखंनिरुध्यरणप्रस्तावंवितस्तिरे॥ तावदनाकणितैर्वर्गांडीवविस्फारश्रवणादहध्विकया
 सुगपदभिषेणयतः दिविषदवध्यभावादध्यातुमरणान्क्षिप्रेः सुरत्रैः विश्राणितविवरादुरसः कृतप्रयाणेः प्राणैस्त्रिकोटिशोनिवातकवयान

जुवारः॥ करेणविस्फारितकालपक्षोजगामशत्रुजगदेकवीरः॥४९॥ स्वसमाननाम्नवयवेनटङ्गुणाधनुषश्वतैःसयुधिदेवगायितां॥ अतिरिक्ततांगग
 लतलेकवर्तिनीमखिलेषुपुष्पपिचकारसायकैः॥५०॥ गगनेशिरश्चलयतःश्रवोचलाङ्गलितापिदूरमवतंसमंजरी॥ पुनरुन्नमद्भि
 रिषुपक्षवायुभिःपुरतोभवत्कलहजीविनोमुनेः॥५१॥ हस्तेःप्रवीणैरखिलैःपिकर्णैःसुधाविमुचन्सुरगायिवर्गः॥ अयु
 क्तमेतत्पुनरुचकणैर्विपाठवर्षविससर्जघोरं॥५२॥ तदनुविश्वान्तिनायिनाविश्ववसुकुमारस्यशारेणसहजवह
 षेकृतपाणबंधवधावतिराधेयकंदत्सुकुरुहंदेषुसर्वेपिगर्वेणगंधर्वभटाःसुयोधनमायोधनधरणिमध्य
 भाजंरश्मभिराबध्यगजैतोरभसवर्जनिर्जरपदमनैषुः॥५३॥ नयत्स्वमुवैरिषुनाकमार्गविषादभाजाविपिनेकुरु
 णां॥ तत्तादृशिब्रीलैःपरेपितेषां॥ तानभावंनजहुर्मुखानि॥५४॥ तस्यांतःपुरसुभ्रुवाविगलितैर्वाष्पांबुभिःपंकिलैर्मा
 र्गमंदितवेगपादगतयोवक्षस्वलक्षणयःआजगुस्तमजातशत्रुमजहकारुण्यमंधिद्वयेकुर्वत्योभित्तंक्रिये
 वपुरतोदत्तार्धसाहसिरः॥५५॥ सगद्गदमेवमभिदधुश्च॥५६॥ संद्रुप्तवपादमलमधुनासर्वैःसमंबंधुभिर्देवभ्रा
 तरमागतंवनतलेलेरोनहेतोर्विना॥ पापःकश्चनमयकोदिविषदंहाहंतबध्वादृढंनिःशंकैरुपवीणितोनिजभटेर
 भ्रंनयत्युच्चैः॥५७॥ तदद्यनःकंठमुविस्नुषानांतवैवपादंशरणंगतानां॥ वास्तव्यतामंगलसूत्रिकायाःप्रसीददा
 तुंपथमानकीर्तिं॥५८॥ इतितामिर्द्धनिभावंपुरोधायनिवेदितस्थराज्ञोनिदेशेननिर्गत्यसत्वरमनुधावतांभूदंडमिव

कोदंडमपिकोपेनकुटलीकुर्वतांभीमप्रभृतीनांक्ष्वेडितविस्फाराभ्यांतक्ष्णंविषदखिलंविक्स्वरनिजगुणमासीत्
 ॥ कगायकायूयमुपातवीणाःकुचपिष्टुर्याःकुरुवंशभरपाः॥ अहारेणैवापलभीदृशंवःस्वमूलकंवापरम
 लकंवा॥५९॥ वृषांकमोलौवणचिन्हदायीवनेर्जुनोस्मिन्वसतीतिवार्ता॥ पपातकर्णैर्भवतांनकिंचिद्यदीदृशंसी
 हसिमातुनध्वे॥६०॥ भ्राताधुनासोनविमुच्यतेचेतथात्रसंनह्यतिगांडिवोमे॥ यथामहेंद्रःपरिगृह्यवीणांस्वबा
 हुकीर्तिंस्वयमेवगायेत्॥६१॥ इतिविजयस्यवीरवादेनपुनरपिनिवेत्तमानैर्विशणमंसेषुनिबध्यवाणासनमेवकू
 जयद्भिर्नभश्चरैःसममेषांसकलवैमानिकपरिषदंगरुह्वितीर्णनिद्राभंगेमहान्संगरोभूत्॥६२॥ गंभीरगा
 ङ्गिगुणाद्गलितैःपृषत्तैर्गंडिस्त्रलेहृदिभुजेगमितव्रणास्ते॥ गर्वविहायचकिताःगगनांतरालेगंधर्वसद
 रांगमनंवितेनुः॥६३॥ वीणाःसमस्ताःविजयेनकृतांगंधर्वसैन्याद्गलिताबभूवुः॥ आयुष्मतीकेवलमालु
 लोकेहस्ताग्रवीणादिविनारदस्य॥६४॥ एतावतीतियुधिमागणचारुशक्तिःस्पष्टीवभूवसुरगायकपौड
 वानां॥ तेषांययुःशरकुलानिहिलक्ष्यमात्रंलक्ष्यंविभिद्यपुनराययुरंतमेषां॥६५॥ तत्रत्राकसुतस्यतांशवि
 क्रममभिनंद्यकृतसंधानेनगंधर्वराजेनसमर्पितंपौरुषपरिहीनमिदंनपुरस्करणीयमितिवंधमिष

जनेःशेष

णपश्चादपनीतबाहुयुगलं सुयोधनमादायते भीमादयो वसुधराधिपस्य संनिधिमाधिरापयामासुः ॥ ११ ॥ तं वीक्ष्य तत्र
 तरुमावरणं भजंती सा पार्षती सा विधमल्लिपरंपरा सु ॥ हासैः करंगुलिबिलादसकृद्गलद्विराकालिकीकुसुममंपंडि
 मिदव्यतामिति ॥ ६३ ॥ वीरव्रतैस्त्रिभुवनभवेर्विश्रुतेनः कुले स्मिन्संप्रत्यलंबहुभिरनुजेरास्थितोऽथाधिपत्यं ॥ एवं भंमि
 किमिह भजसे वत्सनीचैः प्रणीतं राजन्यानां परपरिभबोराजयद्दमाहिकर्तः ॥ ६४ ॥ इत्थं निगधसरलेन युधिष्ठि
 रेण बंधाद्विमोच्य बकविद्धिषता विरुष्टः ॥ मानं च्युतं मृगयमाण इवातिनम्रो वाचं यमेन सययो महता वलेन ॥ ६५ ॥ यं प्रा
 यं बहुमन्यं तेजनाः जीवितुमुत्सकाः ॥ उपावीक्षत मेवासौ पथि प्राणान् समुक्षितुं ॥ तस्मिन् प्रते स्वपूने लब्धसुरा
 रि साह्यस्त्यागेत नोस्तदनुबंधुतया निषिध्यः ॥ तस्मादनात्पुनरपि प्रतिपद्यैर्यधुष्यदले निवहते कुरु राजधानी ॥ ६६ ॥
 तत्र खलु ॥ कदापि माबंधय गायकैर्मोमिती वह्न्यैरमृतायमानैः ॥ संप्रीणय निद्रमया भिमाची स पौंडरीकं कृतुमाज
 हार ॥ ६७ ॥ १२ पोपिता वनभुवं प्रविहाय भेजेऽप्यस्यः सकाम्यकतपो वनमंडलानि ॥ किं मश्ननाशमुदिताखिलतापसो घस्वा
 ध्यायघोषमुखरीकृतदिङ्मुखानि ॥ ६८ ॥ मृदुभिर्वनवल्लिकंदमलैर्विहितातिथ्यविधिः स तत्र पार्थः ॥ स्थितिमाचरति स्म
 दृष्टचेतास्तरुणविंदोर्वचने तपो वने च ॥ प्रास्ते यासदसि पटपटीरसंस्थाः सैषा समागतवती तिसकोतुकाक्ष्यः ॥ वेणी

त
 लि
 रात्रि

तेजलसुरोधो न बभूव यस्य ॥ वने विजंमत्तुरुणे तु तस्य जलसुरोधो निजधर्मस्थनोः ॥ ३७ ॥ नीत्वा किमथ वनसीमनि दूरमेतान् त्रैवहन्मिसहसोतिधियो वति
 घ्नन् ॥ अलक्ष्यतायममरारिरनुष्णजं शोणं तु पदात्पदमपि क्षितिपानुभावात् ॥ ३८ ॥ मध्ये मार्गवनां तान्मदगजगमने मारुतौ संमुखे स्मिन् सार्धं तेनाथ
 योऽधुं धतरभसमना स्तीव्रदंष्ट्रप्रसारः ॥ दैत्यस्तानुराजपुत्रान् क्षितितलमनयं बाहूनां स्कंधमध्याक्रोधांधोरलिसीन्मासपुनरनिलभ्रदो
 रुणेतस्य शीर्षं ॥ ३९ ॥ निपेतुषस्तस्य निहतमूर्ध्नि नितातभारेण वनांतमभिमिः ॥ निन्मांस्त्वद्वरमनुष्यसंगे निजेः प्रतीकैरिव संकुचंती ॥ ४० ॥ निष्क
 टका भवत्सर्वानिहते स्मिन् वनावति ॥ उलंठकमृत्प्रीतेरुन्नत्यासातु पार्षती ॥ ४१ ॥ ततस्तच्चैताद्विचिरमधिवसंतः कुरुवराः सिताश्वस्य प्राप्स्यामु
 दमनु बभूवुर्निरवधि ॥ कथं शोषाकास्त्रिदशरिपुवर्गस्य बहुधाधनुर्ब्रह्मो जलं शतमश्वमुखे स्थापितवतः ॥ ४२ ॥ तदनुक्रममापितेशु धंसवह्न
 त्यचलाचलनमूर्ध्ना ॥ नृपतिः सहजेः समं वनादेर्यद्वतद्वतवर्नं नितातदृष्टः ॥ ४३ ॥ नरेन्दुपुत्राः सहयाश्च सैन्यान् केवलं तत्र तपोधनानां ॥ नेत्राणि जकु
 र्मियमैः कशांगाः नेदीयसानां वनवीरुधांच ॥ ४४ ॥ तदनुसंखलुमानी सर्वसाम्राज्यलक्ष्मीं प्रविकटयिषु रेषां प्रापका र्येन्ततीनां ॥ कुरुनृपति तन्ना
 घोषकायात्रापदे शादमजतवलसंघैराहतस्तं वनांतं ॥ ४५ ॥ कर्णो निहंत्य तत्र करिबजानां चलत्सु सर्वेषु वमूरजसु ॥ रजस्तु चित्ताश्रिताश्चिबमस्यरा
 शोबलादिवाचं चलमेव तच्छ्रे ॥ तत्र रज्जुनहनस्य भाविनः स्थानस्त्वनरुती इव ण दे ॥ धारयन् मुजयुगेन कोरवः सैनिकान् विवसाजपंडिराः ॥
 ॥ ४७ ॥ अत्रैलिहस्यवटभूमिरुहः स्थलसोऽस्थित्वाशृणोत्तदनु वैणिकगतिरीति ॥ संगीतमंगिरसिकं सहबंधुवर्गे राकारयन्निवसुराधिप गायकैर्दं ॥
 ॥ ४८ ॥ तावत्तस्य धातं राष्ट्रस्य चैषितरोक्ष्यं निरीक्ष्य नितरां कुधांधः सुधांधः पतिनिदेशेन वनावती देशवती ॥ स्थर्णविधुतलपाणबाणचापकुलापानु
 त्रसेनश्चित्रसेनश्चिरसुधिततरक्षुश्च मूरुतक्षितिमिव च मूरुमूरुनिवार्यस्त्वे लयालोलयांचक्रे ॥ मटेपुधावत्सुभयेन कर्णः कुधाहस्य कुंजरं

त्रपरस्थशत्रोः॥ संताडनेमारुतिरात्मपाणेः सच्छात्रयामासपदंचवामं॥७४॥ सौवीरभर्तुरथमर्धनिपंच
 डाः कृत्वा क्षुरेणपवनात्मभुवाविरेजुः॥ इंगालधूमकणिकाइवशांभ्यतोतस्त्रासांबुभिः स्मरारानलपंचक
 स्य॥७५॥ विमतमनुजनीतंवीक्ष्यत्तपःस्मितास्यः कृतनतिशिखसंकेत्राभावेहतेपि॥ लदसुहरणमार्गदुः
 लैवार्गलानः क्वचिदपिकुरुमैवंकुत्सितेत्युत्ससर्ज॥७६॥ दीनधीः सतपसाहिमशैलेदृक्पथं पुरहरद्गृह्या
 लोः॥ आददेवरमथोविजयौद्धवंतरेणयुधिपांडवो धं॥७७॥ पार्थस्त्तुक्कृत् दुर्तीर्णापार्षतीप्राथरेमिरे॥
 हेमंतात्पद्मनीमुक्ताहेलेखिकरांकुराः॥७८॥ अत्रांतरेज्वलितवर्णवपुः कदाचिदंगेषुशब्दइवकर्णमवा
 यरात्रौ॥ भासांपतिः कृतनमस्करणायतस्मै प्रेम्णाशिषः प्रणिजगादयवीयसीगां॥७९॥ अहमहरधि
 नाथो नुग्रहान्नेष्टयायामयिजननमगास्त्वं वत्सकोशोगुणानां॥ तदिदमिहरहस्यं त्रासनंगृह्यतां मेत
 नयकुशलयोगेतातपादाः यतंतं॥८०॥ मुखसंधानविश्लेषमुक्तेकवचकं उले॥ तवेतैश्छेपणशोभां
 तन्वातेपरदुर्लभां॥८१॥ एतेनयाचतुमिहद्विजवेषगुणमालधुकाममराधिपतिं कृथास्त्वं॥ आज्ञापथा
 खलसिचेदणुमात्रमस्माद्धोभविष्यसिसुखेतरणे रिपूणां॥८२॥ इत्थं निशाम्यतांवाचं राधेयोरचितस्मि

तः॥ हर्षादंजलिनासाकमाददेप्रतिभाषितं॥८३॥ तवार्पमेतिप्रथितेपिशब्देममार्यमेत्यर्थिजनेषुदानं॥ नि
 पेधरूपेनिदधातिमार्गेपदंकथंवाभवदीयजिह्वा॥८४॥ सततंसदर्थिसदसेबहुदोतुंसुकुतहलस्यपुरुष
 स्यजगत्यां॥ उदकोर्मिकाकरधृताहिविभ्रषाकनकोर्मिकातुपरमंगुलिभारः॥८५॥ दिवसेशायः खलुश
 यः प्रतिकर्तुं कृतलालसोभवतिनार्थिषुदेन्यं॥ प्रतिपादयेत्सतुकथं पुरुषस्यप्रतिलोमवर्णनिजनामप
 दार्थं॥८६॥ यत्राएवजन्मफलमात्मवतामिदमेषितव्यमतियत्नभरात्॥ अपिभूषितंगुणगणैरपरैरयश
 श्विनंनजगदाद्रियते॥८७॥ व्यापृतावित्तरणोपनिषत्सुव्याहरंतिहिविपश्चिदधीशाः॥ स्पर्शनेनरहिताविति
 हेतोर्लुब्धकश्चकुणपश्चसमानौ॥८८॥ दृष्टेवनीपकूजनेवदनंस्मितेनदानांबुनाकरतलंयशसादिश्रुत्वा॥
 शुभ्रीकरोतिविवराः स्वयमेवदाताकस्तादृशंप्रतिनिवर्त्तइतुंक्षमेत॥ वांछामनाप्तेनवनीपकेनसहासवोदा
 तृजनस्ययाति॥ तदद्यशकार्यनयाधृतासोर्भावीवधोमेपरमोहिलाभः॥९०॥ यद्देहप्रतिहारभूतलशिला
 चिंतामणिः कल्यकायस्याशाममहीरुहाश्चसुरभीसाहोमधेनुः पुनः॥ तादृग्याचतिचेदुपेत्यमधवासंस्पृ

तत्तामनांचैलोक्यस्त्वद्वदान्यसंसदुपरिस्थामेषमेनिश्चयः॥९१॥ वीक्ष्यबंधवचनोपिगुणज्ञोविस्मयांबुनि
 धिर्वीचिषुमग्नः॥पद्मबंधुरितिवादिनमेनंपाटलस्मितरुचिर्भिरमृचे॥९२॥अयेवत्सभवताभाषितंक्षममे
 वस्कुललक्ष्याणां॥९३॥अमृदुशंतवमतंपुनरपिममरसनानिदेशावसेषपथपांथिनीनिर्मिमीते॥९४॥
 त्वंशुनासीरस्यमनोरथपूरणात्पूर्वमेवपूर्वदेवगर्वनिर्वापिणधुर्वहतयाकुलिरामपिक्विरारूढकलां
 कांकुलसर्शरितधाराशतमातन्वतीतदीयांशक्तिसाधस्वेति॥९५॥ततस्तथेतिपरमंगीकृत्यपश्यत
 स्तनूजस्यसमक्षमचिरेणसःमरीचिमालीचरमान्चलशिरवरपरिशील्यमानंचिरविहारमिहापि
 समाचचार॥९६॥कतिपयदिनकालेयातेततोमैरुतांपतिःसदसितनयंभानोःप्राथार्थिचाटुशता
 कुले॥कच्चमत्तुलंवाचायाचत्सकुंडलभादरादयमपिसतथेलुक्काशक्तिंजगद्देहततोद्भुतां॥९७॥न
 कारमेतेवहतोरिपूमेत्यमर्षभारादिवशास्त्रधारया॥सुतोर्वेदंशतकर्णवेषनेस्वयंसमुल्लस्यददौ
 विडौजसे॥९८॥निशम्यतत्कल्पंतरोर्द्रियाच्युतैश्चिरार्जितैस्त्यागयशोभरैरिव॥सुपर्वमुक्तैःकु

३२

धरामुत्तजसीमनियाज्ञसेनीविस्मित्यवल्कलवसांददृशुर्गहिण्यः॥९९॥तत्तादृशेकरेस्थाविविधवनभुवंकंदम
 लोपहारंदातुंलज्जापयोधेस्तलमभिममृशुर्धर्मदारा मुनीनां॥यस्यस्पर्शांतुभावादविरतमुदितैःपार्श्वैरेववि
 धैःकिंचिद्रांडवनांतेतनुमतिथिजनस्यांतनोदन्यथार्थां॥१००॥दिशिदिशिमुग्गयायैतेषुयातेषुजातुस्वय
 मुत्तजमवाप्तःसोमकेन्द्रात्मजाया॥लपनशशिमहिन्मालंधयामासवेलांतरलितमकरांकस्तक्ष्णसिंधु
 यजः॥१०१॥ततःक्रंदंतीकुंररीमिवनिंदंतीमेनांपुरस्तादधिरोधस्तकरतोत्रदंडाध्यापितवेगतंत्रपारीणर
 थ्येनधनतरतज्जयनपयोधरभाराक्रमणविनम्रीकृतपूर्वभागतयापार्थदृष्टान्शंकयांचनिकुञ्जीभू
 येवधावताशतांगेननिमिषरूपितपरिणाहवनीषथंजयद्रथंपुनरथाश्रममाश्रित्यनिशमितप्रमदावाते
 नदावार्तेनपूर्वजेननियुक्तौजदारिकिरीटिनौशेषविद्रुमलताकिसलयैरिवलोचनैःशरासनमवकीर्यमृ
 गयाविहारनिवृत्तमात्रेणचरणेनद्रुतमनुद्रुवतां॥१०२॥ततःक्षणादेवकर्णपुरीकृतनवकुसुमसौरभ
 जिघ्रसिंजनीकेनधनंजयेनसपत्राकृतोद्युतत्रासतयाविद्योमिवविनयविपर्ययःक्षणाविमुच्यकृतपला
 यनःसदुर्मधाःपुरःप्रधावितेनमागधविरोधिनारुरुधे॥१०३॥कचेगृहीत्वाभुविपातितस्यकठोरचारि

नोमाशंगतेषुसलिलायधिराशितेषु॥भीमादिषुक्षितिभुजोपरितथ॥भेजेतेषांपदानुसरणादथकापिवा
 पि॥१९॥तस्यास्तटेकमलिनीदलपात्रपाणीनूतान्यंडिःशोनिपतितानवलोक्यवीरान्॥बाष्पांबुभिःप्रथमद
 र्शितमार्गएवतन्वानृपस्यधरणौसहसानिषेते॥१००॥सन्नुपातिर्दृष्टोधिकवत्सलःसपदिमूर्छितधीर्निभृ
 तांगकः॥स्वयमपिप्रविभज्यतदादशामनुभवनिवतामनुजाश्रितां॥१०१॥नासाविलोभनापदुन्नवपद्म
 गंधानादायतत्रमधुपैरनुसेव्यमाना॥वर्धिष्णुवेतनमिमंवनवापिकायाःकल्लोलमल्लपवनाकलयां
 बभूवुः॥१०२॥ततःक्षणादेवकिंचिदुद्गम्यपरितःशून्यशून्याःदिशोविलोक्यमानःशनैश्शनैरुपसृत्य
 शोकचंचलेनपाणिनातान्भ्रातृन्पर्यायितुत्वापरामृश्यपरामृश्यवनविहगमृगयानसौकर्यायिदुरचत
 रांतांसरसींपरिहरयितुमिवबाष्पधारामभिवर्षन्धर्मस्तनुरेवविलपितुमारभत॥१०३॥वीरभवद्विप
 दिदेवपरंपरापिहूरापरान्प्रतिनरांनगिरांप्रवृत्तिः॥हाहादशेयमिहवोद्यकुतोवतीर्णमामंतरेणभवतांकि
 मिदंप्रयार्णा॥१०४॥दैवंकठोरचरितंदयथाविहीनमाद्रीसुतावहहमात्मुखानभिज्ञौ॥कंदांकुराणिचफ

३३

लानिचभक्षइत्वाकांतारसीमानिमयाचरितुंनसेहे॥१०५॥स्वयमव्रणएवयोरणेव्रणमाधर्तहरस्यमस्तेके
 ॥व्रणमायुषितस्यपार्थतेविदधातिस्ममृधंविनैवकः॥१०६॥वत्सद्वेषिनियुध्यजीवनभुजप्रख्यानिधेमारुते
 कर्णिकर्णिकयानिशम्यभवताप्राप्तामवस्थामिमां॥शोकेनानिशमेकचक्रनगरीभाजांचवाप्याइतुंस्व
 स्त्रीयैःसहसौबलेस्त्वचमुदोकोप्येषकालोभवत्॥१०७॥मय्यथसूनिहविमुंचतियाज्ञसेनीसाश्वापदा
 मिषमबुधगतिर्भवेन्न॥हामाद्रिकुंतियुवयोर्वनैर्भरमिरेवपुत्रप्रसूतिविपदांपदतांप्रपेदे॥१०८॥कूटस्थ
 शीतकरकुक्षिगतंकुरंगंकुर्वन्स्वजातिहृतकोपरसातिरेकं॥कोदंडमथगणयन्कुंरास्त्रस्रनोःकोसौ
 स्थितौवनमृगःकुलहानयेन॥१०९॥इत्थंविलप्यनृपतोस्वयमथमीषामंतस्यहेतुरिदमित्युदकंसर
 स्याः॥पातुंपदतवतिकोपिपुमानदृश्यागंभीरमाहगगनस्थितएववाचं॥११०॥राजन्मदुक्तिसरणेःप्रतिवा
 क्यदानंदेवोप्युपेक्ष्यजलमत्रनपातुमीष्टे॥एतेमदीयमवमत्यवचोवलेपात्पीतांबवःसपादिविभ्रतिदीर्घनि
 द्रां॥१११॥तत्प्रत्युदीर्यसलिलंतुपिवेतिवक्तुःप्रश्नानसौदिविचरस्यपटूतरेःस्वैः॥प्रत्युद्ययोबहुमतेर्वनदेव

र
 नैर्भर्य

लि

चंद्रभा-
३४

तानामिदोः करातिवतरंगकुलैः पयोधिः ॥ १११ ॥ ततः कटिलंबितवल्कलो जटालः कमनीयस्मितधौतयज्ञस्त्रयः ॥ कुश-
बर्हवतंसितः सदेवः पुराजस्य पुरोवतीर्यतस्त्र्योः ॥ ११२ ॥ सतुतत्रलोकातीतेनराकाशतमिवाकार्यतानि जने-
जसाकुड्मलीकृतकरकमलयुग्मंतमात्मसंभवं प्रेममेदुरमेवमवादीत् ॥ २० ॥ अयेवत्समोधर्ममवेहि ॥ संप्रति
विमतजनविवितीर्णविविधं विपिनकेशमनुभवतोभवतोभावं बुभुसुरेवमकारिव ॥ २१ ॥ तद्धुधापरीक्षितेनभव-
तः शीलेनचसमंजसेनप्रशोतरेणचप्रसेदिवानस्मि ॥ २२ ॥ तस्मान्ममानुयहेणस्वन्यान्निहतैरिवभयोप्युत्थितै-
रनुजन्मभिः सहत्रयोदशीशरदंरूपांतरवंतंभवंतंकोपिनजानीयादितिवरंचतमरणिंचविस्मयविस्मारितनयन-
परिस्पंदनायनिजनंदनायप्रतिपाद्यसपुमानंतर्दधे ॥ २३ ॥ तत्तादृशोभगवतोवचसानिकामभासाद्यमोदरेभेमाश्र-
मः मागतानां ॥ प्राप्तारणेर्द्धिजवरस्यशुचैवसाकमंतर्जगामसमयोपिमहानमीषां ॥ १२४ ॥ ॥ इत्यनंतमद्विरचि-
तेचंद्रभास्वतेपंचमस्तवकः ॥ ॥ ॥ श्रीतदनुतेभारतव्यावधाश्रयाच्चरमहायनलंघनकांक्षिणः ॥ अतिचिरंरवि-
भांडविवर्धितारनुचरनिवतामदवीजहुः ॥ १ ॥ क्रमेणमात्स्येद्रपुरोपकंठेकरालमाधुः पितृकाननंते ॥ वधुदुहांभा

३४

सुमेनेकेवलंतदंगमंगाश्चसुगंधयोभवन् ॥ १२५ ॥ जाग्रत्सुसर्वावयवेषुतस्यकर्णस्यकर्णः पुनरर्थिनिस्त्र्योः ॥ हिरण्ययीयद्वि-
ततारभ्रंशंतन्नामसाम्यधुवमत्रहेतुः ॥ १२६ ॥ आपृच्छंतंतदनुनाकपतिः सुधर्मासाद्यसिद्धमरुदसंरसां समाजे ॥ १२७ ॥
प्रशंसदस्यचरितंसविधेसुरभ्यारोमंथमथविगणायनिशाम्यमानं ॥ तावत्याथोस्तेपिपुनः काम्यकसीमांहितासंधैर्भु-
विबुधानामनुयाताः ॥ तार्थजातान्वितैस्तेष्वर्वा नवगाढुंवध्वासाकंदैतवनारण्यमवापुः ॥ १२८ ॥ तत्रकदाचिदाश्रमद्वारि-
हामहाभागाममेहामसाधनमपहत्यहरिणोयमितोधावातीतिबाध्यायमाणस्यकस्यचिदग्रजन्मनः शोकनिवारणाय
चक्रीकृत्यचापमनुधावतस्तान्पाश्वर्लताताडनानुषक्तनवकिसलयज्जालमुल्लंघनैर्गव्यवनबहिर्ज्वलितगर्भव
हिशिखाकंदरमिवारणिंविषाणयोर्विष्माणः कतिषुचित्पदेषुसुग्रहद्रवकतिषुचिदुरासदइवचित्रगतिः कोपि
कृष्णसारः दूरमाकृत्यस्वयमंतरधातुः ॥ १२९ ॥ तदनंतरंललाटेतपनखंपचहेलिधूलिभ्यांद्यावापृथिवीभ्यामुर्द्व्या-
वदाऽन्यमहिमिदित्येवनेप्रकृतितार्थमिवपानीपिमपित्ततस्ततोविचित्रधिरनुजैः सहकस्यचिद्विबालस्य
वनसालस्यमूलभुवंतच्छायद्रवमंडलपांडवः शनैः शनैरुपसर्पः ॥ १३० ॥ तत्रनिलैः कमलगंधिभिरुच्यमा

अरति

गहमपिनः

धायन

विवासात्

दिः

सुतोपिमात्राः मरुत्येन्द्रमागत्यननाममर्ध्ना ॥ १२ ॥ तं पश्यन् कुलं राजा तं दालु र्दृष्ट्वा मषणे ॥ निःशामस्येश्वरांभिरव्यानिनाय
प्रकटार्थतां ॥ १३ ॥ कशांकरे सविभाणं शशांककुलभूषणं ॥ मंदुरापतिमातेनेतंदुरापपराक्रमं ॥ १४ ॥ अस्मन्निरो
धविरतेर्भवितात्रहेतुरेतद्दिनैः कतिपयैरिति जानतेव ॥ पांडोः सुतेन चरमेण च तत्र राशौ हृदंगवां प्रजुगुपे पृथुको
तुकेन ॥ १५ ॥ आगतानगरवासवांछया देवतेव विपिनस्य पार्षती ॥ केलिपुष्पमिव दंतकंकतं विभ्रती नृपवधसुपागम
तः ॥ १६ ॥ सैरंधीरूपभाजोऽस्याः जातिनैर्च्यो न तं शिरः ॥ सुदेष्णायास्तवीक्ष्येनां सुंदरीं ज्रीलुगौरवात् ॥ १७ ॥ वनभुव
इव माधवो दयश्रीर्मनुजपतेरवरोधयोपितो सौ ॥ अनुदिनमरिबलालिलालानीयैरलमकरोतिलकैरवतीवदृश्यैः ॥
विमलानपितैर्जित्वा विवासमिव दायकः ॥ अक्षेष्वाकुरुतावृत्तिमवनीं द्रेण धर्मभूः ॥ १८ ॥ तैः स्तैः स्वरुतैः संपादि
तं शिरः कंपवयः कृत्वा मिव संततमनुभवतातेन धरिणीपतिना बहुमानिताः पृथा सुताः ॥ यथा विवसनखे दंत
थातदीयमपिरूपमितरे जनास्तत्र नाज्ञासिषुः ॥ १९ ॥ अथैकदा तत्र सुदेष्णायाः प्रेषणेन मदनोत्सवाय सवाय
तनसदृशं वासगेहमागतां कौरवाधमकरपरिश्लेषदुखादिविवर्णेन वाससावकुंठितां गीनखशशिपरंपरासेव

नलालसतयेव प्रपदेव संमुखीनलोचननीलोत्सलां राजीवशोकयानुव्रजताराजहंसेनेवरजतभाजनेन राजित
करांचलोपांचालसुतां विलोक्य पंचेषुणा वंचितविवोको मंचादुपस्थत्य किंचिदाकुंचितमौलिः कीचकोवाचमु
वाच ॥ २० ॥ इदमेव हि सद्मभद्रभद्रं यदि दानीतव मार्दवज्ञमंध्रे ॥ अयमप्यहमस्मि धन्यो हरिणा क्षित्वा दपांगगोच
रोयः ॥ २१ ॥ नतगात्रियदांगमेतमांनयसे मोदगिरेरधित्यवां ॥ विरपुण्यफलांकुरुश्रियां दिवसौ वै जननस्तदेव मे
॥ २२ ॥ अन्वर्थतामालिनि तेभिधायाः कुतो न जागर्त्यधुना कचेषु ॥ तस्याः प्रतीपोदितवर्णपंडेः रथोथवालंकरणं
द्यमीषु ॥ २३ ॥ बाह्वोरनेगदत्वस्य बालेते कारणे उभे ॥ एकंतयोस्तुलावण्यमितरन्नावर्गम्यते ॥ २४ ॥ अरम्य
भावं भजते जगत्यामंगेषु किंचिद्दिकलोलिलोकः ॥ निरीक्ष्य सत्वं निखिलेन बाले मध्ये न हीनापि मनोऽस्मृतिः
॥ न पल्लवस्तन्विनविद्रुमश्च तां शोधरोयंबतविंबमेव ॥ चंद्रोयदि स्थातववक्रमेते चंद्रस्य विंबं सहजहिलोके ॥ २५ ॥
कांतेतवाननमिदं कमलावलीपुष्पं पुरा सरसि विस्मृतमेव धात्रा ॥ पश्चाद्दृष्ट्विति तव तातदुपांतभागे संल
क्ष्यते विरचितः खलु हंसपादः ॥ कूपस्य तीरिनिवसं न पायं कोवानधत्ते वदकोमलांगी ॥ त्वन्नामि कूपस्य तदे

चंगुभा.

३६

निवासीनदृश्यतेसंप्रतिमध्यभागः॥२७॥अक्षीणवक्रशशिसेवनलाभतोषादलिगितामिबामिथोरजनेस्त्रिया
मी॥२८॥त्रेधाविभज्यरचितावहसेद्यवेणीकिं सिंहननमहइतुं वियुक्तं॥सुदतिबहुपरागधसरापित्वमप
हरस्यधुनामनोमदीयं॥रतिरिवहरकोपदह्यमानस्मरतनुधूमलवाविल्लारिवलांगी॥२९॥त्वामुल्लसद्विव
कलाधरांमेमामयनंगशुगमर्दितंते॥विशंकमस्मिन्विजनेप्रदेशेषज्ञाननेपातुमयंहिकालः॥३०॥इ
तितस्यतादृशंवचनमाकर्ण्यपिचित्तचंपकमंजरीचंचरीकायमानपंचशरविकारापांचालीगिरमि
मांस्मररागतिमिरकौमदीमुदीरयामास॥३१॥अंतःपरेषुविहरन्नपिकीचकत्वंसैरंधयेस्पृहयसीति
विगेयमेतत्॥रम्येषुकल्पकुसुमेषुचरसिद्धिरेफोरज्जेतकिंपितृवनद्रुमगुहिकायां॥३२॥प्रतीयतेच
पलतापतिवलीपुयाहटात्॥इष्टार्थसिद्धेः प्रागेवदिष्टांतंदोग्धिसान्दृष्टां॥३३॥गंधर्वाःसंतिर्मेकांताः
बाधतेयान्स्मरोनिशं॥स्वाभिरव्यान्वास्त्रसंख्यांचवहंतीतीर्षयाकिल॥३४॥दोष्मतामवतंसास्ते
स्वरूपंनैवाकेवलं॥गोपायंत्यप्रमादेनपरेभ्योमांचमानिनः॥३५॥तदधपथिवामेस्मिन्संप्रतिष्ठा

३६

विनिस्तजानांवधेप्रेदेशस्यदिदृक्षयेव॥२॥शमीतरौतत्रनिधायशस्त्रममीतदंतज्वदग्निकल्पं॥जगाहिरेवेषमिवान्य
मुच्चैर्कैर्ध्वजंविराटस्यपुरंप्रवीराः॥३॥त्रिदंडकाषायकमंडलज्वलो जपस्फुरदंतपटोयुधिष्ठिरः॥उपानहंदारुम
यीपदास्पृशंनुपासदस्तंसदिमेदिनीश्वरं॥४॥पुरार्जुनस्येवयतित्वमेतदस्यापिकामयपरांसपत्नी॥संपादये
किंनुममेतिकृष्णोतथाविधंवीक्ष्यन्तपंशशंके॥५॥दृष्ट्वातमुक्षितोमास्त्योद्धृतप्रश्रयविस्मयः॥तत्पादपांसुंका
लांतेचक्रेतंपुनरासने॥६॥पितुःसखायंपरिपूज्यमेधैर्दिनेदिनेतृप्तिमिवोपनेतुं॥सदाकृतिःसोपिययोविराटं
कोदरोदंतशरावपाणिः॥७॥कुलशैलशृंगइवजंगमेतदाकुरुकुंजरेचलतिकंपनेमुहुः॥वसुधैवतस्यपुनरस्य
केवलंवहतिस्मकीचकभुजायुदक्षिणा॥८॥महानसेवतरतो जनस्यसपतिःकृतः॥महानसेवतरतोमास्त्यंस्वा
दुष्कर्मसु॥९॥स्त्रीत्वेनयोगःखलुवीरगर्ह्यःपुंस्त्वेनचांतःपुरवासविघ्नः॥इतीवंपटत्वमवश्यभाव्यमादायपा
थोपिजगाममास्त्यं॥१०॥कृतवसतिरसौनृपस्यकन्याःग्रहभुविनर्तयतिस्मतालपाणिः॥मधुकर्ममुखरोलताः
वनांतेमलयगिरेरिवमारुतप्ररोहः॥११॥ममध्वजांकस्यविभर्तिसंज्ञामसावितिप्रीतिभरादुपनः॥प्रस्तनधन्वेव

कुचयोः स्वलङ्घिः ॥ बुधेन तेन किमिदं व्यसनं तवेति दृष्ट्वा सगद्गदमुवाच विषण्णचेताः ॥ ४२ ॥ किमद्य मे दुःखं
मपजपायाः को वीरपत्नी त्वपदेभिमानः ॥ सर्वगतं कीचकनीचा विद्धा धृत्वा कचं तांडनमाप्तवत्याः ॥ मयि दुःखं
न दुष्यं त्यां माह्याधिपसभोतरे ॥ तथ्यमेव यतेरासी धर्मस्तनोरुपेक्षणं ॥ ४४ ॥ बुभुक्षितेन जीवन्तीं मां रिता मे
वमानं पः ॥ कल्याणं खलु तत्तस्य कंकभावमृतो धुना ॥ ४५ ॥ तस्यैव ज्ञापथे जस्वंचरता स्वलनं विना ॥ भवता
खलु निःशंकं परामृश्ये कचपरे ॥ ४६ ॥ दुःशासनादप्यधिकोपराधे स्मृतात्मजो यं न निहन्यते चेत् ॥ आद्ये
कचग्राहिणिना शितेपि समायुषो वैणिमवेहिमान्य ॥ ४७ ॥ अयं बलीयानिति ते मतिश्चेदन्यत्र मां भीमनयस्व
भीरुं ॥ अज्ञातवासे पृच्छन् भूपमानेरक्ष्यं हि शीलं रमणीजनानां ॥ ४८ ॥ श्रुत्वा वधूगिरमिमां स्वधनोपनी
तं शोणत्वमक्षिण पुनरुक्तयतोरुषापि ॥ तस्याधराष्टमुदवेपतनिर्गमिष्यत्क्रूरक्षरावलि विमर्दनरांकयेव ॥ ४९ ॥
गदापि सा तिष्ठतु मे गभीरानियुधमात्रं मयि निर्ममाणे ॥ कमेवोद्येहः कमरोलवाहः कंताक्ष्यवाहः कमहो
क्षवाहः ॥ ५० ॥ हिडिंबीकिं मीरिहृदयत्मा भूवकादिहत्यान्तरतस्त्रपां बुधो ॥ निमज्जनायैव भुजस्य मे धुना

सृजस्य मुंकीचक स्तदुनोद्यमं ॥ ५१ ॥ तथाप्यौदास्यमेतस्मिन्ननौपयिकमेव मे ॥ क्षोदीयानपि वध्यो हि कुलस्त्री
वैदः महीयसां ॥ ५२ ॥ अयेतन्विकं बहुना ॥ तस्यास्तृजायावकितां ध्रिमस्त्याचर्णेन कर्षूरमयांगराणां ॥ अ
कीर्तिमप्याप्यवलितनेत्रामपादये मद्रुजवीरलक्ष्मी ॥ ५३ ॥ वीरस्त्रियः शिल्पमिदं मयोक्तं यथार्थभावाद्नु
भूयसेद्य ॥ सैरंध्रिकाचारविनोदनेपि तवानुसारं कुमेव हि मां त्वं ॥ त्वया पुनः श्वः स्मितपर्ववाचापत्पुष्पतंत्ये
व कटाक्षजालैः ॥ कीडां विधातुं क्रियताममुष्य संकेतं भूस्तांडवमंटपोयं ॥ ५५ ॥ इत्याश्वासितवतः पत्न्युरनुम
त्या पुनराप्यनैभवतमधि शया लोरस्याश्चेतसः पलायमानस्य भयभरस्य सापि विभावरी सहचरी बभू
व ॥ ५६ ॥ अन्ये धुरे त्यचयलः पुनरब्रवीतां सुभ्रुप्रसीद मयितुल्यकार्पात्रे ॥ केलीषु हार्दकलहेषु च केश
दृष्टिपादाहतिं च ददती कुरु वैरमुद्रिं ॥ ५७ ॥ पंचसंतुधवास्तभ्यो मुंचभीतिं मयि स्थिते ॥ पंचवक्त्रेन नेदृष्टे
किंचरेणुः परमृगाः ॥ ५८ ॥ मस्तकं जलिपद्मस्य मम संप्रतिमानिनि ॥ प्रसादशंसिनं पार्दप्रयच्छ सहचारि
णं ॥ ५९ ॥ इयमिति वेलं प्रयच्छे तमेनं जिगुप्सया मुरवसाचीकरणे त्रपाहेतुकतामभिनयंती सा कुंती सु

चंडुभा०

३८

परिवेषण

आभिभूतेववचनमिदं किंचिदुदंचयांचयांचके॥ अ० यिभद्रजगदिदमारुदं क्षुद्रयितुमनिद्राणाथशंवर इह
शासनमुद्रणायद्रुह्यतिकोवाजनः॥ किंतु इयानेव प्रस्तुतेवस्तुनिविशेषः॥ स्त्रीपुंसयोर्भावनौमिथोयोप
र्वस्तयोः व्रीहतिरः पटन॥ विरायितेस्पष्टयितुं स्वरुपं परस्तुतनोस्तह तेनुमंतुं॥ किंबहुना॥ गीर्भिस्तवाय
चतुराभिरुदस्यते मेगंधर्वदंडनभयं तदवाप्तिविघ्नः॥ तस्माद्भजस्वरति सौख्यभराय रात्रौ भीमे स्थिते तम
सिनर्तनगेहमध्यं॥ ५०॥ तथैवलीलां तनवामितनवामित त्रतल्यांतसीमाननुपेयुषस्त॥ भूयो यथांतः पु
रिकाजुनानां वक्रं नपश्येन्नवपुः स्पृशेच्च॥ ५१॥ एवं मृगाक्ष्यावचनमाक्षिकस्य क्षौद्रपटलीभूतकर्णपुटः प्र
मोदार्णवजलमानुषायमाणहृदयः सदनमासाद्य समालंभनपूर्वेण सलिलावगाहनेन विरजीकृतांगो
यमंतरिबबहिरप्यवालितः॥ ५२॥ ततः परं भगवति निजतनयप्रजावर्तीमिनोरथसिद्धिं संपादयितुमि
वकमलबंधोचरमसिंधौ निमग्ने निरुध्यमान दिविषदध्वांतध्वांतकदंबे संभूत संभोगसंविधानः कीच
को निर्वर्तित राजभोजनं कृत्येन पवमानस्तनुना प्रविष्टपूर्वं तदेवनर्तगेहमगाहत॥ टी० कृ० सालभंजकेवा

३८

ससेयदि॥ ते तुलां चार इत्यंतिदक्षिणे पिधृतकुधः॥ ३५॥ इत्युचिषी सामहिषी च्छणां शोभुषी मती॥ सद्यो निवहते त
स्माच्चित्तवृत्तिरिवात्मनः॥ यथा यथास्या धावत्याः रिखणेन पदोर्युगं॥ तथा तथा रूपारुण्येतस्या धतदशोषि॥
॥ ३६॥ कृष्णाततस्तेन कृतांतभासा के शो गृहीत्वा भुवि याति तासा॥ पर्यायबद्धोद्यमविश्रमाभ्यां पद्भ्यां कराभ्यां
मिव पर्यभावि॥ ३७॥ प्रहारभीत्यैव तदामृगाक्ष्याः नाड्यं क्वचिद्यांतरधत्तसंज्ञां॥ उद्गम्य सा दूरगते प्रहर्तयुध्या
ट्यामास ह शौचिराय॥ ३८॥ तदा शनैरुपतस्तुषी धरा परागधूसरिमतिरोहितदीधितितया वासरापलपित
महामहोषधिलतेव विलुलितचूर्णकुंतलतया चक्रवाताकुलीकृतवालूलिकाचमरमृगीवस्तान्ववाय
जनपदस्य प्रथमामीति धाभिवबाथधारामुल्लजंती क्वचिदपिशारणमलभमाना साया जसेनीमंदमदंतदेव
भूपतिभवनमभिजगाम॥ ३९॥ दृष्ट्वा तां ज्ञातवृतांतो देव्यागेहचरनृजनः॥ नयनांभो विमुमुचे न च किंचन
भाषिते॥ ४०॥ सायं महानसशयं शनकैर्ययौ सा भीमं रहाष्टथु शरावकतोपधानं॥ धर्माधिरोहमलिनं वस
नेव सानं नीलांबुवाहपरिवीतमिवाचलेंद्रं॥ ४१॥ निश्चस्य दीर्घमियमंतिकमावसंती स्पृष्टेन बाष्पमुकुलै-

कृ

निरंध्राणिदधं निजांगैः॥ समीरजातेन विधू नितोपि स कीचको नैव चुकृज किंचित्॥ ७०॥ तस्मिन् हते निप
तितेव कवैरिमुष्यारंगेण तेन समकं पिचल सताकं॥ पार्थोच्चिरेण परिशीलित सुतराद्यैः कन्याजने
रपि विडंबयते वनाद्यं॥ ७१॥ तदनुतत्र मंदपेपिंडतया कृतं तस्य दस्यो शरीरस्तरस मिति वातरसा विलो
क्य प्रहर्षत्यापार्वत्या श्लाघापूर्वमाधात भुजः कुरुव्या घोनिर्गल्ययथा पुरमविकृतमानसो महानसो
दरप्रविश्य सुरेवनाधि शिश्ये॥ निपात्य मालिन्य पितत्र शत्रुं च क्रंद भीत्येव चलाग्रपाणिः॥ निशम्य त
किं किमिति ब्रुवाणाः सर्वे पितस्यावरजाः समेयुः॥ ७२॥ विलोक्य तं भ्रातरमातशोकाः मृत्युद्विपस्येवपि
धानपिंडं॥ जायानिवामी विदधुः स्तुलींतां मास्त्रेण गुल्फद्वयसीं निजेन॥ ततस्ते सोदरविपतिनिमित्त
मियमेवेति रोषरुषितचेतसो निवेशितः शवपिंडभारस्य मूर्ते भ्रममुष्टिभिरिव नारिकेलफलैरुपब
ध्यमानपाश्वस्य चरमविमानस्य स्तंभदारुणिसंदानिता कौंतेयसीमंतिनीं तिमिरमुदिरसौ दामि
नीभिः करदीपिकाभिर्दीप्यमानं च क्रमावकाशेन यथापि हवनीमुपनीय स्वकीयविवेकसंपत्त्या सह

चित्यामत्यास्तुः॥ १२॥ तावदेषाच कितचकिताहानाथ जगत्पाणभूत विपत्समयबंधोसंप्रतिकांतरवैसं
तिपरिगृह्यमुग्धाभिमांकथं न गणयसीत्युच्चैरशेदीत॥ १३॥ तत्रास्यारुदितस्वनैरथजवादाकारितोमारुतिः सकथो
वायुबलादलातमहसामीषलुभोन्मीलनैः॥ ध्यांते गारुडमिति भंगेपिशुनेष्यो घंघ्रिषां धावितुं ज्येष्ठस्याध्वनिदिव्य
दृष्टिमकरोदोदूर्पसिधां जनैः॥ ७४॥ निपातितां स्वेन निरीक्ष्य तत्र स्तान्सभीमः सुमनायिते स्म॥ उत्पातमु
ष्टां दधतास्वपित्रातालो निवारण्य तले विरुग्णान्॥ ७५॥ गंधर्वभीरुषु जनेष्वितरेषु तत्र विष्वक्पलायनपरे
षु विमुक्तबंधाः॥ कृष्णाचकीचकरिषु श्वकृतप्रशंसावन्योन्यमभ्यगमतां नगरंधुनस्तौ॥ ७६॥ तक्षणादेव स
ध्यारुणिमकरं भित्तेनांबरमणिबिंबेन परिचुंबमाने शंबाधुधहरिदंगणे परितोरुधिरवीचीमुचापिशितपिंडे
नरुतानुषंगं रंगं विडंबयति सति शुचा निरस्तमौलिभिर्निर्गलितवाग्भिर्निष्पंदतनूभिर्निखिलैरपि पौरैर्नृपति
निलयहारं निविडिततमभूत्॥ १४॥ बध्वस्तदामंडलशोनिविष्टारुंध्रिरीशारुरुदुर्विलापैः॥ महत्सुदुःखेष्वपि जंभि

चंपुभा०

४०

तेषुमालिन्युपालंभनमस्तरादिः॥७७॥तस्मिन्दिनेसंनिधिमागतासालुष्णादृशीकेकयराजिपुत्र्याः॥भषीशालाकार्यण
याविनापिमंदेतारामश्रुकणैरकार्षत्॥तावद्युधिष्ठिरमुखाऽपिवातजातव्याधृतकीचककुलाकुलकोटिभागं॥निर्य
स्त्रियानयनवारिस्त्रीपरीतुं संकेतशैलमधिरुह्यशिश्वस्तु॥७९॥तदनुविदितवार्ताधार्तराष्ट्रश्चरेम्यः शुभगुणच
रितेभ्यः स्तुतजानांशतस्य॥वसतिमरिजानानां मास्यभूपालपुर्योहदयमुकुरलग्नैर्हेतुभिर्निश्चिकाया॥८०॥अन्ये
धुरंगेश्वरसौबलाभ्यामास्त्रायगोष्ठीमधिपः कुराणां॥भीष्मादिकानूबंधुजनान्विलोक्यगंभीरमेवंगिरमावभाषे॥
॥८१॥भोभोविदितं किं भवतामपीदं संप्रति स्वलुभास्त्यपुत्रे कामपिका मिनी कामयमानः कीचको निशितस्याः पति
भिरदृश्यैः पंचभिर्गंधर्वैरनुरहसिस्वसंख्यापदाभिधेयमनीयत॥९९॥तस्यै पुनर्द्रुह्यंतस्तदनुजाऽपितथैवेतिका
विदियं किं वदंती कर्णा कर्णमधिरोहति॥एवं चेदसंशयं सा चतुष्पथमं टपस्तं भसालं भंजिकेव सर्वकरपरामर्शभाज
तं पांचालदुहिता॥तेपि पुनरज्ञातवासिनः परेतपतिष्वमानपाकशासनाश्वनेयानां पारस्त्रेणेयास्तस्याः पतिविडंबकाः॥
तेष्वपि द्वितीये नैव बाहुशालिनावधुहुहानिहं त्राभवितव्यं॥अहो विश्वं खलु मेव सर्वत्रिदोः शीलं तथा हि दे शो ज रा सं ध

४०

सिमालिनिस्तंभपार्श्वगा॥इत्यसौ भीमतल्यांतमाससादशनैः शनैः॥६२॥ततस्तंबलुबोपिस्त्रेण समुचिते
नकंठस्वरेण मृदुलमेव जगाद॥९॥वधूरातमना हृत्य मामपेक्ष्य यदा गमः॥तत्वां बहिर्गतप्राणं मन्यते मे म
नोधुना॥६३॥एवमुक्तवतेदृकोदराय कीचकः पुनरपि वाचं मृदुपदां विदधे॥९०॥गंधर्वानिपिदयितां स्तृणा
यमत्वामामेवं रतिविधये प्रतीक्ष्यसे यत्न॥देवत्वादपि सुतनुत्वया धुना मे मर्त्यत्वं जागति महतरं हि कूतं॥६४॥
सुराधिकलेपिपदेवितीर्णे मह्यंत वास्त्येव हि कृत्य शेषः॥कुरुष्व मे शेरधिके कुचैर्मांसुधाधिकं पायय चाधरो
म॥६५॥इत्थं स सांत्वचनोदयधर्मं च मासेदमानमिति पूर्वतनोः समीमः॥मुस्याहतिं निटिलसीमिचका
रशत्रोरायुलिं पिंसिथिलयं निवधात्तदत्तां॥६६॥गंभीरचेताः सतु कीचकोपि गंधर्वबुध्या प्रतिहंतुमेनं॥स
द्योभवित्र्याः शवतादशायाः साधारणीमेव बबंधमुष्टिं॥६७॥जवं भजंतौ जयतर्षवंतौ रुषं वहंतौ रुधिरं किर
तौ॥परस्परंतौ पटुशब्दं तौ निसुधकेलिनिरिनिर्मितौ॥६८॥अश्वैलितारावमवी-वादमवीक्षकश्लाघ
नचादुगुभं॥अनुचैनिश्वासमुहुं क्रियाकमभूतपूर्वतदभून्नियुधं॥६९॥शिलीमुखे श्वितजचापजुष्टं दत्ता

माटीकता॥१७॥ संख्याययानेषु समारुरुक्षोके हि स्थितां कीचकबांधवानां॥ अश्वप्रसंगेयमिदीयमानो गंधर्वश
 ब्दोगरलायते स्म॥ ८॥ सन्ये श्वस्त्रदे श्वतुरंगी भिस्वगोपे श्वविज्ञापितवीर्यभक्तः॥ दंतानिवंडिदिरदः सपाथानि
 धीरः पुरोधायरुशोधरात्रु॥ ८५॥ तृणकल्पमपि त्रिमूर्तिभूषंतमुपेक्ष्यैव तदा गवांकुलानि॥ सहदेवविलोकमा
 त्रहर्षात्सहसामास्त्यचमसमीपमापुः॥ मौक्कुरांकितकरावथबधुपङ्की मत्स्यत्रिगर्जवसुधाधिपयोरनीको
 ॥ आध्मातशंखनिनदप्रणवप्रधानमायोधनाध्यमनमद्भुतमारभेतो॥ ८७॥ मत्स्येन्द्रमंदिरमहानसमक्ष्यतुं
 दस्वच्छंदभक्षणविलासवदावदेत॥ ध्वेलारवेणवललस्थितदारिपूणां चित्तं न केवलमकं पिदिशोषिदशो॥ ८८॥ वि
 उदये समरस्य सैनिकानामुभयेषामसिधेन वोववल्गुः॥ निजनामपदापबाधवाच्यं निखिलं ग्राह्यं तु चरक्षि
 तुंच॥ ८९॥ तावदंवरपद्मदभिगंतुस्तामनीकधरिणोऽशमनस्य॥ कासरादहरधीरातुरंगः कांदिशीकइव
 दूरमयासीत्॥ ९०॥ पाटलीकृतपयोधरपंक्तिः प्रादुराशैर्सेनैरथसंध्या॥ वासरस्य रजनैपिसीमोर्मध्यभागकु
 रविंदशिलेव॥ ९१॥ संध्याबभौ सा समरे भटौ घोबिंबविभिंद्यादिति भीतिभारात्॥ विवस्वताविद्रवताविस्तृष्टादिव

स्त्रले एदीतिरिवाग्निदेया॥ ९२॥ नभः पयोधेर्नवविद्रुमश्रीः क्रमेण संध्याकृशिमानमागात्॥ उधत्तकोपैरु
 भयैरनीकैर्बिभ्रज्यनीतिव विलोचनानि॥ ९३॥ ध्वजनीजनिंतरजो धकारं लरितं बांधवकौलुकातिरेकात्॥ परि
 ररधुमिवांधकारसंधः परमार्थैरिणचत्वरंजगाहे॥ ९४॥ संकोच्यपक्षानेकेषु संविशत्स्वपिपत्रिषु॥ विस्तार्य
 पक्षानपरे विचरुस्तत्र पक्षिणः॥ ९५॥ शरवर्षभयेन तत्र मुध्ये सकलेकंककुले गते पिदूरं॥ प्रमदं दधदेक
 एवकंकः परिवभ्रा मसमीपपक्षपातः॥ ९६॥ अन्योन्यपदसविधेदभवेः स्फुलिंगैराजिस्त्रुल्लेतिभिरकई
 मभाजियोधाः॥ आगामिनीषु समितिश्चधिकं विधातुमासंप्रतापवने बीजमिवोवपंतः॥ नलिनीशो विंबपथना
 रमलध्यानभसिभ्रमत्सुनववीरसुरेषु॥ करपल्लवौपरिनिपीड्यमृगाक्ष्यः कलहायनक्तमरापंतसुराणां॥ ररा
 जहैमीरथकेतुराजीरज्जलदारक्तकणैः प्रकीर्णा॥ आकर्ण्य युधाद्भुतमर्धमागं द्रष्टुं निवृत्ताचरमेव संध्या॥ ९७॥
 तत्र तावदरिशरनिवृत्तनिजमत्तगजसप्तिकुलपत्तिनवरक्तसिक्तेरणचत्वरमनुभूयभयसारोषेण संवर्त
 समयसमवर्तिसममूर्तिहृदिनर्तितधार्तराष्ट्रासनावार्तस्त्रैगर्तः कैवर्तइव मत्स्यचक्रवर्तिनमाहर्तुमुह

तदुपावर्तत ॥ १८ ॥ मानिनामचरमोथसुशर्ममध्यवर्तिनमनीकपयोधेः संमुखोऽसिडितिवंधनैमेवीक्षिं
 जयारिषुमपत्रपयाच ॥ १९ ॥ भूपेपराभवपदेयुधिधर्मस्त्रिनोर्ध्ववह्निपंककणिकामवतंसयन्सः ॥ मभ्र
 न्वलानिरिपवेमरुतः ॥ कुमारोमास्यं विमुच्यविततारदिशांतदीयां ॥ १९ ॥ विराटसेन्येषुमिषत्सुयुधेत्रिग
 र्त्तनेतुर्ददबंधनाय ॥ कोदंडयुक्तोगुणएवतत्रकर्त्ताचजज्ञेकरणंचजज्ञे ॥ १०२ ॥ तस्यानिशयातुतमः क
 दंबंनिमीलनोत्मीनयोर्दशयथा ॥ युधंतयोर्मास्यसुशर्मणोस्तथासमानरूपंफलमेवसंदधौ ॥ १०३ ॥ वि
 मानितोवायुभुवाविराटनोविमोचितो धर्मभुवादयालुना ॥ तयारजन्यवससामिशेषयासमध्वजिन्यानिर
 याद्यथागतं ॥ १०४ ॥ व्याकृतशीर्षकरकोविमलास्त्रिदंतोरक्तहृदांशुकधरोरथकेतुदंडः ॥ सेनाक्षेपैश्चतुश
 मः स्वयमाजिरंगो कंकादिवापचरमाश्रमसंप्रदायं ॥ १०५ ॥ तदनुमुहुर्मुहुर्बलमेवकेवलमालोकयानाव
 लशासनदिशायामोजायमानेनचंद्रमसाप्रसक्तैर्मदकरटिघटाविषाणांकणप्रतिफलनशतगुणितध
 वल्लिमवीचिभिर्मरीचिभिर्दलितविमर्दमश्रमदुर्दशाविराटस्यचमरपिप्रतिनिवर्तनवेगहर्षमाणगोधन

मुखैर्न्यरुंधन्नेनपि किंमश्रहिडिंबमुख्यैः ॥ गृहे निवासेपिचस्तपुत्रैः कनुस्त्रितास्तकलहविनान्यैः ॥ १०६ ॥ अत्रैव
 स्थित्वावेषांतरकंचुकिर्तैरकिंचनैरेतैर्वचितः खलुहृद्योविराटइत्यभिधायसुयोधनोराधेयेनसहकृतहस्तता
 लोबलाद्भुजसिखरमुच्चैर्जहास ॥ १०७ ॥ संक्षोभेनगरस्यमास्यनृपतेर्योधुंस्वयंनिर्गतान्दृष्ट्वातानवकीर्णिनोवि
 तनुमोगधधुनात्वंपुनः ॥ इत्युक्तः कुरुभूभुजासदसिगाहर्तुं त्रिगर्तेश्वरंतस्यैवापपुरोदिनावधिरिवार्यम्णप्र
 तीचींदिशं ॥ १०८ ॥ तत्रदक्षिणेनपुरंययत्तरसेन्येनतेनकाल्पमानकचिदरुणतयानिमग्नजमदग्निकुमारोष्ण
 निश्वासवेगविलुलितवीचीप्रपंचमिवशामंतपंचकंकचिन्नीलतयामदकंडवेतंडशुंडावध्नितविटपिमल
 मिवतमालवनंकविधवलतयामंदरगिरिमंथनपरिष्ठाभितफेनकूटमिवक्षीरोदमध्यमुन्नमितलांगूल
 मुद्गमितद्रुंकारमुल्लसितधूलिकमुद्गमचंटारवंगोधुंमनिशाम्यसेनाकुंभिकुलगंभीरुहृदितारंभैर्मदिर
 ग्रसिंहप्रतिच्छंददमुखकंदरमोननियमंविभिर्दनेकुलपवमानपुरोनाटितपटैर्वरिभटजीवितहरण
 यवैवस्वतमिहान्द्वयद्भिः केतनदंडैः परिमोटितमैर्गंगेतटिनीतटविटपिवाटविराटोपिरणप्रयाणारभत

कुमारकुरवोगृणंतितास्तेखिलास्त्वदोष्णोः समयोयमाजिषुपरैर्दृष्ट्वापमाप्तुं यशः॥ देवीकैकयनंदनांकुरुम
 हावीरप्रसूतसुद्रागारोहरथग्रहाणचधनुर्धत्त्वाम्यमित्राणतां॥ ७॥ उत्क्रोयमिधं पुरतोवधूनामु
 ल्लासयन्ममश्रुलवान्नरवाग्रेः किंचिन्मणिस्तंभविवोचितोगोगिरंदधंतः पुरमात्रधीरः॥ ८॥ तथाभु
 जविक्रमयेयमेतंयंतायदिस्यादिहमेयुयुत्सोः॥ षष्ठोपिनः कश्चनपांडवोभूदिति त्रसेयुः कुरवो यथाते॥ ९॥
 इत्थं विशस्यस्मितलांछितोष्टयातत्रोत्तराकेशाह ताप्रणुन्मा॥ बहन्तलांसारथिकृत्यदक्षां भ्रात्रे निवेद्यानि
 यतिस्मचैनां॥ १०॥ अवाप्यतां संसदमादतः क्रमादवागमसारद्वयमिंद्रमनंदनः॥ नृपात्मजं पूजयितुं चम
 स्तकं नितविनीर्हासइतुंचकंचुकं॥ ११॥ पंडोपितेजसातत्रसारथ्यसदशाकृतिः॥ नकासांपोरदृष्टीनांच
 कासामासफलपुनः॥ तंसारथिपदेकृत्वासधातारमिवेश्वरः॥ परसेनांहसेनेवप्रधक्ष्यामीत्यमन्यत॥ १२॥
 मालिनीतादृशः पत्युर्महांतंतंरणोद्यमं॥ शामाकचनिरुर्वापिंजसेसामयवाजिने॥ १३॥ अकृत्रिमान्यत्तध
 वशेकुरूणांपांडोः स्नुषायाः वसनानि संति॥ आहृत्यनस्तानिदिशेति कन्यास्तमभ्ययावंतकुतूहलिन्य॥

४३

॥ १५॥ तक्षणेयातायातसरभसराजखेलेवाहमुखश्रुतवललभुजावलेपटतांतमोदमानस्तदकुलं वीरपत्नीवीर
 जननीतिवयुगपत्पसिधेः बैजननावासरोयमितिकात्यायनीजनस्तस्यमानसुदेष्टांमस्तकतलविन्यस्तहस्त
 वृध्वल्लवयोषिदभययाचनेनावचनप्रतिशब्दानदक्षगवाक्षमात्रोपलक्षितंकुमारस्ययाणपरिहार्यमाणमा
 तुलुंशतांतः पुरवधृटीनवविलापघोषंतत्फरमासीत्॥ १४॥ लाजाभिवर्षललनासमाजोराज्ञः कुमारायर
 थः स्थिताय॥ मुदाशिषंमौल्यमिवाच्यतानीजिघृक्षुतानोद्विषदंशुकानां॥ १५॥ आलेख्यदत्तैः पुरुषैरुपेतामा
 लोकयन्नराजपथप्रतोली॥ घोटानुदंतीसरथेनिबध्नामोटांपुरस्कृत्यपुरात्पतस्ते॥ १७॥ तदनुदक्षिणमुख
 दुदयमानः पवमानोददारकमुक्तमंदारकुकुसुमवर्षमदायितधूमगंधंवललस्यचिकुरवंधमाघ्रायनिशित
 स्यजयोत्सवंविज्ञापयितुमवसरंविचिन्वन्निवविराट्कुरुनंदनयोः स्पंदनसमीपेर्मंदमंदमस्पंदत॥ २॥ प्रखा
 वितेभ्यः परस्परतिभ्यः स्वजातिवर्गः सुलभोरणेस्मिन्॥ भविष्यतीतिप्रननर्तदृष्टाशतांगशाटीशतमन्यु
 स्तेनोः॥ १८॥ जलमत्स्यानूदधानोपिस्त्रलेमत्स्यानून्विलोकितानुं॥ आगतोभिरिवानीकः कुरूणांददशेततः॥

चंपुभा०

४४

रय

सेहेतिष्ठुर्नतत्रारेः सेनाधूलीविस्तृती॥ प्रायेणमानिनांपुसांपरागोनहिसह्यते॥ २०॥ तत्रारिसेन्यमवलोकितुमु
तरस्यस्त्रीगोष्ठिकाजनिरणेनिजवेश्मनीव॥ भीश्रितमश्रुलहरीनयनंविमलबुधंप्रवेपथुस्सरुजावपुरानराय
त्त॥ २१॥ व्यातन्वन्कुरवंगलेविरचयन्तालुन्यपांशोषणंरुष्टीरक्षिणविहृद्यंनृविपुलयन्धीधार्तराष्ट्रारवैः॥ से
वायांत्वस्यैन्धनंजयपदस्यांतर्बहिःकंपयन्त्रासोमाहस्यसुतेचकारचरितुंषण्णामृतलोक्रमात्॥ २२॥ अथस्थाद
बहुत्यपुरंप्रतिपलायमानोयमुत्तरःपश्चादनुधाव्यबलाद्गृहीतवतेफल्गुनायफल्गुनाकंठरेवेणप्राक्तनचि
त्रमिवप्रमुषिताधर्विर्णवचनमेवमवादीत्॥ २३॥ किंवाचिकीर्षुरसिहंतहृहन्तलेत्वमक्ष्णोर्नमांतिककुरुरा
जबलान्यमनि॥ सद्योनिवर्तय रथंसमरेक्यालंनेष्याम्यहंनिजग्रहेष्ववशेषमायुः॥ २४॥ गाःकालयंतुसहवत्स
कुलेरशेषैर्घोषान्दहंतुकुरवःप्रहरंतुगोपान्॥ मह्यं पलायनमहोत्सवमेवदेहिप्राणेषुकिंस्विदपिमगुरुतां
नवेत्सि॥ २५॥ मातुर्मुखंममपुरःपुरएवतिष्ठत्युक्तंठितस्यनयतत्सविधंदयालो॥ यावंतिसंतिममकोशगृहे
सवित्रीतावद्विरेवकनकैरभिषेक्ष्यतिलो॥ २६॥ चित्रेपुष्टं विलोक्याहंचपलादेत्यवंचितः॥ तत्रासद्विरिहोद्यद्भिः

४४

नयःप्रसन्ननवधारापातशीतलितसिकतायांपदव्यांपक्ष्मपंडुःपिलीनेनसमरभरेणुभारेणलोचनयोर्निमीलनशिल्पे
कल्पितबहुसाहायकमुह्यानिद्रयांतांयामिनीपश्चार्धसीमामत्यवीवहत॥ १९॥ ॥श्लो॥ १०५ ग १९॥ ॥ इति श्रीम
दनंतमद्विरचितेचंपुभारतेषष्ठःस्तवकः॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥ ॥ आरुढेधामर्कविंबेपरेद्युःसाकंसेन्यैः
सार्वभौमःकुराणां॥ पार्थादेकोविभ्रदाहृत्यगोत्रांमास्यादन्यांतत्पुरेहर्तुमागात्॥ १॥ विदूरमार्गश्रमविह्वलांगीसेना
समस्ताधतराष्ट्रस्तोः॥ आभीरवातांतिकएवतस्तौसद्यो निरुधेवतदाज्यगंधैः॥ २॥ तावतस्यपादातंसर्वाभिसा
रेणगाहंगाहंगावांत्रजंत्रजग्रहेजगृहे॥ १॥ दंडाघातेदीयमानेपियोधैर्दुग्धभक्ष्योदोहशेषंवहत्यः॥ घोषाद्भावोनिः
सरंतिस्मयलाहोभ्योघोषोयत्नेनेवांविनैव॥ ३॥ इतःस्ततःसंभ्रममेयुषीणांगोपांगनानांकुचदर्शनेन॥ निषिदि
पंडुर्निजहस्तिमस्तसृणिंविधातुंश्लथपाणिरासीत्॥ ४॥ भीमसेनभिषजाशमितोयोदक्षिणेऽडितितस्यपुर
स्या॥ उत्तरेषुदभवत्सत्पुपार्श्वेपक्षवातइवकौरवबाधः॥ ५॥ वृत्तंनिवेददुर्मेतदतीववेगादाधाव्यकश्चिदथगोष
युवाविविग्नः॥ शिखत्यदाक्षितिपतेरिवघोषसीमिस्वस्यापिगाविमुमुचेनृपस्तुगोष्ठ्यां॥ ६॥ औदास्यंकिमिदं

चंद्रभारः

४५

परिकलितसारथ्यशिल्पंस्थमधिरुह्यक्षणेनवारिनिधिपरस्यवडववहिरिवसैन्यस्यसंमुखीनोवभूव॥५॥संख्या
तीतमवेक्ष्यकोरवबलंतत्सव्यसाचीपुरश्चापेतादविकित्तेष्विदधेसाचीभवतीदृशं॥पार्वत्यानिजपदवस्त्रशकलं
स्नेहद्वयार्द्रस्ववन्यस्यचिकित्सितव्रणशिरादेवोपियश्लाघते॥३५॥नमसिप्रविसारिदेवदत्तेनरदत्तध्वनितंततोद
धाने॥मुमुक्षुर्द्विरदामुमूर्धुरश्वारथिनश्चुक्षुभिरेभटाश्वविभ्युः॥३६॥पर्यायेणास्यगांडीवःपतितजन्यःप्रकोटयोः
॥गंधर्वयुधमारभ्यकृतमौनं समापयन्॥३६॥अथकरतलद्वयमंतपकृततांडवस्यगांडिवस्यविस्फोरेणपांडवो
यमितिनिश्चित्यलीलानिस्तीर्णदुस्तरसंधासिधुरयंपुनरपिनिर्बधुमागतइतिअधृष्ययानिजेर्षयारूक्षाःविप
क्षाःपूर्वपक्षाःसिधांतमिवयुधायतंपर्यवारयन्॥३७॥विजयस्यरथेततोक्पेतुर्विमतानामिषवःपरःसहस्रः॥ज
नेमेजययागवेदिमध्येजगतांभीतिकराइवाहिसंधाः॥३७॥जंभद्विषोपितनयोजगदेकवीरोजन्यंसमारभत
जुंभद्वतुंमहीयः॥प्रत्यर्थिरक्ततटिनीस्नपनैःशराणांभेत्यनिवाथपितृकाननवासुदोयं॥३८॥बलदश्वरथद्विपो
थरेणस्वरणस्वडुमधुभिःप्रणीयशान्तिं॥सुखदृष्टरणाःयथाभवेयुःसुरवामागगनेतथासमेयुः॥३९॥कौंतेयक

४५

र्णद्वितयोपकंठमौहूर्तिकोवेदितजैत्रयात्रैः॥आशातशल्पैरुरुधेथभल्लैरशांकुबेरस्यचवैरिणांच॥४०॥उक्षा
रसंधिपरिमुक्तिषुमार्गणानामाघेउभेपिचतथातिष्ठपुक्रियासु॥सायुज्यमापतुशिवांतिमयासमीकेचक्रीकृतेध
नुषिशक्रसुतेनतेन॥४१॥युधसीनिमुजगर्वविष्णुषामर्चितमृकटकनिःस्तांभसः॥तत्रलक्ष्यमकरोत्सकुंज
राततस्यतातइवशैलसंचयान्॥कांडैरखंडयदधःकरिमंडलानांशुंडाःप्रचंडतरदार्युधिपांडुस्तनुः॥निद्रा
स्यतांनिखिलवैरिमहीयतीनामुत्पादयन्निवपृथरूपधानपंडीः॥४२॥विशालरंघ्रंविजयास्त्रदत्तंदेहस्यमध्ये
दधतोमहांतः॥स्कंदस्यशक्त्याक्षतमेरवलस्यक्रौंचस्यलीलांकरिणोविवब्रुः॥४३॥आघोरणस्यशिरसापतता
धर्मार्गसंधानभाजिदिवमुत्पतितेकबंधे॥न्यस्यस्वजंसुखधूरथबद्धमौनान्तस्माद्वियादिशिपलायतदूर
मेका॥४४॥तुंगाःगजाश्चजवनास्तुरगाश्चवीराःयोधाश्चेतेननिहताभुवमाशुजग्मुः॥निद्रास्यतोनिविड
मत्रनृपेन्द्रसंधात्यागेवसंभ्यगवकाशजिघृक्षुषेव॥४५॥गंगांसितारविस्तुतामक्षितां पिशांगींचक्रेतयोःसह
चरींचपुराविरिचि॥शोणारुचानतटिनीतिकिलाजुनेनवाणालिभिःशतमस्तृकूसरितांवितेने॥४६॥कर्णे

चंपुभार०

४६
बी. ६

क्वेतिगवेषणस्यविषयेगांधारनाथेपुनःनिर्गतुं धृतदिभ्रमेविगलितछत्रेपिदुर्योधने॥द्रोणेपिहपितध्वजेहतधनुस्तवक६
र्भगेपितस्यात्मजेमूर्च्छिलेसरितःसुतेपियुधिसामम्लैकुरुणांचमः॥४८॥वीणामुनीद्रोविजयस्ययुधंभी
रंधभावेननिरीक्ष्यमाणः॥आनंदजेरश्रुभिरेवचकेहस्तापितैरौहिककृत्यमभ्ये॥४९॥विस्मयार्णवविभाव
रीविभुंवीक्ष्यविजयस्यविज्रमं॥उत्तमांगमखिलासरागणैरुर्वशीनभेसिसाध्यकंपयत्॥५०॥वपुस्त्रसाकृत
वतांसुभटानांवरणसजेविबुधवारवधूभ्यः॥कुसुमात्ययेसतिदलान्यपिदत्वाक्षयितामवापकुलिशायुधशारवी॥वा
होःप्रविष्टकुसुमस्यनिहंयवर्गेःप्रस्वापनास्त्रमहिमातिशयेनतस्य॥निद्रायतेस्मृतनानिखिलारिपूणांयुधावतीर्ण
मपनेतुमिक्प्रमंस्व॥५२॥ततःसबीभत्सुःपरिषत्सुमानितनिजवधूपरिभवानुरूपफलविधित्सयेवसारथिनाविदि
षामपहारितविविधपरिधानोगुरुप्रभृतिष्वमीषुदिवास्वापोमाभूदितिरूपयामन्यमानद्रवपुनरपिशस्त्रंक्षणादे
वसंजहार॥७॥अथदृशःपरिमृज्यकरांचलेररुणितापरिमीलनमुद्रया॥प्रकटितास्यविलेःपरिजृंभमाणा
त्यबुधेकुराजचमत्वरैः॥श्वप्रयोगमुदिताद्रवतस्यवाणाःनिद्रांदिषत्सुनिखिलांददुरेवदीर्घा॥पश्चात्प्रयुक्त
॥५३॥

४६

क्ष्वेत्ताहेषवंहितैः॥२६॥यथाहंभूतलंत्यक्कारथमारुक्षमुद्धित॥तथाददंतरंत्यक्काकंठंप्राणोधिरोहति॥२७॥इतिव
हुलंबिलिप्यपादयोःप्रणिपतंतंनृपसुतंतंपरांगेकरपुटेनमुहुरास्फलयन्सस्मितेगिरममर्त्यस्तोपिप्रवर्तयामास
॥२८॥उदितोसिविराट्भूपतेरुदराद्भद्रकथंत्वमीदृशः॥प्रवयात्रपियःकुत्सहलात्परसैन्यैरधुनापियुध्यते॥२९॥साथो
गतभयेपिरथीलंसंगरेयदिविभेषिरिपुभ्यः॥मत्स्यकैकायभुवांभुजभाजांमानकर्तनमितोपिपुनःकिं॥३०॥विस्तीर्य
संसदिविश्वरवल्वीरवादंयुधात्पलायितवतेपितवांगकंपः॥अंतःपुरेषुहसतामबलाजनानामाचर्यैवमविताकुचव
वानां॥३१॥क्रियद्विषामंशुकमाहतंतैसहोदरेणेतिसखीभिरुक्ते॥मानोत्तरायाभूशमुत्तरायाःकिमुत्तरंब्रूहिनेदोत्त
रत्वा॥३२॥जरुज्जनकोपिमातुलाःशतमथंतमगुस्त्वमेककः॥यदियासिनधैर्यमत्रतेनवशेराष्ट्रमिदंभविष्यति॥३३॥
तदिदंविजहीहिसाध्वसंकुरुबुध्यादृणतांकुरुघपि॥तेवमत्स्यपतेस्तुवाहिनीमुखभागेरवलुवलानंदक्षेमं॥३४॥इत्याश्वा
स्यपितृवनादवीमुपेत्यशमीविटपिकोटीसमाटीकितकिरीटशंखचापनिषंगोजयलक्ष्मीपरिणयनयोग्यतांसंपाद
यितुमविरवंडितषंडभाषोयमारुखंडलसुतोनिजतलव्याकरणकथयावाणयापल्लवितधाष्टेनतेनैवसुदेष्णायत्येन

संकीर्तितशतांगेनपथिगच्छयेसरगोघटाकुरपुटकुहन-तदितधरणितलोच्चलितरजोभराक्रमणविनम्रीकृत
 पक्ष्मणापिकुरु भटजैत्रेयमिति विस्मयभरविस्तारितेन चक्षुषाबृहन्लामथनादत्यमुहुर्मुहुरापतद्भिः पौरैरभि
 गम्यमानोयमुत्तरोनलकूबरइवअलकांस्वानगरीं प्रविश्यपरस्पररोपमर्दद्विगुणितवंदिवादित्रयोषेणमहतारा
 जपथेनपितुःसभामभिजगाम॥९॥तान्येवपुण्याणितएवधूपास्तेकेतवस्तेमणितारणांकाः पुत्रस्यतस्यापिपु
 रोपचाराः बभूवुरयेजयिनःपितुर्ये॥१०॥तत्रावनींद्रःप्रणतंकुमारमास्त्रैर्द्वयोर्दत्तनुजमाजौ॥दोभ्यां द्विबद्धं ना
 नखेदभाग्यामपिप्रमोदाददमालिलिंगे॥११॥पथोप्युपानीय रथस्यगभान्पार्श्वस्थितायेपितुरुत्तराये॥प्रदेत
 पदरंशुकमात्मरंशोःपाणिग्रहार्थं किलमंत्रवासः॥१२॥आचेतमन्यदश्विलंपटमासुदेष्णमंतपुरायसविभ
 ज्यददौकुमारः॥सेरंध्रयेनतुमलीमसवाससेपिसंवित्यतांबहुपटप्रवावलग्नं॥१३॥विनार्जुनंपांडुसुतान्स
 माजेविस्मित्यविस्मित्यविलोकमानं॥जिघ्रन्विराटश्चिकुरेषुस्रजंजगाद विन्यस्यैकुशासनार्धं॥१४॥निपात्य नि ४७
 पार्थान्कांतोरनिःसपत्नत्वमेयुषांकंठेगंडूयसैवत्सकौस्वाणान्त्वमेककः॥१५॥नव्यं गुरुं भुविनमार्गितुमुत्तरा

याः संरक्ष्यस्तमपितादृशसंप्रहारे॥जन्मदर्शजीवदिनयोगफलंचदातुंकन्यासुवत्सकथमेत्यकुरु न्यजैषाः॥१६॥
 इतितत्रप्रमोदचंचलेनपाणिनापरामृश्यचरमांगं पुनः पुनरनुयुंजानायत्तायसौदेष्णोयैपिलज्जायितवाक्
 वाहाभिमुखमवस्त्रात्तुमपारयंनिवविवलितकंधरो गिरमेवंविज्ञापयापयामास॥१७॥रोदः प्रसारिध्वनितंमया
 चक्रे धुरिद्विषां॥यावान्मेवेगसंरं हस्तावांस्तत्रप्रदर्शितः॥१८॥अहमेकोरेणतस्मिन्नपरैरननुष्टितां॥रथिसार
 थिकत्वेपिचैर्यामिस्मकर्तृता॥१९॥देवकिंबहुनाअपार्थकर्ममेनासीदाहवेयदरातिष्ठ॥पुरोविजयमारुह्य
 पुनरागामिमांपुरी॥२०॥इतितादृशतिस्यवचनचातुरीं निशम्यदुरोदरप्रहारमथविगणय्यतरहितेन शि
 रसाश्लाघयमानेयतींदेवासरविरामशंसितंयामशंखरवमाकर्ण्ययथोचितंसभास्तारान्विसृज्यमेदिनीप
 तिर्मादेन सुदेष्णाप्रसादमाससाद॥२१॥सुतावलोकननरैर्दृष्ट्वाच्युतारिवलाश्रुष्वपिसोदरात्वात्॥विलो
 चनांगेष्वतिवृष्टिसंपदेविभ्रांउकापत्यविजृम्भणादृतं॥२२॥अन्येद्युरात्मजमुखादभीषायथार्थमवगम्यचकित
 चकितः कुटुंबेनसहसचिवान्पुरस्कृत्यसभामागतौ विराटोनामांतरसंनिधानादिवहायनमेकमनुपसर्पद्भिः

चंपुभारः स्वैस्वैर्वैः प्रत्यासनेन सोदर्यजनेन समुपास्थमानस्य युधिष्ठिरस्य चरणनलिनयोः पलितं भावुकैः नमोलिना
 मरालयुवकेलिमुल्लुलयांचकार ॥ १२ ॥ तदानुनोदस्मितपांडुरिम्णातपः सुतोक्षक्षतिहेतुमुग्रां ॥ महेंद्रसरोदे
 शिशोणिमानं मास्यस्य चित्ते पिचनीलिमानं ॥ ११ ॥ मास्यस्ततः प्रमुदितो महिते हि कन्यां शोरोसमेयुषिसहास्वि
 लंबंधुवर्गैः ॥ मृद्धां शिरीषकुसुमादपि पार्थसरोः सीमां शिलामतनुत प्रथमाश्रमस्य ॥ १२ ॥ तथोपचारं विदधे
 सुदृष्टाजानिः सपार्थेषु समाधवेषु ॥ तमेव गांधारपतिं यथाते जानीयुरत्यंतकृतोपकारं ॥ १३ ॥ अथोल्लास्यकु
 रूनेतान् हरिर्मत्स्यपुराचर्यो ॥ मंदारप्रमुरवान् कल्याणसंत इव नंदनाम् ॥ १४ ॥ श्लो. ग १२ ॥ ॥ इत्यनंतमद्विर
 चिते चंपुभारते सप्तमस्तवकः ॥ ॥ १५ ॥ तावत्पांडुसुतेन कौतुकवता कर्तुं प्रकोष्ठांगणे ज्यमेकां युधि नर्तकीं भुज
 भुवि स्थासुं चिरस्थापरां ॥ आहूताः क्षितिपाविराटनगरीसैन्यद्विपैरुन्नतैः प्रावृड्वासरसंचया इव धनैः प्रायुर्म
 हाद्रेस्तटी ॥ १॥ सेनानां यावतीः पार्थो युधाया क्षौहिणीर्दधौ ॥ धार्तराष्ट्रश्च तस्मिन् तावतीरधिकाः पुनः ॥ २ ॥ उ
 का ध्वस्तान्मुवाच राव्यं पार्थस्ततो भानुसुतस्य युधे ॥ आक्षेपवाचा हृदयं वितक्षन् न्वर्थतामाचरमातु

ममुनाहमितीव रोषात् स्वप्नं तु विततार न तादृशीतां ॥ ५४ ॥ स तु वपुरनुशोच्य धार्तराष्ट्रः समिति विराटसुतापनीतचेलं
 ॥ कुलिशभट्टपुपजीविदत्तबाधो कुशलममन्यत घोषवाटयात्रां ॥ ५५ ॥ परां चिकर्तुं वदन्नान्यनीशाः पश्चाद्विमर्दनमस्य
 मर्यः ॥ निरीक्ष्य नग्नान् पतीन् रूढियात्तो निमीलनाज्ञं नयनं निनिंदुः ॥ ५६ ॥ इति परिश्रव लक्ष्म्या संभृतां भोगानि द्रांतनु
 भिरभिरधानाः स्थासुर्भिर्नग्नभावे ॥ ध्वजपटशकलागैः लक्षकैः पीनकृत्याः सुबलदुहितपुत्राः स्वांपुरीप्रत्यगङ्गान् ॥
 तदनुहरेदंगणविश्वं खलु विश्रमितविजयशंखरवो निजा युधनिक्षेपरक्षिपुभस्तकुटुंबेषु नवसमररुधिरांजलिपा
 नतृप्तिके लिलितमनुभवितुकाम इव घुनरपि पितृवनमुपेत्य तरुनिहितशस्त्रसंभारः पुनस्तहायातेषु गुणेषु वा
 मेव तवरणाद्भुतदर्शने प्रतिवंचिते इत्युपालभ्युमिव भयोपिकैव सारथ्योभ्यां कृतानुषंगः कुरुकुंजरः भूमिजयमे
 वंजगाद ॥ ५७ ॥ कुमारकोशी कुरुकेशपात्रां मुखे शृणोमार्जयपातमार्गं ॥ तस्यासमंदोष्णिनिधेहिचापराशोरूपया
 स्वरथे पक्वा ॥ ५८ ॥ बधानधैर्ये वदबंधुगोष्ठ्यामात्मानमेवारिजयस्य हेतुं ॥ मातुः पितुर्वीधुरिमंत्रिणां वामातल्वगंधं
 मसूचयेति ॥ ५९ ॥ अथ तथेत्युपगम्य क्षतजपंकारुणितनेमिरे रवैर्द्विषदौ त्यातिका लातचक्रैरिव परिभ्रमद्विषकै

नशावकस्य ॥ ११ ॥ ४॥ ततः प्रबुधेन तेन देवेन तयोः प्रथमागमदर्शनाभ्यां कृत्य साम्यं दृष्टि कृत्य रणां कृणे गृहीतहेतीनां नव
कोटि संख्यावता गोपकुमाराणां कदंबेन केन चिदंशेन केवलं सनिधानेन स्वेनापिकेन चिदंशेन परिश्रितमनोरथो सुयोध
न धनं जयौ स्वावासकटकभुवमासेदनुः ॥ ४॥ सेनागजेन्द्रमदसौरभवी विवेगनिर्धूतगोप्रहणसंयुगप्रतिगंधं ॥ संवीक्ष्य
मात्स्यवसुधेन्द्रपुरोपकेतं शौरिश्चक्राकृतनयश्च ननंदतुस्तौ ॥ १२ ॥ दृष्ट्वा निहत्य वदतो युधिपांडवानामुत्साहमुग्रम
थ संजयतो निशम्य ॥ वातैर्विनापिमणि सौधतले निवासं कुकुर्वन् कंपतभ्रशंकुरुवंशकेतुः ॥ १३ ॥ पांडोः सुतायवसु
धांप्रविभज्यदित्सोः प्रज्ञादशोरहसिसां लपथोपदिष्टं ॥ दुर्योधनस्तु वचनं न चकार कर्णे कर्णे स्वमेव वचनं मधु
रंचकार ॥ १४ ॥ तदनुदिनेदिने समुपचीयमानानां विधनस्पतिकुलचतुरंगबलकलकलानथभिभवद्भिः कक
काकसालावृकजंबुकदंबकरटितैकटुकृतनिकटयोः कुरुविराटपुटभेदनयोः कतिपयदितैरेव पंचरवलुवीराः
पौरवसाम्राज्यलक्ष्मीमभिवीक्ष्य स्थातुमवशिष्येन्निति कंवदं त्यां प्रवहं त्यां संत्यां क्षितिपतिः क्षीणशौर्यो दीनाक्ष
रेण सहादरसमक्षं सरोरुहाक्षमेवं व्याचक्षौ ॥ ४॥ एतावतो बंधुजनानि हत्य किल ध्याकृष्णमुवाधुना मे ॥

सकंदमूला नि सनिर्झराणि न किं ममाद्यापि वनानि तानि ॥ १५ ॥ संतापकाले सति सर्वमभुः पतत्यधस्तादिति हि प्रसिद्धिः ॥
जिह्वा विहायाऽघजलं मुहुर्महद्विंसमाराहतिचित्रमेतत् ॥ १६ ॥ गलत्समीपैर्गजकर्णतालैर्नटत्यटेभ्यो नगरध्वजेभ्यः ॥
तन्निरीक्षानीममतांतकांतिराकंपनाम्नायमस्मावधीते ॥ आनंदयित्रीमखिलस्य जंतोरंतेक्षमां स्वामषहायमोहात्
बंधुप्रणाशाब्ददुःखदोग्ध्रैर्बहिक्षमायै स्पृहयाभिधिदुःमां ॥ १७ ॥ गतिर्न मेत्यागरु ४३ ध्वजत्वया विनाधुना स्यावि
पदो विधूतये ॥ वनानलाचिर्विलयादृतस्त्रितर्बलाहकाकिंशारणं मृगीशिरोः ॥ १८ ॥ बहुभिः किमिहापरेः प्रलापैर्वहि
रंतश्च वदामितुल्यभावः ॥ ककुराधिपबंधुभिर्ममस्वैः कुरुसंधिं कुरुवंशभूतयेत्वं ॥ २० ॥ इति ब्रुवंतं यदुनाय को ब्रवी
द्युधिष्ठिरं योगिविचिंत्यैव भवः ॥ महीपतेयद्रवतासमीरितं महात्मनां युक्तमिदं भवादृशं ॥ सरिदात्मजशसितोपि
सन्सदुरध्वं न जहातिकोरवः ॥ इति चिंतयतो ममाधुना हृदिसिद्धिः खलु संशयेन राया ॥ प्रयतेतथापि नृपसंधिलक्ष्य
ये प्रयतेतद्विषयं विपणा इतस्य ते ॥ फलतिक्कचिन्नफलतिक्कचिक्रियाप्रविधातुरेव न हि दोषशीकरः ॥ २२ ॥ इत्थं निग
द्य मधुरस्मितमीक्ष्यमाणो भीमस्य वक्रमपि दारुकनीतमये ॥ आरुह्य रत्नरथमाश्रितरक्षलीलाकूलं कषोहरिरगा

चंपुभा० गातुरराजधानी॥२४॥ तमसांकुलानिसकलानिदर्शनसतिसद्यएवशमयन्महामहाः सविवेशतत्रविदुरस्यमंदिरंच
 रमादिकंदरमभीशुमानपि॥ कंसवैरिणिसमेयुषिगेहंक्षतुरातिशयितंमदनृत्यं॥ संधिपांगमयतिस्मपुरारः सांध्यतांड
 वविधेरवलपं॥२५॥ विरतेरुचितंविशुद्धमहाविधिमाधायपितृष्वसुः सकाशे॥ वसतोस्यनिशेवसासमान्याद्वसुदे
 वात्मभुवः कथानतास्ताः॥२७॥ अन्येधुरखिलमहरारंभुक्त्यमवसायबालातपेनबलाहकीड्वघुसृणमसृणिते
 नपठारपंकेनचर्वितकलेवरः पंकेरुहशंकिनीरंचलचैलितराजहंसराजीभिरवकृष्यमाणेनवपीतांबरभागेन
 परिचुंबितप्रपदपल्लवोनिजोदरांतरानवकाशतयाबहिर्निगतैर्जगदंडशिशुभिरिवभ्रषामुक्ताफलैः प्रत्युममेखला
 मुखभागोवर्षाहेमंतसमययोरप्यतश्चरंलक्ष्मीलीलाकमलमुपश्लोकइतुमागतेनदिनमणिबिंबेनेवकौस्तुभेनदे
 दीयमानैर्भुजांतरः दनुजपरिषदुत्थातिरक्तपरिवेषेणेवपद्मरागकेयूरेणपरिमंडितबाहुदंडोद्धारिनिर्गत्य
 सुयोधनदुर्वासितायाः नगरभुवः स्पर्शनंपरिहर्तुमिवसविनयमुपगतेनदारुकेणसंयोजितमणिपादुकः किं
 चिदवनभितपूर्वकायेनविदुरेणवितीर्यमाणहस्तावलंबोरुरुः रूपप्रमुखैर्ब्रह्मसंघैः प्रतिपाद्यमानांजयाशिषंशि
 रसाप्रतिगृह्णानः कुशलप्रश्नकोरकितमोदाभ्यांकुरुराजदेवव्रताभ्यांसदनाभिगमनायसंप्रार्थ्यमानश्चिरमवस

हेति॥२॥ अथभागिनेयवत्सलतयासत्यसंगरस्तथेतिप्रतिश्रुत्य॥३॥ भद्रायतवमांविधिनिद्रासुचमितिबुवन॥
 मद्राधिपोययोपार्थासद्रादुर्योधनोतिकं॥४॥ साह्याययुधेसरसीरुहाक्षंवरीतुकामोबलवैरिस्त्रुः॥ अजातशत्रोरवतं
 सयन्तुगातुंगध्वजांद्धारवतीमयासीत्॥५॥ तत्रविरहस्यकुंजरकुमारकोमलचंद्रमविलासस्यतस्यविलोकनायवि
 थीषुवीथीषुजनाः संधीबभूवुः॥ हेतुंसुभद्राहरणेतदीयांयतित्वबुद्धिंहदिकुर्वतीनां॥ गवाक्षमार्गेरुतवीक्षणानांस्त्री
 णांमुखेवंदोस्मितचंद्रिकाभूत्॥६॥ दैवारिकैस्तत्रसदत्तमार्गोनिद्रायमाणस्यनिकेतमध्ये॥ शौरेरुपागाञ्चरणोप
 धानंतस्योदिसिंधुच्युतकूर्मशोभे॥७॥ यस्याधिमौलिसविधेप्रथमंसमेत्यतिष्ठन्नकुरुद्वहसुतोयुधिसाधुमथ३॥
 रेजेपरीक्षितुमिवोत्सुकतांदधानसाक्तुंतलेनिजमनस्यपिंविक्किमाणं॥ नीनिमीलितनालिंगितनेत्रयुग्मानिष्यंद
 देहोनिवरांवभोयः॥ स्वध्यानशैलीसुखमास्त्रितानांतपस्विनांसंधमिवानुकुर्वन्॥८॥ देवीकुवाद्विरुखेघुसृ
 णेनकृत्तः सक्तः कपोलफलकमकरोयदीर्ये॥ मीनध्वजारिजयिनोविजयस्यसिद्धिंविश्राणयेतिनिगदन्निवकर्ण
 मूले॥ पाश्यात्यपाथोनिधिपार्श्वभागेसंपर्यकुक्षिसलिलस्यपूरैः॥ स्वजातिभूथाच्युतिमाश्रितस्यक्रमंदधौयोध

चंपुभा • एतन्गरीमंतस्मरुपांडवान् ॥ ६४ ॥ श्रुत्वा ततः परमं तं पुरुषोत्तमात्तेफेनायमानरणसंहनना धिपराः ॥ आराधयन्विधिव
 ५३ दस्त्रगणं शमशानेपीतां वमंत मिवकांतिमिवेण धूम्या ॥ ६५ ॥ तत्रांतरे ॥ ॥ ततः परं जन्तुकुमारिकायास्तटीवने कृत्यविदो
 पुरोगा ॥ पृथातपस्यंतमवापकर्णकर्णप्रवृत्तिस्तुनकिंचिदस्याः ॥ ६६ ॥ कमनीययशोभरेतनूजेकवचोक्तर्तनजसरांगकेपि
 ॥ नलिनान्मृदुलं नरेन्द्रपुत्र्याः नयनंतत्रचिरेण संचचार ॥ ६७ ॥ सतत्रपुतः सवनाभिषेकैस्तपोवसानेतपनस्थ
 स्तनुः ॥ श्रोत्रे वितेनेशुचिमक्षमालां नेत्रे चराशी निकटं प्रपन्ना ॥ ६८ ॥ विनतेः पदयोरनंतरं विहिताशीः परिरभ्य
 तंसुतं ॥ परिहर्तुमवापपंचतामुभयीं धर्मसुतादिसूनुषु ॥ ६९ ॥ अयिवत्सरवेरनुग्रहादजनिष्ठाः मयिभाग्यमर्थी
 नां ॥ तनुरक्षणमात्रकारिणो तवशधातिरथोन जन्मभूः ॥ ७० ॥ जही हिराधातनयत्तु बुधिसहैवदुर्योधनसौहृदेन
 ॥ ग्रहाणवाण्या सहधर्मयामे सहोदरान् धर्मतनूजमुख्यान् ॥ यस्मै कस्मै च नित्यं सहस्रं कवचदः प्रार्थना तुल्यका
 लं मातुः साक्षां निदं मम सुकरतमे माकृधाः मंदभावं ॥ पराङ्मुख्यं विधत्ते गुरुजनवचनानुष्ठितो यस्य चेतोधि
 कशब्दस्याभिधेयं जगदिदमखिलं दोग्धितस्मै सुरवेन ॥ ७१ ॥ इति दशानकिरणमाजादंतश्चिरकालरक्षितंतदं
 श्यस्तन्यं प्रकाशयं त्याज्वकुल्याः निदेशं कर्णदेशाध्वनीनं विधाय साकमंजलिना समुचितमुत्तरं बबंध ॥ ९ ॥ भोजा

५३

चवायो भुवनप्रतीतः अलंकुराणां च तथा द्वये स्मिन् ॥ तवांबजन्मोपयमोत्सवो चेतयेव जागर्त्युच्यत ज्ञभावः ॥ ७२ ॥ अंग
 द्वयमेपरिपालनीयं कर्णद्वयात्तरजनायमेण ॥ एवं वशोर्मवततारयस्तंतस्थापि सख्यं किमुपक्षणीयं ॥ परस्य लोकस्य
 गतेर्हि विघ्नं कृतघ्नतामेव वदंति संतः ॥ सानस्पृशेन्मामधुना यथा तंतथा प्रसीदं ब्रूपाद्रचित्ता ॥ ७५ ॥ इति वादिनोरवि
 सुतस्य मानसं न निवर्तते स्म धृतराष्ट्रं न दनात् ॥ अपितु स्वकीयतनयान्महाभुजादनवाप्यकाममियमेव केवलं ॥ ७६ ॥
 ॥ ॥ इति श्रीमदनंतभट्टविरचिते चंपुभास्ते अष्टमस्तवकः ॥ ॥ अथोभयेते कुरवोरणायास्वनामधेयोपपदप्र
 सिधेः ॥ क्षेत्रव्यगाहंतनिधपाश्र्वाशितांगमातंगतुरंगयोधैः ॥ हिरण्यवत्यास्तत्रिदशविभुतायास्तदरुहप्रसन्नानांगी
 धर्मस्थितपथिखेदाः करिधटाः कृतज्ञत्वेन स्वयमपिमदां भोलहरिभिर्दुस्तस्यैव ह्रीरतिसुरभिगंधिप्रीयसरवीः
 ॥ ७८ ॥ अस्मज्जन्मभुवः समानमिदया समाप्तिर्निधूनिमानेप्यामेव यमधशोषणमिति स्फीताभ्यस्त्याज्व ॥ सेना
 संधवपंडयखुरपुटेद्वै प्रक्षुरप्रोपमेः भूमेरुल्लखितास्त्रलादजनयनूभयोरजोमंडलं ॥ ७९ ॥ तेषां कुरूणां कलहो
 दयात्पाकं रथस्थानां करिष्टं हितां ॥ अशोमशेषां स्ववशे विधातुं मन्योन्यमासीत् कलहो महीयान् ॥ ८० ॥ नान्मावानवमग्रह
 स्य समतो साढास्महेमी चयंतु गतं न सहे महीत्यतिरुषा सन्नाहधुर्यादिव ॥ उदंडा अपिकेतवोदराशिरैरुत्थानं ग्रहाणाम

चंपुभारः तिक्रम्यस्यंदनहंदमौलिकलितामध्येनभस्वत्पदं॥५॥महीपतीनांपटमंदिराणिमार्गसुराणांलिलिहुःशिरोगभिः॥वयंहि
 ५४ दूष्याणिशुचीभवेमेत्यत्रापगावारिमिमंक्षयेव॥६॥ततक्षणादेवविशालनिर्मितवीथीसहस्रविराजमानविशंकट
 विपणिविस्तारितविविधपण्याहरणविमर्दसहकैकलोकंविटकुलानुसार्यमाणविलासिनीजननिविडेवशवादेवि
 शिखरूपणकुंतशक्तिपासतोमरप्रमुखविधिधायुधसंस्कारपरवशयोधसंबाधंतकुरुक्षेत्रंकुरुनगरमित्रंवप
 व॥१॥तत्रतावदुशासनायुजोभगवन्तस्मिन्नुपतस्त्वृषीवीरभुजविनोदकालेवितर्थाविवाहविमुखोपिमदर्थप्रत्यर्थ
 पार्थिवान्नावनिहतुष्टतनाधिपत्यलक्ष्मीमुपयमस्वेतिविज्ञापितस्यपितामहस्यचरणयोःप्रणिपपात॥२॥दुर्योध
 नेविशतिमौलिभुवापदस्वंशरायणीष्वचरमःसुरसिंधुसूनुः॥अर्धक्षणादरिभटानत्रिदिवेविधास्यन्नध्यक्षताप
 दमधिक्षदनीकिनीनां॥७॥पार्थाश्वतेदुपदनंदनमाशुचक्रुःसेनाव्यमुधतविरोधिवनानिदग्धुं॥वह्निप्रतापकप
 टान्निजजन्मकालेसक्तंभुजेवहतियःसततंज्वलंतं॥८॥अथसदसिमहारथपरिगणनकथायामर्धरथोयमि
 तिजान्हवेयेननिनुतपौरुषयत्पारोषविहितवदनरोविरन्हापतिसूनुरन्हायमुधितस्याबधिमेवनिजहेतेरसाधा
 रणस्यापिसाधारणंप्रतिजज्ञे॥३॥इदंप्रतिपद्यस्विद्यमानंमानधनंसुयोधनंवत्समाभैषीःमहाभुजानपिरिपुम

५४

हिरण्यनाम्नोभेदरंसस्यपिप्रितस्तवकावलीनां॥जिज्ञासमानइवयोद्यतसिंहभावःस्तंभादुपेत्यनरेवेस्तमुरस्यभांक्षी
 त॥यच्चाप्रतारणवशादधियज्ञवाटयोवामनत्वमवलंब्यबलिन्यगृह्णात॥दुरवंसतास्वमिवरवर्तमंसुखंचस्वीयंपद
 कममिवोन्नतमातनान॥५॥सृष्टोपुरामुखभुजोरुपदेमुरारेरंगाद्वितीयमभजक्तिमुवंध्यभावंदूत्येवसंशयमशेष
 जनस्यचक्रेयस्याहवेभुकरतांडवितःकुठारः॥श्वश्रूमुनेरजनियस्यपदान्नाधूल्यत्कृष्टमीशधनुरापशरव्यकृत्य॥य
 स्माद्रियाधिरपिकंपमकंपमागाद्यत्त्रिणोविधसएवविभीषणोभूत॥हन्यामहंयुधिरिपूनहमेवहन्यामित्येवयन्मु
 सललांगलयोर्विवादः॥यस्यांबरंनिजरुचिप्रतिमल्लवर्णयत्पष्टसंस्करणमासवपानमाहुः॥६॥यस्तन्यपानसमयेस
 तिष्ठतनायाःप्राणानपिअविद्धेपरमोपदंशं॥नाकाधिपश्यवनभूरपियेनसद्यो नारीमुदेयदनखंपचधकिरासीत्
 ॥वार्यस्तपोधनवरेण्यमनःखलीनेसृण्यामुहुःकबलयनजगदार्तिरूपां॥नीचान्विधातुमसुरान्निजशृंगतुल्याको
 पादुदेत्यतिचयःकुहनातुरंगः॥६२॥इतिदशावताररहस्यं॥एतेस्तवैहृष्टमनापयार्थर्मंदस्मितश्रीमधुराधरोष्टः
 ॥पीठादुदस्थादथपीतवासाःमेरोर्नितंबादिवमेघच्छाबः॥६२॥आस्थानाद्देहिरेत्यकेठभरिपुर्गगेयमालिंगतंपश्चा
 र्धपरिमृश्यभूपमितरानष्टल्यसर्वान्कुरुत॥आघ्रायातिचिरेणमूर्ध्निविदुरंयुक्तंशतांगंहयैरारूढोभिययोविरा

पांडवानामेकापिरक्षणविधौ न बभूव धात्री ॥ इत्येव शोकमनिशं हृदये दधानस्तस्यास्तुनार्धमपि संप्रतिदित्ससित्वं ॥ ३५ ॥
 इत्थं ब्रुवणं यदुवीरमेतन्निर्वस्य दीर्घं नृपतिर्बभाषे ॥ व्यरं सिष्यं ध्वममुं विमुंच विमुंच वत्सेत्यनुशास्य शोरे ॥ मधुमथ
 नमीलितानुनीद्रे मम जननी खलु पुत्रवत्सला सौ ॥ मुखमिदमनवेक्ष्य मूर्खसूनोर्मुदमधिकामधुना यथा ददामि
 ॥ ३७ ॥ स्वयमपि न विबुध्यते सुतायं सुमतिजनस्य शृणोति नैव वाचं ॥ कुरुकुलकुशलां कुराभिर्हृद्यै गुणगणवा
 रिभिर्धेगतिस्त्वमेव ॥ ३८ ॥ इति सिध्धांतिवतिवध्यां जलौ राजनिनिजा सनाथं विनिवे शितकरतलुतया किंचि
 दुन्नतवामभुजशिखरेण गंडमंडले निमज्जितमकरकुंडलं कटिचलनकंदलितकान्चनपटमर्मरार
 वं ईषत्तंधुरं विनिवृत्य ॥ ४० ॥ कृष्णस्मितं रविभुवा कृतहस्ततालंदुःशासनेन धुरिदूषितसंधिपक्षं ॥ कर्णपुंकं ठचलिता धरमा
 तुलास्यं कौरव्यमाह कुरु संसदिकं संवैरी ॥ ४१ ॥ पृथा सुतेभ्यः पृथिवीं तदीमां पुनर्दिशोति ब्रुवतो गुरोर्गो ॥ अश्रुण्वतः कौरव
 ते कथं वा संभूतिरेषा शशिने न्ववाये ॥ ४२ ॥ तत्तादृशं शृणु महत्तम वंशहृत्तं प्ररुदं दौ ववयः पितुकात्तजीर्णः ॥ त्यक्त्वा श्र
 मं पितृमुदेतृणवद्वितीयं देवव्रतो यमिह तिष्ठति धीरधीरः ॥ ४३ ॥ कितवोक्तिभिः किसलितस्य कर्णयोः सुलभो भवेत्तव त
 दामनोरथः ॥ हरि नंदनेन युधिपातितं धनुर्हरमस्तकान्ध पुनरुन्नमज्ज चैत ॥ ४४ ॥ वंशः कुरुणां महितो यमस्मिन् धर्तुं क

जोषं स्तवे प्रह्लादाय तूष्णीं लंघनयो रत्नपि

लंकं चतुरौ खलुदौ ॥ एकचकोटौ रजने रधीशः परत्र मन्ये पुरुषो भवौ ॥ ४५ ॥ इति गदितवति भगवति क्रोधनः सुयो
 धनोपि गिरमिमामुज्जगा ॥ ४६ ॥ अरे नंदनं देन केवलं विराटतनया श्रयलाभेन कृतकृत्यं मन्यमानां कुंती भुवांच व
 द्भुमिरक्षौहिणीपतिभिरनुक्षणमावेद्य मनामंजलिधोरणीमवलोकितुमप्यलङ्घ्यावसराणामस्माकं च किं वा संधा
 नं किं वा तव दूतकृत्यं किं वा मया देयं मां दृग्विधं मुधा समवधूय भवता यथागतं गंतव्यमिति ॥ ४७ ॥ आकर्ण्य तच्च कितवेत
 स्तिनम्रवक्त्रे कर्णौ पिधाय नृपतौ करसंपुटभ्यां ॥ मत्वा तृणाय मधुवैरिणमप्यलंघ्यं गोष्ठ्यां जवेन निरगात् कुरु राज
 स्तनुः ॥ ४८ ॥ तदनुदनुजारातिरेषः शेषस्मितले शरूषिता धरस्तादृशेन तस्याववले पवचनेन भियानुविहस्ता न्मुदा
 निरस्तान् समस्तानपि सभास्ता निरीक्ष्य पुनरपि वाचमेवं व्याजहार ॥ ४९ ॥ धुरा भुजा किंतु तिनी भुवा किं मया धुना किं व
 सतापि दैत्ये ॥ पार्था यदा तुं प्रभवेद्य रित्री गदेव सांगंधवहस्यसूनोः ॥ ५० ॥ शोरे स्तोवाचमागण्य साध्वसाक्रान्तचेत
 सः ॥ जोषभावं सभास्तारायुगपदधुरुत्तरं ॥ ५१ ॥ बहिः समामंय बलावलेषैस्त्रिभिः सहायै धृतराष्ट्रस्तनुः ॥ गंधर्व
 राजेन कृतां दशो स्वांगदाय जन्मानमिषे षनेतुं ॥ ५२ ॥ श्रुत्वा तत्पुपितो हरिः स्वयमसावे कोपि सवर्त्मकस्तारमिर्नव
 मिग्रहेर्निबिडतां शैलेर्वनैः सागरेः ॥ पैटी भूषणमंजरीमिव धृतां कुक्षौ जगन्मंडलीं जंधालामतनोत्समाजिरजुषां

चंपुसार० दक्ष्यंति धंटापथे ॥ ४८ ॥ तस्मिन्नेगुष्टमात्रेन वद्वमुकरे वीक्ष्य सर्वप्रपंचं संस्मेराः सिद्धविधाधरसुरसदसः पुण्यतृष्टिं व्य
 मुंचन् ॥ सांद्रमोहांधकारं सकलमुनिजनः संमदाश्रणिभीष्मः क्षताक्ष्णोः पक्षकंपंकरिपुरजनता प्रमदुर्योधनापि ॥
 ५२ ॥ ४९ ॥ अस्यादृहासधनिरादिपुंसो विस्तरवलंब्यो निविजं भमाणः ॥ दिव्यालसोधावलिजालकानामध्यापकं च वि
 भिरां वभूव ॥ ५० ॥ संस्त्यमानचरितरयजनेस्त्रिलोकीसाधारणीकृतकृपस्यहरेः प्रसादात् ॥ चक्षुषा तां समाधिरु
 ह्यधुरं मुहूर्तं भयस्ततोप्यवततारसभूमिपालः ॥ ५१ ॥ योजस्तवेदमुपसंहरमाधवेति पुण्यत्सुसत्सुगुरुभीष्मपु
 रोगमेषु ॥ घोरं विहाय निमिषेण कुत्रेनायाश्लोगोपीदृशांकुतुकहेतुमवापरूपं ॥ ५२ ॥ तत्तादृशं निरूपमानंतस्य महि
 मानमनुभूय चरितार्थो मुनिसार्थः समुपसृत्य शान्तमूर्तिं तमेवमस्तौषीत् ॥ भगवन्महात्मनिरपियो गिभिरविदित
 स्वभावदुग्धांबुराशितनयानयनद्वयेतत्तुल्या कितित्वमहिमानमिवापगतं ॥ मत्स्यत्वमेत्यभुवि यत्सुरवैरिनीतामध्यस
 मुद्रमनवीनगवीर्विविक्ते ॥ ५३ ॥ मंथानरोलमपिमार्गरुधं हिमांशोर्वीचोक्तेः सदृशमंगविषक्तिभाग्भिः ॥ कायेवभा
 रचरमेकमठाकृत्यो जीवातुमद्मद्भुतं जलधेः सुराणां ॥ ५४ ॥ दृष्ट्वाग्रहति किटिवेषधरस्य यस्य क्षमामंडलं कुव
 लयाकरकौमलाभं ॥ उर्ध्वं प्रसृतं खकायलिकावलीढं प्राहटपयोदवलस्य बभारलीलां ॥ ५५ ॥ इंदुहिषन्मन्त्रगदस्य

रंप्रतिपालयतामक्षौहिणीपतीनामंजलिवनजावलीमवलोकनेन संभावयमानो मुकुंदो बंदिदं परिपठ्यमानकं सादि
 वधविरुधं प्रबंधं धुरेण मंगलकुसुमगंधसंपदंधीकृतपुण्यधयस्तं कारसहचरं वादित्रघोषेण मेघवर्जमुन्मिषंती
 भिरिवसौदामनीभिः कनकवेत्रलताभिराकुलितेन महताराजपथेन सुयोधनाधिभिश्चतुर्भिरध्यासितपूर्वसभामंडपं
 शनैः शनैरवजगाहे ॥ ५६ ॥ तत्रातितुंगेतरसोपनीतेरलासेन यं रचितोपवेशः ॥ पुरोहितैर्यभुवि प्रदत्तां प्रजां मुपाद
 तपुमान् पुराणः ॥ ५७ ॥ सभांतरे तत्र समग्रकांतिं संवीक्ष्य संवीक्ष्य सरोरुहाक्षं ॥ नरेन्द्रवर्जं नगरीजनेषु न कस्यवा भूव्रसः
 प्रमोदः ॥ ५८ ॥ भद्रासनादवनतं पदपल्लवाग्रं संवाहयत्युपगते विदुरे दयादः ॥ सीमां विवेकबुधजने सति दत्तकर्णे प्रज्ञादृशं
 गिरमभाषत पद्मनाभः ॥ ५९ ॥ अल्पैरहोभिरधियुधमवेक्ष्य नक्षत्रां द्रकुलं तव सुतेः सहपांडवानां ॥ संधिं विधातुम
 धुना समये विधेयं प्राप्नोह मस्मि भरतर्षभ ते सकाशां ॥ ६० ॥ शनैः संधस्तनूभवानां कुंतीकुमारान्कुशलोदयाम् ॥
 कल्लोलजालेन कल्लिंदजायाः गंगातरंगानिव गेयकीर्तये ॥ ६१ ॥ पादारविंदे प्रणतीः शिरोभिः शतं शतं सादरमर्पयंतः
 ॥ पांडोः कुमारश्च भवंतमेवं व्यज्ञापयंति स्म विनीतिपूर्व ॥ ६२ ॥ जाताः वने वयममी भवदंक भूमौ ह्यङ्गिताः शिरसि शा
 सनमादधानाः ॥ निस्तीर्णसंगरपयोनिधयस्त्वया दृष्ट्वा पथांशमवने खने वने वा ॥ ६३ ॥ वाल्मेयवनांतजनुषां मम

चंडुभा
५५

तौ सधनुषोसगर्जितौ॥ पूर्वपश्चिममरुत्वचोदितौ पुष्करेनवधनाधनाबिव॥ १७॥ धावस्येदनकेतनांशुकमरु द्याघातमं
 हाकिनीविंदूनामपि सैन्यसिंधुरघटोशुंठासमु श्वाइनाः॥ दानांभः षष्ठामपि स्फुटशरतारा कृतिस्पर्धिनां भेदं ग्राहयि
 सुत्राशाकगगनेष्टंगानुकश्चिज्जः प्रतिपदेनकरे विलूनेयामूलभगमसिनानमितायकायः॥ क्षिप्रं प्रगृह्य रदनेन निषादिहस्ता
 स्तं सृणिं पुनरदाकुशलायतसै॥ २०॥ भसितले पसितौ करिणा बुभौयुधि परस्परदत्तरदौ मुखे॥ हरिरचेक्ष्य वहत्यपि वाहने स
 रभसं निदधे सकलाः दृशः॥ २१॥ भग्नैकदंतमुसलः प्रतिदंतिघाताकुंभाग्रलक्ष्यकुटिलं कुशचंद्ररेखः॥ कश्चिद्विरीरासमतां क
 रयन्करीदः सारुप्यभागिवगणाधिपते विरेजे॥ २२॥ कश्चिन्निर्गत्य वेगादरिन्तपतिबले पातयन् स्वामिनं स्वतंत्रस्कंधाधिरुदं
 विमतमपितथापात्यनीत्वा स्वसैन्यं॥ इत्थंदुःसादिरोधो युधिकरि कलभोदूरधृतांकुशः सन्निजं मन्यं निषादिद्वयमपि विदधे हास
 पात्रं जनानां॥ २३॥ हस्तेन हस्तमथ दंतयुगेन दंतौ कर्णौ च कर्णयुगलेन पदौ च पद॥ बाले लबालमपि हत्य च वारणौ॥ द्वौ तु ल्यांग
 युधमतिनिक्षितमादधाते॥ २४॥ निषादिनोदंति विरस्य धोमुखं निपातितां गङ्गागुडस्य ताडनैः॥ व्यथापनोदायमदस्य सौ
 रभं विनम्य जिघ्रंत इवा लुलोकिरे॥ २५॥ तीक्ष्णैः प्रत्यर्थिभक्षैरपहृतरिरसंहस्तिपानां शरीरादुक्रांताः प्राणवाताः करि मदप
 यसांसौरभी मुद्गहंतः॥ पायं पायं कपोलच्छलकुचकलशस्त्रैश्च वारिप्रवाहं चक्रुः संमदं भाजां दिवि सुरसुदृशां तालुहं

५५

तस्य कृत्यं॥ २६॥ अश्वाबुभौ तच्छतुरग्रपादौ उक्षिप्य युधामिमुखी भवन्तौ॥ परस्परस्योपरि हेति पातास्वसादिनौ जातुमिवो
 ध्वंकायौ॥ २७॥ एकैव वैरिभटश्वडगवरस्य धाराधारा सुपंचसु सतीष्वपिकंचिदर्वं॥ स्कंधे विमिद्यत दस्तेन तरे दुःशपानूजया
 हनाल्पमपि तक्षतजांबुले शं॥ २८॥ समरभुविबभासे सादिनो भूषणानां मरकतमणिभासां मध्यगः कश्चिदश्वः॥ सकलभट
 विमदैश्च चलादिव भेदे निपतित इवरथ्याने तुरहं शतांगात्॥ २९॥ आयोधनांगण जुषामस्तृगापगानां मावर्षगर्षपतिताः
 कुण्ठापाः हयानां॥ संबभ्रमुर्वीहितपूर्वमुपादधानाः शिक्षाविशेषमिव मंडलचक्रमेषु॥ ३०॥ धन्वी धानुष्कमारादसिभृत
 मसिमानूकुंतिनं कुंतधारी चक्रास्त्रं चक्रहेतिर्गदिनमपि गदापाणि रन्योन्यमे॥ स्वस्वास्त्राणां प्रयोगे दृढपरिचितयो हंत च ध्य
 त्वशैली साधारण्य प्रतिष्ठामथ विदधुरमां दंदयुधायगण्याः॥ ३१॥ ततः दृष्टुमेतत्तवर्माणमग्रे दृष्ट्वा हाहा शब्ददीनां स्वसेनां॥
 कोदंडज्यामामृशन् घोरघोषां कोपाद्भीष्मः प्राविशत्यार्थसैन्यं॥ ३२॥ ससिहनादे सरितः कुमारे चापं समाकृष्य शरैर्विमुक्तैः॥
 परान्यरीतुं प्रथमं प्रवृत्ते वरान्वरीतुं ववलेक्षरोमिः॥ ३३॥ पथासुतानां पृतनानां ताले पृथक् पृथक् तस्य दृष्टं तं वयः॥ द्विपान् सह
 स्तं तुरगान् सहस्त्रं भटान् सहस्त्रं पतितान् कार्ष्णः॥ ३४॥ सिंधोः सुतस्य विशिखैः जमदग्निस्तनोः प्राणा नूतान् बिलित्यधि
 गितिप्रविमुक्तवद्भिः कृतान्यमुंचतविरोधि कुलानिकश्चिक्श्चिज्जवेन जगृहे युधिष्ठिरतवर्गः॥ ३५॥ देवव्रते दक्षितैर्विशि

हृषमात्रेसारथ्यमात्रकरेण धृतसंगरोपि॥ मूलेनकेवलमसौमुरभिद्रथस्थमध्येपिचक्रमतिविभ्रमयांचकार॥ ३६॥ अरिमंडलन
खंडनैः पृषत्तैरयदीर्णोरुधिरापगावलीनां॥ अवनीपतयोरुषानिजानामधिदिनो जननीममुष्यचक्रुः॥ ३७॥ ५॥ ३७॥ तदनु
समरसंमुखीनवैरिभटपाणपरिमोक्षणेन्मुखशिलीमुखप्रच्छानसमयसमावृत्तनपात्रीकृतकर्णपुटैर्बलवैरिनगरवास्तव्यवा
रवनिताजनपाणिपंकेरुहपरिगृहितपारिजातप्रसवसहपतितचंचरीकपुंजमंजुकंजितव्यंजितभेदविकुरबंधैर्वेगापतितचिशि
खविघटनविपर्यस्तविकटमुकटविशंकटविप्रकीर्णमुक्ताफलशंकावदान्यरणश्रमवारिशीकरनिकरकोरकितनिटिलाभागेः
रोषातिरेकव्यतिकरितदशनावलिखंडनपुनरुत्तरक्तिमाधरैरयुतेनराशांशिरोभिः कल्यांतरुद्रबंधुः सिंधुस्तुरयंवसुंधरां
वंधुरयांचक्रे॥ ३८॥ नद्याः सुतेनजनितैर्नवदेववर्गैः सांद्रेस्वधानमसतिसंकुचितस्थितीनां॥ स्वर्गैकिसामजनिसाख्ययमेवका
म्याकलंकषाकुशिकनंदनकोपमुद्रा॥ ३९॥ श्रीभक्त्यकन्याजनपाणिपीडां पितुर्मुदेत्यलवतोपितस्य॥ संघात्सुराणांसतिपुष्पव
र्षसंतो नलाभोजनितद्विचित्रं॥ ४०॥ इत्यविधायदिनमेकमसौ समीकं पाश्चात्यभरधरमुपेयुषिपद्मबंधौ॥ प्रत्यर्थिनामिवचकार
बलापहारं स्वस्थापिचापशिरवरादवरोपितज्यः॥ इतिनवदिनातिनवनबानिभुजविलसितानिप्रकाश्यदर्शनेहिनिज
ध्वजधिन्मात्रैर्विदाराहतिभगवतिविवस्वतिसमरवर्षसमयशिरखंडिनागांडीवधन्विनापुरस्कृतंशिरखंडिनेसमीक्ष्य

हीभुजः संख्येवरतरविशिरवंमुखेनखादयामीतिपितामहः प्रसादयामासु॥ ४१॥ तदनंतरं॥ अभ्रापगतनयपार्षतनंदना
भ्यामग्रावनीतिलकिताधृतकार्मुकाभ्यां॥ उच्चावचंनिजनिजंविखंडं बहोयुधायतस्तुरुभयेपिकुरुप्रवीरा॥ ४२॥ जे
तापुरामिवपुराजलजातयोनिपक्षीश्वरायजमिवप्रथमोग्रहाणां॥ अग्रेनिधाययदुनायकमाततोचंपार्थोरयिप्रधन
भूमिमवापवीरः॥ ४३॥ संचित्यभीष्ममुखबंधुजनस्यहानिं संपापिनः समरश्रीमतिशक्रसैनो॥ वाण्यांबुचक्षुरधि
कंश्वसितंमुखेदुः धैर्यमनः करतलंचमुमाचवापं॥ बलारिस्तनुं वसुदेवस्तनुः वचोभिराश्वास्यचिरेणतैस्तैः असप्त
हिंसावकजाठराग्नेः अयाहयत्तत्रपुनः शरासं॥ देवव्रतस्यजयकेतननिहताहः श्याप्रभावहिरदृश्यतदूरदीर्घां स
ख्याः सुतस्यसमरेभुजवीर्यलक्ष्मीं संवीक्षितुंरविसुतेवनबोधिदीर्घा॥ ४४॥ युधारेभभटार्जटीपिशुनेतामुद्राप
यंतस्तदहानिसाणादिमजैत्रवाद्यनिनदाः निधत्तशब्दांतराः॥ श्रान्तिंक्षेत्पुमिवातिदूरपदवीसंपादितामंबुधैर्वला
शालमहागुहासुविषिगुर्व्याघ्राः सुधाराधरैः॥ ४५॥ संग्रामदुंदुभिरवश्रवणनदेवाः सर्वैकवाटघटितानिग्रहाणिक
त्वा॥ आदायनंदनवनादभिक्तुमाजौवीरान्प्रस्तुचयमस्यभजन्विहायः॥ ४६॥ सतिधर्मजलेमिश्रोविमर्द्दत्सक
लपनेतुमंगकेभ्यः सधनत्वेमुखाः सुरावर्षवुर्मरुतोपिस्वयमातताहृताः॥ ४७॥ तत्रतोरिपुगणोशनैः शनैः संग

जिभवि क्रमस्त दानीगुरुरेषोपिकुरुद्वहं व भाषे ॥ ४७ ॥ कर्तुं हि शक्यमरिबलं नृप काक्षितं ते धर्मात्मजे परिवृतेऽपि धराधिना
 थैः ॥ शौरिप्रणु न्हय ह वितदाह मिश्रो नश्चयते यदि नरस्य शरास घोषैः ॥ ४८ ॥ सर्वास्त्रविद्या सह वा स सौरव्यासं केतुः
 मेरपितस्य वाचं ॥ प्रत्युद्ययौ तो परिषद्गतानां तिर्यक्प्रसारः सिरसो नृपाणां ॥ ४९ ॥ अथ द्रुपद जद्रोणोरथ द्विपहया वृत्तौ ॥
 बधाय तमहोत्साहौ युधाय निरगच्छतां ॥ ५० ॥ नामाक्षरांकित नदी सुतबाणपूर्णा रंगैव ते रतुरुभावपिराजगौ ॥ सक्षै
 लितौ सविरुदौ समदाह हासौ सास्फालनां ससिखरौ सहवल्गनौ तौ ॥ ५१ ॥ अक्षोहिणी रवनिबल्लभा हिनी नामेकत्र
 गादमिलिताः सुतरामसोढा सायुधभूमिरुपरीव समुत्पतनी स्वांदारजः पटलिकासमदृश्यताम्ने ॥ ५२ ॥ भेरीरव
 गगनशायिनि बाहुलीलां द्रोणस्य वीक्षितुमनोभिरदृष्टपूर्वा ॥ मध्ये विसृज्य दिवि जंभभिदेवकाशं तस्मै भितस्त्रि
 दशकिंकरयक्षसंघैः ॥ ५३ ॥ ततस्ते सर्वेऽपि नरेन्द्राः वसुधातलं विनिहितवामजानुभागाः क्ष्वेलितमंत्रमुदीर्य तस्मा
 रपेटकसमुत्थापितान् जीवाकर्षणं समुपजातत्वरान् परुषसीषणवेषादिग्धान् ॥ विनतातनयनिबध्नस्य धाभिरोत्त
 क्षकमुखान्वाणपन्नगान् भोभु विचिरायनर्तयंतः परस्परपरिपंथिनां प्राणपवमानमपि यन् ॥ ५४ ॥ ८ ॥ कलशीत ५७

नयेथ कार्मुकं स्वं वलयो कुर्वति वैरिधन्वि यनां ॥ युधिकेवलमेव चापदंडाः धृतजीवाः जनदृक्पथेऽपि तिष्ठन् ॥ ५४ ॥ वि
 धातुस्तृष्टिविपरीतरूपां विधातुमुद्युक्तद्वेषवीरः ॥ शराभिवर्षणचकार शस्त्रा मूर्ध्वकबंधानि शिरास्य धस्तात् ॥ ५५ ॥
 तावत्वेवैव लक्ष्म्यैर्वलयितसविधेतस्त्विवां संश्रतां गेभारहा जं जिघृक्षुर्नृपतिमभिययो भवदृष्टीर्यमुचन ॥ दंष्ट्रारोषि
 शलाकास्तुमल्वमेकिरन्दिक्षु सर्वा सुघोराः शोता शुभमध्यसी निमिस्त्रि नमिवपरिधेः सिंहाकायाः कुमारः ॥ ५६ ॥ तदनु
 तदीयमार्गेणाभिघातनिर्वर्तितमुरैर्निजशिलीमुखैः सह दूरमुपयातां मातरि श्वैश्चानरान् श्विनेयतनयप्रभृती
 नक्षितिपतिरश्चरक्षिणप्रवीरानभिवीक्ष्य क्षणेन साधवधाव्यमानतुरगेण शतांगे नष्टवं गकेतभोनागे द्रो नदी प्रवाह
 मिवदुर्निरोधरथचयं नमाचार्यमुपकरोध ॥ ५७ ॥ ९ ॥ शिवयुधकृतस्तस्य द्रोणयुधेऽथ भूतमनः ॥ सर्वापि जननाश्रेयः कां
 क्षतिह्युत्तरोत्तरं ॥ ५८ ॥ दाता गृहीतापि धनं जयावित्युदामशब्दो भुवनेषु यस्य ॥ विस्फारघोषो धनुषोऽस्य भूयान्विजृम्भते वि
 द्विषतामसह्यः ॥ ५९ ॥ नामैषां मे जायसः पुण्यकीर्तनरासी दिष्टं मात्स्ययुर्यामितीव ॥ गांडी बोधै रेषबाणेर्हतानां कं कान्क
 ये विद्विषां पर्यतापीन् ॥ ६० ॥ तदनुसव्यसाविशरवां चीनी चीकृतभुजदंभः कुंभसंभवः ॥ समरायपरिगृहीनेषु
 संविधानेषु तूणीरमात्रमेव प्रतिभटाभिमुखं विदधानैर्यो धैः साकंचंडभानुः ॥ चरमगिरैरिव स्वयमपि स्वस्थकटक

चंपुभा०

५८

सीमानमासीदत्त॥४॥अन्येद्युर्दोसंचोदितनृपवचनेतस्त्रिवद्विस्त्रिगतेराहतेन्यत्रयोऽधुंगतवतिविजयेकृष्णकृत्यप्रश
से॥प्रातस्तेधार्तराष्ट्राः परवलमभजन्वीतभीकैरनीकैर्दावज्वालेनशून्यंवनमिवचमराःबलावद्विःस्वेयर्थैः॥५०॥
भारद्वाजोपितस्मिन्नहनिक्कुरुपतयेवांछितार्थविधास्यन्॥रंधाचैर्वैकतानोरथमथनिकषास्त्वापितेधर्मस्त्वनोः॥
कृष्णाभ्यांरक्षणायप्रथितमुज्जमेदेसत्पजित्युस्फुलिंगं दृष्ट्वोर्गुर्गमनिखायप्रतिभटपृतनाकुक्षिमाविक्षदेकः॥५१॥
युध्वाचिरेणयुगमात्रमपास्यरथ्यान्निर्धूनिनेनसरुषागुरुणानिक्कृतं॥तस्याथरंगभुविसत्यजितोवरांगंवाष्पां
बुभिःसकृदपपातयुधिष्ठिरस्य॥५२॥उच्चयात्वरयातस्मिन्नुपकंठं समासगते॥पार्थस्यपर्यतोयेतंप्राणाअपि
तथाचरन्॥५३॥तस्याथद्विष्टसेनाजलधिक्कवलनाकुंभयोनित्वकीर्तिस्पष्टीकर्तुंस्वकीयामिवकुतुकचतः
पार्श्वमभ्येत्यकोपात्॥भीमोरथ्यानमभ्याद्रुपदतनुभवःस्रदयामासस्रतकौदंडंकेतुदंडद्वयमपिशबलांचक्रतु
र्दश्रपुत्रौ॥५४॥ततस्तादृशकुंभसंभवंस्याभिषगममिवीक्ष्यक्रोधनतयाकर्णतालसमीरणपरिणतचक्रवातगर्भ
परिभ्रमद्रथकेतुपताकापटसहस्रसंपादितसमरसागरावर्तवशंवशंवदफेनकुटशोभान्सकलदिङ्मुखघंटापञ्चजो

५८

स्त्रीपूर्वोयमसुनासहनयोधव्यमितिनिषिध्यहस्ततल्लनिरस्तधनुर्लस्तकःप्रथमंस्वदूरापस्तरणकपितएवसिंज
न्यापश्चादुरनिष्कासितैर्विजयविपाटैरादिवसावसानंविदारितकलेवरतयानितांततांतःशातनवःशातमनाःस्वा
तर्निहितरमोकांतःसुप्तलोकसमुच्चिताशरशय्यांक्रमादधिशिष्ये॥५५॥पार्थेनक्षितिचिनिपातपुंरवकानांवा
णानामुपरिपितामदःशयानः॥वभ्राजेत्रणविलबांतरक्तविंदुःधाराणांघनइवशक्रकोपवष॥५६॥संबीक्ष्यतत्र
तमिमंमथितंशरैषुसांक्रामिकंगुणमिवप्रतिपद्यमानः॥भारवानपिस्वयमुपात्तकरोष्णाशान्तिःपश्चात्यसारंगेशर
पुत्रायालुरासीत्॥५७॥जगतिविनुतकीर्तौजामदग्न्यस्यशिथ्येकबलितरिषुवर्गकालधर्मप्रपन्ने॥बहुविधवरला
भाद्वद्यकामोत्सवानांश्वशुरमरणदुरवंस्वर्वधूनांबभूव॥५८॥यतितैयुधिवाहिनीसुतेपतश्रुर्द्विविधापिवाहिनी॥
मरमंपरितापमुद्धितंपटवश्यानिययौततःपरं॥५९॥अपरेहनिर्कोरवश्वमूनामधिपत्येपरिकल्प्यकुंभयोनि॥पुर
तोनिजगादभीष्मपातादुदितोबृहन्नदशानराधिपानां॥६०॥कुंभोत्पत्त्याप्रसिद्धोमुनिवृषभइवक्ष्माधरंविंध्यसंज्ञलो
केतादग्निधस्वयुधिनिजमहसाभूभृतस्तंभइत्वा॥जीवग्राहं गृहीत्वाविनमितवदनंलज्जयाधर्मस्सुपद्मामिवप्र
चारंविदधतमधुनालीलया मर्पयेति॥६१॥उदितंतदिदंनिशम्यगोष्ठ्यामुचितज्ञःकरमुन्नमय्यकिंचित्॥उहस

भंडुः मदावलेन्द्रस्य करे प्रवृत्ते ॥ सारथ्यचातुर्यवशेन शौरेः भग्नः सतस्यैव मनोरथो फल ॥ ६९ ॥ पार्थस्य तस्य तदनुप्रहिताव
 धाय भंगययौ पथिशरे भगदत्तशक्तिः प्रस्नानकर्म समये भयदापितस्य नागस्य दर्शनमजायत तत्समीपे ॥ ७० ॥ अथ
 तेन हरेः सुताय मुक्तं हृदि लब्धस्वयमात्मदेवमस्त्रं ॥ तदिदं वनमालया मुकुंदः सहवास्तव्यकुटुंबितामनेषीत् ॥ ७१ ॥ सफ
 ल्गुनस्तत्र चकार वाणैश्चिकीर्षुर्मत्याक्षस्वर्जितं स्वं ॥ कौंचाचलत्पीवरमप्यसतेः करेणुमाद्याक्षरयोगशून्यं ॥ ७२ ॥ मद
 पंकललामगंधिफालमघवत्सल्लुररे निषत्य शीर्षं ॥ पृथुलामुदमाददेत तोसौ पृथिवीगंधवतीति गौतमोक्तिः ॥ ७३ ॥ भग
 दत्तेव ध्याते सहभतेन हस्तिना ॥ सत्यजिन्नाशशोकार्तिमत्यजन्यार्थसैनिकाः ॥ ७४ ॥ तदनुनाम्नारुणेते जसि संस्थाप
 पिता हशोकलशयोनिः स्वयं नाम्ना गुरुरपि व्यथया पिता हृद्विधस्त्रिभिरेव गैर्विरहितेन वलेनानुगम्यमानस्तादाहि
 कं स्वमनोरथमिव दूष्यतामुपगतमावासंश्रानेः शनैराववृत्ते ॥ ७५ ॥ शिविरमेत्यत देवसुयोधनः शितशरव्रणमोचि
 तकंचुकं ॥ मृदुलमेव गतं कलशोद्भवं विरचितां जलरेव मभ्यषत् ॥ ७६ ॥ महारथत्वं मम वाञ्छितद्रुफले गृहिणप्रतनो
 धियस्मात् ॥ लपेति शब्दोपि बभूव नूनं हस्वस्वपिश्यालद्रवत्वं दीये ॥ ७७ ॥ भगवन्निदमिदानीं स्मरणपथमधिरोप

५९

यचेतसासाधनेन ॥ ७८ ॥ पितामहः सोपि पृषक्ततल्पेव पुर्निजं माधवमंतरंगे तवैव हस्ते मम कार्यसि स्थिरत्वाहि धामस्व
 मियेष गंतुं ॥ ७९ ॥ तमेतं दयमानेन समेतं शोकसंपदा ॥ बुचेथ गुरुणा तेन नानाचेतरगुणा धिना ॥ ८० ॥ बाष्पातिवृष्टावपि पां
 उवानां पयोरुहव्यूहवित्तीर्णमोदान् ॥ घ्रातः श्वएवाखिलधार्तराष्ट्रानुसंचारयेयं युधिवाहिनीषु ॥ ८१ ॥ इति गिरातमाश्वा
 स्थराजानं सदानाय विस्मृत्व तोमुहुर्मृदुरज्जुनस्य सव्यसाचित्तवौली मनुविचिंत्य हृदि रणरणिकामनणीयसी विभ्रा
 णस्य द्रोणस्य सकाशादिनिर्गतां निद्रासखीं विचेतुमिव सान्निशापितरसानिरगात् ॥ ८२ ॥ १४ ॥ अपरे द्युरसौ वृत्तो व
 लो घैरथ भेरीनिभैर्नभोविभिंदत् ॥ कवची विशिखी रथी शरासी कलशी स्त्रुनुरवापसुधुरंगे ॥ ८३ ॥ आश्चर्यस्व
 ललक्ष्यं तदनुदिविषदामंतरिक्षस्थितानां क्षोणी द्राणां रिष्टाणामस्तु मृगहरणे कूटयं त्रायमाणं ॥ गंधर्वैः केसराद्यैर्मद
 मधुभि र्भिः केतुपत्रैः शतांगैः पद्मव्यूहव्यतानीत्यधनभुवि गुरुसां सुगीनाय गग्यः ॥ ८४ ॥ समयेपि निवेद्य वैरि
 वृत्तं तपसः स्त्रुनुरभाषतामिमं ॥ अयि वत्स पिता न्यतो धुना ते तव भारो जनिसर्वसैन्यरक्षा ॥ ८५ ॥ कवचं प्रतिमुंच
 धत्स्व चापं भज धैर्यं परितो विरुधे हियो धान् ॥ अधिहारो शतांगमाविशत्वं कमलव्यूहमरां निष्टदयस्व ॥ ८६ ॥ इति

चंपुभा०

६०

राज्ञो निदेशं मौलि देशे निवेश्य यो धुं प्रतिष्ठमाने जयनिः साण भेरीपट्टं हपणवाद्यैः गगनशायिने गुणाय सौरवनि
कायमाने लीलया पद्मव्यूहगर्भमाविश्य बालेपि स्वयमेकाकिनि निजकोदंडचंडिमसंपदा कौरवचमूंक्षोभयमाणत
स्मिन् सोमद्वये सिंधुपतिर्बृहमुखं पिधाय स्मरहरवरदर्पणतदनुधाविनी पांडववाहिनी कुधारुरोध॥ ६॥ उद्यद्वि
र्युधरंगादपि सुरवनिता पुष्पवर्षिततद्विर्वेगा क्लृप्तैः परागैर्दत्तरघटिते चक्षुषा पक्ष्मयुग्मे॥ स्थित्वा मध्येन
रिक्षं विजयसुतभुजागर्वलीलायुतानि द्रष्टुणां रेवचराणां भृशमनिमिषतातक्षणं भंगुरासीत्॥ ८॥ शर
शावितैर्द्विरदशैलमंडलैर्विपुलैर्विधाय विषमो वसुंधरा॥ पृथुचक्रवर्तिपृथुयत्नैर्वैभवं वितथी चकार विज
यस्य नंदनः॥ ९॥ पार्थात्मजो भानुसुतस्य सामिहित्वा शानां गे शितभलुवृष्ट्या॥ पितामहो तं कुरु राजगोष्ठ्यां
तथ्यंचकारार्धरथत्वमस्य॥ १०॥ अथोभिमन्युर्धृतभूरिमन्युर्दोषिणं तदेव्यास्मितकान्तिलक्ष्यात्॥ चाप्येपीतान
विपिष्टसारानुयैः शरैरुद्धमयांचकार॥ ११॥ सुतस्य शौर्यं कुरु राजस्तनोरुदीर्घादिग्भ्रातिरुदारभीतिः॥ ६०
रूपस्वसुर्मंगलतंतुनैव साकंचकं प्रसगुरुमुहूर्तं॥ १२॥ विशिखं मुमुक्षुमथ गौतमात्मजो विबुधेन्द्रो

धिकद्यंताभरणरणितवधरी कृताष्ट लोकपालपुरजनान्ति विडितसुरसमाजसमाकांतगगनमंटपसंधिवंधस्थिरीक
रणाय दत्ता निहनीलस्तंभानिवशुंडादंडान् ध्वजमुन्नमयमानानि समस्तानि हास्तिकानि पुरस्ताद्विस्तार्य रणमत्तो भगदत्तः सु
प्रतीकमधिरूढः हटाद्रीममभिदुद्राव॥ घोरेभियाते सति सुप्रतीके दूरे पसश्रुद्विषतां बलोचाः॥ परश्वधास्त्रे पतिते बुधराः
पत्युर्नदीनामिव पश्चिमस्य॥ १५॥ केतुपातयतो रथान् श्लथयतो दंतावलीं चरुंततो घोटान् पातयतो विभिद्यगदया भीमो द्विपा
न्दिषां॥ संयाभां कणरक्तवारिलहरी संलक्ष्यमाणस्वककायामात्रसहायमेव विदधेतं सुप्रतीकं क्षणात्॥ १६॥ पादाग्रहस्त
रदनप्रतिघातलीलाभग्नारिरक्तमसृणो भगदत्तहस्ता॥ आलक्ष्यतक्षितिभृतस्तटचक्रमर्ण्यालित्यगात्रं श्वगैरिककव
सेन॥ १७॥ तदनुकरटिमल्लंतत्रवीक्ष्यापतंतं दलितपरबलंतं दंतकुतंवहंतं॥ चकितहृदयवृत्ते धवितोधात् स्तनो जनकयुग
समृद्धिर्जघयोरविरासीत्॥ इति सुप्रतीकं संक्षुभितनिजध्वजनांचरकोलाहलसमाकणनिसमाकुलमानसो वासवस्तु
र्महेषु निष्पदिता च शेषसंसत्पकणं गेदूरनिरासप्रयुज्यमानवायव्यास्त्रवेगा र्धविभज्य निजरथाय वितीर्णवानिवत्तुर्णमासा
द्यनिर्वैलभुजगर्वदुर्विलसितौ कुंभजातकिरातराजानौ निरुध्य चिरेण यो धयामास॥ १८॥ १९॥ मानश्च पार्थस्य रथंच

जनिजस्कंधावारानुसंधनायनिरगच्छतां॥ अथत्रिगत्तनिपिता नक्षुरपैः सहस्त्रगत्तनिचरय्य गात्रे॥ विनैव
 हेतुव्यथमानचेताः विडो जसोपिन्यवृत्तकुमारः॥ ९५॥ वाष्पाय ते दृष्टियुगं करायाच्चायोगल्यंतुरुदेतितापः॥ फलं किं
 मंतस्य भविष्यतीति विचिंतयन्धामविवेश राज्ञः॥ ९७॥ तदाश्रुनेत्रानथ सर्ववधूनि शाम्यस्तनोश्च निशाम्यवात्ती॥
 तापपदेनो न सुयोधनस्य चित्तं चक्षुर्वस्वसमाननामा॥ वीरंत नृजमनुचिंत्य विलापभाजं धाराहृदयि युगलं धर
 णौ लुठंतं॥ वाग्मिश्चिरेण वसुधाधिप संयुतस्त्वं विश्वं भरोर्जुनमपि वदधादशोकं॥ ९९॥ इन्द्रात्मजस्तदनुवाहु
 मुदस्य कोपात्सिं धूहृदस्य समरं द्विषंतां समक्षं॥ हेत्याश्वएव यदि तस्य शिरो न कुर्यात्तस्या विशेषमहमित्यकरोत्
 तिज्ञां॥ १००॥ अथ वृत्तमेतदवकर्ण्य भीरवे विततान सिंधुतनये प्रतिश्रवं॥ तवरुत्पियुग्ममपि मे भरोर्जुनात्सम
 रेष्वाभीरातिगभीरधीर्गुरुः॥ १०१॥ ॥ इति श्रीमदनंतभट्टविरचिते चंपुभारते नवमस्तवकः सामात्यः॥ ॥ अन्येद्यु
 रवलंबित प्रथमशिखरिसानौ भानौ स्कंधावारयुगवसुधराधिपतियुधसन्नाहपैशुनलं पटपटहृत्मानतरुसिं
 धुराजयुगलेशरणागतभरणा लंकमक्षणे भगवता पाणिमिव तोत्रेण पद्मेनेत्रेण सौमद्रवधशोकातिरेकपरिगलि

६९

तश्चरजनवाष्पधूरपंकिले द्वारतले समानांतं सौवीरनायकगोपनस्थलदिदृक्ष एवतुंगतरकेतुशृंगमधिरूढेन कपि
 परिवृढेन परिमंडितं मानसमार्गणगरुडगंधवहबांधवैः सैंधवैरोहितसंबंधैः स्पंदनमधिरूढसंक्रंदननंदनः समरोचित
 वेषसंपदाविकलेन सह प्रतिष्ठमानो निरुक्षवियत्यथैः रथैर्मदबंधुरैः सिंधुरैर्विधिगतिनाटकैर्घोषैः कृतरणासक्तिभिः
 पतिभिश्च विरचितपरिपंथिजनमेहस्य बृहस्पत्यष्टभागे जयद्रथं प्रतिष्ठाप्य स्वयमपि पुरोभागं परिष्कृवाणस्य द्रो
 णस्य चरणयोर्वाणाभ्यां लतप्रणिपातस्तेन दीयमानमार्गविकाशो चंडमारुत इव मेघमंडलं तमेव ब्यूहं क्षणादेव क्षो
 भयामास॥ १०॥ तदनंतरं॥ संसत्तकासुरपलायनवेगभंगीततादृशी मभिनयनिवेशोरिनुन्नः॥ वेगेन विस्मयकरेण वि
 रोधिसैन्ये विष्वक्चचारविजयस्य शतांगवर्यः॥ ११॥ तत्र निनु तदिने श्वरदीप्तौ जृम्भिते तमसि धूलि मिषेण॥ खिद्यति स्म
 युधिपांडवसेना हृष्यति स्म सहस्राकुरुसेना॥ १२॥ गांडीवमेतेन मुहुर्विकृष्टं हृस्वं च दीर्घं च बभूवुधे॥ तुलामिघर्णेन
 तदा धिरो दुस्वनामधेयस्थितिशालिनेव॥ १३॥ अस्ते गतश्चेद रविदबंधुर्वध्या भवेत्तापि मदीयसंघा॥ इतीव संक्रंद
 ननंदनो सौतदीयमार्गे रुरुधेशरोधैः॥ १४॥ मृतसंगतेनोष्टपुटेन भूभृत्संबंधिना स्मष्टमिव ब्रुवाणेः॥ धनं जयो सौ

सितभल्लुक्तैः शिरोभिराच्छादयति स्म धात्रीं ॥ ५ ॥ वंकं कंक कुलामिबं धृतविपल्लिंगं कलिंगं पुनः भोजं भाजनमाप
दायमपुरीमासारुधमागथं ॥ चोळदुःखं निचोळ चित्तमिषुभिः कुर्वन् सुपर्वोधिभूषु त्रस्तत्र दिनावसानस
मयेरुंधे स्म सिद्धदहं ॥ तत्रांतरे ॥ भूपरुतपमानधीर्भयमराजिज्ञासु रिंदात्मभूवाती सात्यकिमारुती रिषु
चमूय हं प्रतिप्राहिणौत ॥ तौजिता - मान्तरुसिं ह्यनिन दौसवीक्ष्यत्तरि श्रवाराधेयश्च हटा दुभौरुरुधतुः स
क्षोभयेतौ कुरु ॥ ७ ॥ अथ सोमदत्ततनुजोरमापतेरनुजोपि मग्न रथस्त कार्मुकौ ॥ परिगृह्य पदसलतां परस्परं
प्रधनं भयानकमुभौ वितेनतुः ॥ ८ ॥ ७ ॥ अथ शनितनयं निपात्य भूम्या मुरसिधृता सिरसौ तु सोमदत्तः ॥ गलदंतु मि
कावसारमंतं निर्जचरणेन निषीडयां बभूव ॥ ९ ॥ तदा हरिर्दूरगतोपि नाक्षं व्यापारया मासरथेर्जुनस्य ॥ विजानुजा
तोरसिदत्तपादे भरि श्रवस्येव महारथे स्मिन् ॥ १० ॥ बोदितस्य हरिणा किरीटिनो मार्गणेन हतस्तपल्लवः ॥ सोम
दत्ततनयान केवलं कौरवा अपि विहस्ततां ययुः ॥ ११ ॥ भरि श्रवास्तदनुपुत्रममुं बलारे भर्यौ विगृह्य पुरुषोत्त
मसन्निधाने ॥ आचम्य पावनमसौ कुत्रामन्यदेकभारतीययुद्धभुवितत्रायाल्लरासीत् ॥ १२ ॥ ७ ॥ तदनु हिडिंब

मभिर्वीक्ष्य भीषणं ॥ जनने विपद्यपि जनाः - कणे शरवहेतुरितितस्य मे निरे ॥ ८९ ॥ आश्चर्यकर्मसु लते अपि हर्षभारान्मोक्तं
मुदुर्मुदुरसुष्य शिरोजवंधे ॥ दृष्टाः स्तदास्तु मनसो दिविकर्तृभूताः नाकेन्द्रनंदनवनेपिनकर्मभूताः ॥ अमुष्य को दंड
मखंडयद्वेः सुतोरथा श्वान्प्रममाथ कुंभजः रूपः रूपतिस्मदारेणसार शिंघ्रपाटयत्तेतुपदानुगुरोः सुतः ॥ ९१ ॥ ए
काकिनः परिभवाय बहून्प्रवृत्तानेतानवेक्ष्य निखिलोपि निलिंपर्गः ॥ मंदारशारिकु सुमानियथा सिमन्यौ निंदा
रवान्प्रजचेषु तथाभ्यवर्षन् ॥ ९२ ॥ रथादवपु ल्यगदा सरवस्तदा विदार्य बालो विजयोत्तमसंभवः ॥ चकार मंदाक्षश्च
तान केवलं रथानमीषां युधि तानपि क्षणात् ॥ ९३ ॥ बालो ततः रुतरणौ धृतराष्ट्रपौत्रौ भीरुपृथग्गमनकर्मणि मन्य
मानः ॥ पार्थात्मजः स तु परस्पर साह्यवतौ चक्रे कृतांत पुरवर्त्मनि गंतुमग्रे अथ कर्णमुखा महारथास्ते मिलिताः
कैतवमेत्ययौ गपद्यात् ॥ सुरनायकपौत्रमेनमस्त्रैः स्वयशोभिः सह पातयां बभूवुः ॥ ९५ ॥ अतदनु तत्र तयोः से
नयोः क्ष्वेहितरुदिते अपि स्पर्धाजिनिततया परस्परविजिगीषुतयेव व्योमशीमानमुदलंघयतां ॥ ९६ ॥ तदानीं ख
लुजगति यमवृद्धपरिवर्द्धविक्षिपकरपुटांज किक्षालनादिव्यपयातमहोषाणि पूषणितौ द्वावपि बलोघौ नि

लमक्षयिकं धृतं ॥ इति तत्र सिंधुराजस्य जिष्णुस्तेस्मिन्प्राप्तयत् ॥ स्त्री एतत्किमित्ययमप्राप्त्युत्तस्थरीषिरीषि
 मस्वस्वर्धनियरेण त्रात्रांकमौलेः ॥ क्षोण्यामवाङ्मुखवतस्यानिपपातवेगादाश्चातुकामइवतत्सुतवत्सल
 त्वात् ॥ २१ ॥ अथतस्मिन्वासवस्तनौवासरविरामेद्विरामेत्ययथावृत्तरणकथंविज्ञाप्यहृषितरोमाणराजानमुप
 तिष्ठमानेसुयोधनस्तुक्रोधनतयाभगिनीरुजानिहानिनिदानतयासर्वमपित्रावरीनियोधुकामः सन्गंभीरंयु
 धारंभभेरीनिध्यानमुज्जंभयामास ॥ २२ ॥ एतदाकर्ण्यसमयवैज्ञानिकाः स्मरणमात्रकृतसन्निधानंनिशिद
 रागुणितमुजबलावलंयंहिडिंबभागिनेयंप्रथक्प्रस्थाप्यस्वयमपिकसलान्यपिनिजबलानिसन्नाद्यसंयुगाय
 तवाहवःशक्रसुतादयोनिश्चक्रमुः ॥ २३ ॥ यातारकामेसत्ततंविरुधातांविभ्रतांमादृतिवधरोषं ॥ सर्वेद्वियेसल्य
 पिसैनिकानांमार्गदशमेवतमोरुरोध ॥ २४ ॥ शर्वर्याश्चिकुरेमनोजशिखिनोधूमेनभोरण्यभ्रजंबूशाखिनिपेचकां
 उज्जदशामालोकसिधांजने ॥ बेलकालहलायुधस्यतमसामुज्जंभणेतादशोपहीवाहवशिष्यमज्जुततमंचक्रुर्द
 येसैनिकाः ॥ २५ ॥ प्रधनेज्जुतेपिनिशिनारददृष्टेः प्रथमेतराव्यलसदीतिरुदया ॥ वनिताअपिबिदशनाथनगयोवर्ण र

स्वजंविचुरएववंधुः ॥ २६ ॥ अमीषुयुधदिवसेष्वयमेवहिकामुकः ॥ रणोत्सवंविभज्यार्धिरात्रयेपिददौयतः ॥ २७ ॥ त
 तः क्षणादेवघटोक्तचोसौसंग्रामसीमोपरिज्जंभमाणः ॥ तमीमिमांसांद्रतमांतमोभिर्देष्टुप्रभाभिर्दिवसंचितेने ॥ २८ ॥
 तिष्ठद्रोणसुयोधनद्रुततरंधावस्वदुःशासनत्वांमुंचामिकिमघभोरुपल्लपालेशोपिनत्वक्तुते ॥ गांधाराधिपकाक
 थातवरणेदुर्मेधसामग्रणीः कर्णः केनिघटोक्तचः कटु १२ रवोप्यभ्राम्यदभ्रान्तरे ॥ २९ ॥ हैडिंबेयममुंनिजाहृहसितैः
 क्षुब्धदशाशामुखंदंष्ट्रांक्रूरकरालमातपरशुं दृष्ट्वेवकेचिद्रुटाः ॥ विश्वश्चक्रुर्दुराभिमांलुखनौपेतुर्मुमदुर्जुहः प्रा
 णानारुरुकुर्विमानममरीरापुः प्रमोदंदधुः ॥ नभसितमभिवीक्ष्यघोररूपंदिशिदिशितत्रपलायितेनृपौघ ॥ मर
 णसमयमुष्ठिलग्नरास्त्रस्तदभिमुखः प्रययौकबंधएव ॥ ३० ॥ पितुश्चपुत्रस्यचवेदवाक्यंयदुक्तमेकात्म्यमि
 दंहिदृष्टं ॥ भीमात्मजोपिस्वयमेवयुधेभीमोयदासीदरिसैनिकानां ॥ ३१ ॥ मिंडीवालैस्तोमैरैः शूलजालैर्वर्षैरुग्रै
 श्चोभयेषांनगानां ॥ दष्टः क्वापिकायदृष्टेरिसैन्यंयोमिस्त्रिस्तुलानाम्निशेषंसचक्रे ॥ स्वस्वक्षयंनगमदद्यरात्रौदुर्योध
 नस्यध्वजिनीतिमत्वा ॥ पितृव्यभक्त्यैवसभीमस्तनुस्तत्रैवतस्याः क्षयमाततान ॥ ३२ ॥ तत्रांतरे ॥ बाहिन्याएवमे
 नार्धमेदिन्याअपिनक्षयति ॥ क्षणंयुध्येतचेदेषइतिमेनेसुयोधनः ॥ ३३ ॥ इत्थंनितांतविनासेतानादतिस्यधातंरा

सुस्थसंप्रार्थनगणनिकमासंभृतसर्वाभिसारोमिहिरकुमारोवज्रधारयामहेन्द्रोमहीध्रमिवतेनदत्तयावलक्ष्याश्वक्ष
पणदक्षेयमितिचिररक्षितयामहत्याशक्त्यावक्षसिनिर्भिद्यक्षणेनतंक्षणदाचरंक्षितौनिक्षिपत्॥५॥ योचस्यत
स्यप्रबलप्रसिद्धेः प्रहारपीडांप्रतियोधदत्तां॥ अपारयन्नुदष्टमिवामिघोरमंतस्थितोवायुरगाद्वहिष्ठात्॥३४॥ सा
पिशक्तिरभिहृत्यनराशंसांयुगांनजनसन्नुतेत्रोर्यं॥ वायुस्सनुपरिधादिवभीतावासवस्यसविधंप्रतिपेदे॥
॥३५॥ अतदानींतवतेषांकोरवकोतेयसैन्यानांवाष्पलहरीनिष्पादयितुंमोदविषादयोरहमहमिकयास्पर्धा
समवधत्॥३६॥ अथजयद्रथघटोक्तचनिधनयोःशोकातिरेकगुरुत्वरद्वयानपिकुरुनाश्वासइतुमिवकूटस्तेकु
मुदवांधवेकुलिशाधुधदिशमेत्यकात्रानिकात्रौरभीरुभिराकाशंदशदिशावकाशंव्याकोचयमानेसतिकोपेनकुटली
रुतचापौदुपदविराटभूपोदुतमनीचैर्नाराचैराचार्यशैल्यैःशाललमिवनिबध्नतनुमातेतनुः॥३७॥ तस्याधर्ममना
राचास्तन्यांतद्विक्रमश्रियः॥ कोदंडविद्यासर्वस्वकुर्वातेस्मप्रकाशितं॥३८॥ ततःशरसंभवभुगिनीजानेश्वापच
तुर्मुखोपि। वृध्वविश्राणितविकृतवेषयोरपिविशिखविमोचनसृष्टिशिल्पेनविलोभनीयविग्रहीकृतयोःविराटपांचा
लयोरहंशूर्विकयारणोत्सवयौगपद्येसतिविबुधपुरविलासिनीनांविद्वैजःकुटुंबिन्यापिदुःसमार्धविवादमापादयामा

वैरीदिननायकतनयसहायकेनभयानकसायकयनिकायवर्षिणाममर्षिणादपेणगरीयसांदुःशासनयवीयसीसुस्त्रासइतुं
दलितविमतमदोनिजगदामष्टाभिःकृष्णभिःसमंभ्रमयामास॥२॥ गंधारजाजठरसीम्निपुराचमदत्तांदत्वादशांयुधिगदध
वमानस्तनोः॥ दुःशासनानुजकुलायहिद्योगपद्याच्चक्रेतदाष्टनवतित्रिदसीस्तुयात्रा॥३॥ विहयंविस्थंविसारथिंविशरा
संपिपताकिकापटं॥ विशिखेनविनस्वतःसुतंविदधातिस्मृकोदरःक्षणात्॥४॥ अथान्यमासाद्यरथंक्षणेनकर्णःकुक्
णांधुरिकामुक्तस्य॥ पूर्वगुणेनानुगंजातमेकंपश्चादृष्टिन्यायपरंनिरासत्॥५॥ मारुतस्तदनुसोमदत्तभूपादपांसु
परिधूसरोरसा॥ कंसमर्देनकनीयसासमंशक्रनंदनसमीपमापसः॥६॥ तदनुदनुजपरिपंथिनिशरपुंजेनकुरुकुंज
राभुंजयंतंस्तुतनधेनकृतमंतुरिपुंनिहंतुमादिश्यदलितदैत्यचक्रेणनिजचक्रेणचंडकरमंडलेपिदधानेगमस्तिमान
स्तमास्तेतिसमस्तनिजबलकोलाहलमाकर्ष्यदुःशालाजानिर्निजबदनमुदास॥७॥ तदाप्रकाशस्यदिवाकरस्यतिरोहि
तस्यापिजयद्रथस्य॥ अदर्शनायापिचदर्शनायसुदर्शनेहेतुरभून्मुखारः॥८॥ सकलमपिजगतिचक्रयूथंसवितु
रदर्शनितःसरवेदमाहुः॥ समरभुविकथंनुशौरिचक्रंतपनतिरोभवन्तदाचकांक्षे॥९॥ तावकिरीटीतुरुणेदुमो
लंबदान्यताकीर्तिविदावदेन॥ शरेणशत्रोरलुनीतशीर्षसाकंप्रमोदेनसकौरवाणां॥१०॥ वृध्वक्षत्रांजलोसाकन

निकाना भक्षो हिणी शलभ तालभ तेस्म तस्मिन् ॥४०॥ ततः सुराधीश्वरस्तुमुक्त ब्रह्मास्त्रभासाभृश अधिकतेन ॥ अस्त्रे
 णसार्धं गुरुनंदनस्य मंदायमानद्यु निरासमानुः ॥४१॥ धृतराष्ट्र सुतोपि देहमागादिनदी पांकुरदीपदीनदीभिः ॥ शकली
 कृतबाहुकर्णनासैः सहयोधैः सघटोक्तचाश्मवर्षति ॥४२॥ श्लो ॥४२॥ गद्य ॥११॥ ॥ इति श्रीमदनंतभट्टविरचिते च
 षुभारते दशमस्तवकः ॥ ॥ अन्ये घुरधिभिलितैरसृगापगानां पूरैरिवोदयति पूषणित्रोणितांगे ॥ सेनाधिपत्यसरणे धृ
 तराष्ट्रस्तुः कर्णसुवर्णघटचारिभिरभ्यर्षिचतः ॥१॥ अभातदानीमभिषेककाले नस्यो परिष्ठात्तपनीयकुंभः ॥ आद्या
 तुमात्मप्रभवोत्तमांगं समीपगामी वसरोजबंधुः ॥२॥ दिङ्मल्लशैलकुहरे त्रायकेसरीद्रसौरवप्रसुप्तिकमहापटहान
 चेण ॥ कर्णे बिलेन करनर्तितकालपृष्ठोजन्यस्थलीमथ रथेन जवाज्जगाहे ॥२॥ तावत्परेषां ध्वजिनीश्वरोपि पदे व्य
 धतप्रधनप्रदेशे ॥ परिस्फुरत्पटसरवेदशक्तिशरासत्तूणीरशरैर्बलोद्यैः ॥३॥ चमद्दयीसातदनुप्रगल्भा विस्तृतै
 र्योमनिपांसुपुंजैः ॥ प्रागेव शुभ्रधामपि सिंधुसिंधुविचित्रमेतद्व्यतनोदपापां ॥५॥ पादात्तपादातः रथोरथाचहास्तिकं
 गजता ॥ आश्वं चाश्वीयं द्वागभिदुद्रावप्रकंपितमहांकं ॥५॥ विरोधिसेनामभिवीक्ष्य कोपाद्विष्कारिताद्रानुसुतेन चापात्
 विजृंभमाणं तरसा गुणं स्ववियत्समस्तं न द्राक्षाकसोदं ॥७॥ कुरुचमुपनिषाणविदारितादुदपतन्मणयः करिमस्तका
 त् ॥ सुतवितीर्णनिजास्पददुर्दशाद्युमणये विनिवेदयितुं किल ॥८॥ अनेकधा दत्तविलास्य बाणैररातिरवेटावहिराव

भासे ॥ भीड्रीलरेवेदावकराद्गृहीतुं पृथक् यास्त्यमचालिनी च ॥ तदनुबाणगणैर्धूमणेः सुतो धृतधिपतिसपतिकदंबकं ॥ अ
 तिविषादिनिषादिकुलं व्यधाद्यमपुरीपथिकान् रथिकानपि ॥१०॥ अग्रेसरः कर्णहतेषु कश्चिद्भटः प्रविष्टो रविरध्वमार्गं नि
 लिपचातुश्रुतिपुष्टदेहो निर्गुमीष्टेस्मनकिंचिदुच्चैः ॥ पुष्पप्रदानेन निलिपवर्गे आते मराणां प्रथमं वृत्तानां ॥ हटेन कंठादप
 दत्यमालां मवृण्क्ताभ्यग्रसुरा नमस्यः ॥१२॥ तत्तादृशंतरणिभूजचंडिमानं संवीक्ष्य सर्वरिपुदक्षुचभीतिभांक्षु ॥ आसी
 त्समोदपरिमेतुरमेकमेव सव्येतरं रणतले वनमालिनेत्रो ॥१३॥ रिक्तपुष्पैः सिद्धगंधर्वमुख्यमुत्काम् धीवीरस्य तस्य ॥ द्वावे
 बाभ्रे घोसदांगो हि मध्ये पूषाचंद्रौ पुष्पवंतावभूतां ॥१४॥ वियत्प्रदेशाद्विशिखैः कठोरैर्दुद्रावदूरंध्रुवमज्जबंधुः ॥ अमुष्य
 नाचेदविराड्जैरनूपादाः कथं पाटलिमातिरेकं ॥१५॥ तरणेः किरणैस्तदारुणानां पटलैर्व्योमिपयोमुचां वभासे ॥
 चिरकालबुभुक्षयापिश्याचैरधिकं मांसमिवाहवाहुपातं ॥१६॥ अवरोपितज्यमथ कर्णकोर्मुकं विरतौ दिनस्य विज
 हौ विनम्रतां ॥ अवलोकनाय हरिदंतरे सयाद्रवतामरातिधरणीभुजाभिवा ॥१७॥ अप्राप्तनूतनशरक्षमिति सिः स्व
 सैन्यैरस्पंददृष्टिभिरनुक्षणमीक्षमाणः ॥ दुयेधिनाग्रकरसंबलितांगुलीकः प्रावीक्षदात्मकटकंसत्तुभानुस्तनुः ॥१८॥
 अपरे घुषिस्फुरितकमलचक्रयूहे प्रकाशमानपत्रिकुलसंचारे प्रकटितधनं जयते जो वर्धने भाविनि प्रध्वजप्रभातस

सये प्रादुर्भवति सति मधुमथन सारथेर्मधिव कुमारस्य वधल्लते शल्य सारथ्यमेव सा धनमवधारयता राधा तनयेन कृत बोध
नः सुयोधनो मानधनमाजमद्राजमुपगम्य स्वागमनिदानपरिशा नेन विमनायमानमपितं तैस्तैर्मधुरचनैर्वचनेः
कोपगिरे रधित्यकाप्रदेशा लुथोदेवरोधकणरथेनेपथ्यं सारथ्यमधिरोषयामास ॥ ४५ ॥ अथ मद्रनायकनिबधसंधार
थमा रुरोहरविभूः पराक्रमी ॥ प्रमदश्चकौरवचमचरान्नक्षणादतिसाध्वसंनपरयो धधमंडलं ॥ ततः क्षणादेव न
थेन तेन संग्रामसीमानमुपेत्य वीरः ॥ शंखं तदं त्याक्षरवाच्य मेतद्वयं निनादैरपुष्टरदेषः ॥ २० ॥ तदंतरं प्रचंडतोर
रोर्दंडः चंडकरस्तनुनिजयंतारं मद्रनेतारं प्रतिवचनमिथमुत्थापयामास ॥ ४६ ॥ इदानीमयि शल्यतव सारथ्यको
शलं निशाम्य विजयसारथेर्बदनं लज्जापयोधिसहमज्जनकृतेनाभीकमलवास्तव्यस्य नयना सुधसारथेश्च
वार्यपि मुखानि समाह्वयितुमिव भृशमवनतमास्त ॥ ४७ ॥ अपि च ॥ मरुकदं वैरविलास्यमानं मद्रेद्रदीप्राखिल
हेतिजालं ॥ शराभिर्वैषणधनं जयंतमिं गालयेदेष भुजः क्षणेन ॥ २१ ॥ ॥ ततस्तां श्रवणपुटककचां वाचमाक
र्ष्य पार्थेन पुरा पार्थितिमर्थं हृदि कृत्य समद्रभूपतिरवार्यस्स्य तेन यथेयं गगनकुसुमसौदर्यं विधातुमेवमुत्त
रमुत्तरंगयामास ॥ ४८ ॥ पुरा विराटस्य पुरोयकं वैरणां कणे सारथिना जुनस्य ॥ उत्पात्यमाने पिरपेणनेत्रे

सा ॥ ११ ॥ अथ तव शर्वरी चरभुजगर्वनिर्वातपर्वते भृंगशिलाविभंगविपाटितशरीरेव संधारागमिवेण रुधिरधारामुत्सृजंती सा
निशापिनाशमाशुसमाविवेश ॥ १० ॥ ॥ तदनुकोककुटं विनीनां नम्रकरणे महसिसमारुढविहायसि क्रोधनिद्रानिरोधसा
धारणीभवदरुणिमद्वक्पतिफलनैरायोधनधरणी रुधिरधुनीषुपंकेरुहाण्यंकूरयंतोद्यतोक्तच विराटपांचालपंचनाप्रपं
चित्तवैरभारतया गुरोरायुर्हेतुमलीकाक्षरपरिमाहं मलीकं वचनमेकं भवता प्रयुज्यतामिति धर्मजातमनुकूलयंतो व
सुदेववायुवासवकुमारादयः प्रधूनसन्निलहस्यधृष्टद्युम्नस्थवरुथिनीविमाथिनीवारुणधोरणी प्रचेताद्रवपयोध
स्परंपरां पुरोधा यभृशं रेवस्य गुणशंखस्य परिपूरणेन दुर्वहं कुर्वंतं कुरुसेनाधिपतिमधिजग्मुः ॥ कोपेन तावत्कुटिलः
सभीमः कुभानभांक्षीद्वयागजानां ॥ नामैकदेशोपि चकुंभयो नेरेतौ र्धतो भूदिति मत्सरीव ॥ २८ ॥ इति तत्र तां क रिघटां
पाटयता घटोक्तच जनकेन द्रोणसुतस्य सनामिह स्तिनि निपातिते सति प्रचुरतरमदानुवर्तिनि शुभतरमणिदेदीप्यमा
नमस्तकोयम श्वशामाहत इति धर्मतनय परिगदितं कर्णारंतुदमभ्यर्णमाकर्ण्य वैवर्ण्यभरितवदनं सुतनाशशोक
मोहनपरित्यक्तचापशायं स्तंडिले शायं भारद्वाजमवलोक्य हृष्टरतधीर्धृष्टद्युम्नोपि निजपितृबंधनस्मृतिजनुषारुषा
सत्वरमेत्यहेतुमुदयुंड ॥ ११ ॥ एकेन खड्गं दुपदस्यस्तनुः करेण चान्येन कचं गृहीत्वा ॥ विलूय शीर्षं गुरुमप्यमुद्रागंतं वसु
तंकलुयांचकार ॥ २१ ॥ तत्तादृशं तदनुनातपदं निशाम्य कोपातिरेककलुषं हृषभाग्निनेयः ॥ आग्नेयमस्त्रममुच्यत्परसे

निद्राकथंतेहृदयंगतासीत् ॥ आयासलंशरहितंवनसीम्निपूर्वसंदानितेसुहृदितेसुरवांशकेन ॥ कुत्रापिगूढवसति
स्त्वमहो निकुंजे किंनाविभेः सविधकीचकरं ध्रुगानात् ॥ २३ ॥ पोचालिकायाः परिणीतिकाले संधाभवद्भिः सहधा
र्त्तैराह्वैः ॥ भवानभूत्पार्थशरधयोगाकर्णेपिभूत्वाकथमात्तगंधः ॥ २४ ॥ इंद्रात्मजातेन सतेन गंतुमीष्टे तुलामीश्व
रश्चक्रेव ॥ तृणायमत्वानिजजीवनं योयुध्ययेन स्पृहयन्नुदरच्छात् ॥ २५ ॥ इतितस्यमद्राध्यक्षस्यतादृक्षमृभुक्षु
कुमारेपक्षपातंसमीक्ष्य कर्मसाक्षिनंदनोपिरौक्ष्यवर्जं पदविभागचमत्कृतिसुभगं भावुकं वचनमेवमाभाषी
त् ॥ २६ ॥ अपिभागिनेययससां सुभगं करणत्वमद्यमद्रपते ॥ मममातुलेति बहुधा वदता विजयेन शंभुमपिमातु
लय ॥ २७ ॥ इत्युक्तवत एतस्य सौरेर्देवतपदा विव ॥ जवादुभावनी कौतौजघटाते परस्परं ॥ २८ ॥ सर्वतोपिभुवि
सेन्यपरागेः शोषितेषु सजलेषु सरः सु ॥ केवलंगगन एव तदानीमप्सरः कुळमलोक्वत लोके ॥ २९ ॥ त
दनुतत्रतयोः सेनयो रूभयो रपिपरस्परघटनजनितस्फुलिंगव्याजेन निपातपूर्वा निरुधिरशीकर
करानजीर्णशंकया चमंती मिरिव पट्टसवल्ली मिश्रकपंधोत्पादनसृष्टिपाटवं संयामदेशादेशिकसंदेशा

चंपुभार०
६७

दभ्यसितुमवनीतलमवतीर्णैः पयोधरपटलैरिव खेटकवलयैर्युगपदेव बहुविधवीरयोधजनप्रवेशसौ
करायितरणि रंध्रसरणिमतिविशालयितुमिव वियत्तले दूरमुच्चलिताभिः शक्तिभिश्च प्रतिक्षणक्षपितविपक्षकु
लवृत्तांतमुद्गमुद्गरटनिमुखेन कथयितुमिव धानुष्ककर्णाभ्यर्णमभ्यागतैः केदंडदंडैश्च विचित्रतरचक्रचक्रमणमि
षेणपदात्पदेन गंतव्यमिति विमतविरोधकुंडलनामिव कुर्वद्भिश्च युध्यविलोकनबद्धकौतुकसिद्धयौवतकुचमंडल
निजकंडलनिजकुंभतारतम्यपरिविचोषयेव दूरनभसिकरान्प्रविसारयद्भिः शृङ्गालमंडलैश्च वेगसंभ्रमविदीर्य
माणधरणीरंध्रनिर्गलरफणीद्रफणासहस्रमणिकिरणधोरणीमसृणितैरिव शोणितपंकशोणितैश्च कैः संकी
र्तयद्भिः शतांगैश्च भयानकं सकलसुरजनतन्त्ररुहसौख्यशायिकं समीकमभूत् ॥ ६॥ ७॥ तदनंतरं दुःशासनो नयन
ज्जंभितकोपवह्निभीत्यैव फालतलमूर्ध्वमुवाश्रिताभ्यां ॥ भ्रूयां भयानकमुखोरिपुस्तमिपानयारथयोधयितुमेत
दतीवचित्रं ॥ २१॥ सकुंतलाह्वंवरधृतिधुर्यः स्वसिंहनादैर्विदधे दुरापः पराजयं सोमकं लारयते तोपांचालिका
यामपि पार्थचम्बं ॥ २२॥ ॥ ततो याज्ञसिनांकदितटपटापहरणसमयचक्रचक्रमणचासनानुवृत्तिवशादिव वि

६७

संछादयामासदिवंशरोधैः॥३८॥ करीद्रमंडलेपेतुः कर्णमुक्ताः शरव्रजाः॥ सदानांबुकरंयांतिस्त्रूललक्ष्यं हिमार्ग
णाः॥३९॥ प्रकाश्यकर्णयुधिकालपृष्ठभर्यकराभेचलतिप्रवीरे॥ तदीयभल्लेर्दलिताः परेपिप्रकाश्यचेरुंयुधिस्त
पृष्ठं॥४०॥ तत्रतत्रयुधिसंचरमाणः शल्यसारथिमतासरथेन॥ चूषितारिमदपाणितयासौसूर्यसुनुरपिचंड
करोभूत॥४१॥ रवेः कुमारस्यरथंनिरीक्ष्यरमाप्रियस्यापितदासमीके॥ धैर्यहृदःस्वेदजलंशरीराज्जगाकृतोत्रं
चजवेनहस्तात्॥४२॥ तदनंतरं॥ ममर्त्यचक्रवर्तिविकर्तनतनयौपरस्परं समरं प्रवर्तितुमारभेतां॥ गोशधाकुं
तीपुत्रयोः शौर्यभाजोश्चक्रीभूतौचापदंडौज्वलंतौ॥ मध्यस्थाया रंगभूदेवतायाः ताटकाभामावधातेस्मचि
त्रं॥४३॥ अवकर्ण्यशरासवल्लिघोषंसुतयोस्तत्रसहस्वदृष्टिघृष्टयोः॥ दिवि वैणिकतापसस्यचित्रंमहतीप्रीतिरभू
न्नचैववाभूत्॥४४॥ उल्लालकल्लोलितहोर्विलासाबुपेन्द्रमद्रेश्वरसारथीतौ॥ परस्परंभल्लुकुलैरभूतांरुषावली
ढावरुषावलीदौ॥४५॥ कर्णामरेन्द्रसुतकामुकवल्लिवांनैरंध्रमंबरतलेनिविडेष्टुषकैः॥ अस्यागतानमरभावमु
पेत्ययोधाःप्रच्छेदवैणिकमुनिः प्रधनप्रकारान्॥४६॥ पाणिनातदनुभातुनंदनेपन्नगास्त्रमचिरेणगृह्णति॥४७॥

मेव निखिलाक्षरोगणात्सादधौवरणभाल्यमुर्वशां॥४७॥ सव्यसाचिनिहनायशरासेसंहितेरविभुवाभुजगा
स्त्रि॥ नंदनद्वितयवत्तममस्तस्वस्यकल्पकवनेनसहेंद्रः॥४८॥ रवितनयविमुक्तमस्यमेतद्विविरसनायुग
लंबहिर्वितन्वन॥ अहमधुनाद्विधाकरोमीत्यभिनयकेल्लिमिवादधद्वभासे॥४९॥ द्विधाविधानुंविजयंशिरोधाव
पातयंतं ससरीरुपंतं॥ निरीक्ष्यभारेणनिजेनशाडीनिमज्जयामासत्रातांगमुर्वी॥५०॥ आनेमिमन्नस्यहरे
रूपायात्तदाशनांगस्यकिरीटिनोस्य॥ गर्भेवकाशंकिलबांधवेनशंभोःशनांगोधरपितृनीत्॥५१॥
ततः कुरूणामिवपुष्करांतेक्ष्वेलाभट्टींजुंभयतानिजांच॥ उग्राहिनातस्यकिरीटशृंगमग्राहिनाकेद्रुप
येनसाकं॥५२॥ ततः श्रेहरसाद्रस्तं पक्षपातीभुजंगमं॥ तक्षकः किलपार्थस्यवर्धयामाससायकः॥५३॥
दंतीद्रुपादातरथाश्वमेदीकुंतीकुमारः सहरेर्निदेष्टात्॥ राधेयकायेविविधास्त्रजालमाधेयनेवव्यधि
तक्षणेन॥५४॥ सर्वेषुयाचकजनेषुबहुपदत्वात्तवर्वतरोधृतिरयंस्वमणेः कुमारः॥ पार्थस्यमार्गगण
गणपतितंशरीरेसार्थव्याधादभिमुतंसवितीर्थजीवं॥५५॥ कर्णेथकर्णेद्विमात्रपात्रेदुर्धीधनः शोकर

सममज्ज॥ अभ्यासम् माममिवाधिरोढुमनागतास्याहदमज्जानस्य॥ ५६॥ ततः स्वकीयस्य तन्मवस्यवधाद
पः स्नातुमनाइवद्राकु॥ मंदायमानद्युतिमालभारीमरीचिमालीचममज्जसिंधौ॥ ६७॥ ॥ इति श्रीमदनंतभ
हविरचिते चंपुभारते एकादशस्तवकः समाप्तः॥ ॥ ६८॥ ॥ शाल्यंततः परमरातिकुलस्य चित्ते शाल्यदिरां
तमनिद्रोरमणः कुरुणां॥ कल्प्ये रणेष्ठुतनाधिपतिं विधाय तुल्यं त्रिविष्टपयत्तेः स्वममन्यतासौ॥ १॥ तत्तादृ
शंतदलुवाहुर्मदेन शत्रूनाकं पयंतममरावलिमस्तकेन॥ शतयानिहत्य युधि शाल्यमजातशत्रोः पाणिर्दधौ
प्रथमतः परहिंसकत्वं॥ २॥ अथ तं सुवलात्मजं क्षणादवगम्य प्रियपाशकं मृधे॥ यमदापित पाशकं व्यधाद्यम
योः प्राथमिकः पराक्रमी॥ ३॥ अथ युधत्तपत्तुदुः सहश्रीर्ह रिदभ्यंतरधावदात्मघोषं॥ सहते स्म न किंचिदस्य लू
कं सहदेवस्य भुजप्रतापभानुः॥ ४॥ ज्वालं विषक्तमिव दानं विधौ ह्यशानोः शोणंदधच्चरमबालमुदस्य चा
पं॥ पार्थे निहतं रिरिष्टनयको दिशांकाः द्रोणात्मभूक्षपमुरवाः सहसा बभूवुः॥ ५॥ इत्थं सोदरदायादवस्तुथि
नीनारणक्षितौ परिक्षयमभिवीक्ष्य महीयसा साध्वसि न मनसि विरचितप्रथमप्रवेशः कचन गृहावस्थिति

विधानिरेचकमंडलानि चित्तव्यन्निज्जास्पदभेदकोभीमः क्वासमागच्छतीति वीक्षितुमुन्नतप्रदेशमधिरूढाभ्यां हृदंतं रुधिरबु
द्बुदाभ्यामिव रोषलोहिताभ्यां लोलनाभ्यां साध्वसदानशौडः करतलबन्धममाणघनतरपरिघासुविपाटितभटघोटककरिघ
दक्षतजप्रवाहैः समरसीमांकंठद्वयसीविदधानः सुयोधनानुजो वियदध्वनिविजृंभितध्वनिवृकोदरे दृगध्वनीनोभूत्॥ ७॥
बधकछावपि द्वौ तावभीकौभीमकौरवौ॥ गदागदिरणं घोरं कुर्वीते स्म परस्परं॥ २१॥ निपातितस्य द्विषतः सभूमौ समक्ष
मक्षणां कुरुभूपतीनां॥ गडेषकराभ्यामुदरे पदाभ्यां सताडनं साधुसमाचचार॥ २२॥ निजप्रियाकैश्यरूपोऽस्य शत्रोर्निभि
द्यवक्षः पिवतोऽमृगंभः॥ समीरस्त्रेणोऽपि शात्तिकानां सपीतिकेल्यां कलहो बभूव॥ २३॥ एणीरुशः स्वकीयायाः वेणीतैर
वशोणितैः॥ क्षोणीभृतां द्विषामिषः शोणीचक्रे सहाक्षिभिः॥ २४॥ तदनंतरं रिपुंकुरुक्षेत्रतले चरंतं तृणाय मत्वा वृषसे
नमुग्रकिरीटि गोपोवरधेनुकांतं निनाय कांडैर्यमलोकगोष्ठं॥ २५॥ अवकर्ण्य किरीटिभग्नमाजावभिमन्योरधिकं सुतंस
कर्णः॥ रिपुरंकुतरक्षुरष्टदिक्षु ज्वलयन् चक्षुरभूदरी नूदिहक्षुः॥ कुंडलीकृतकोदंडः चंडभानुभूतवः॥ तांडवं वि
दधे पाणेः पांडवानां बलांतरे॥ २७॥ युधेहतो यो धसमूह एषः विबं पितुर्मेव तमेत्यतीति॥ मत्तैव पत्युर्मेहसांकुमारः

दाख्यया निशंभदेवपदयोस्तुसंगमः॥९॥ तत्रविस्मयकरंगदावहंपश्यतोस्यसहसंमदाश्रुभिः॥ पुष्पदृष्टिरुभयोरु
 पांतयोः पुष्करात्सुरभिगंधि रापतत्त॥१०॥ प्रविवेदकुलालचक्रवद्भूमतोस्तत्रतयोर्द्वयोर्भिदो॥ नवलो नहरिर्नपां
 डवाः नसुराः नाश्वमुखाः नचारणाः॥११॥ मन्नामधारिणलंदु वसनं विमृश्यात्तत्सदेत्यतिरुषेवयदूहहस्यनि
 त्रेणस्त्वितमरेरथसक्थियुग्मचूणश्चकारगदयाश्वसनस्यस्तुः॥१२॥ तत्राथतारकमिवादिसुताकुमारो
 जिह्वासुयोधनमसौशिविरंदिनांते॥ वर्गः पृथ्यातनुभुवांमधुजित्समेतः षड्भिर्मुखैर्जनितांरवरवाजगाहे॥१३॥
 भूयोपिसायमनलायमहःप्रक्षिन्नासांप्रभोरिवकरादिशि विप्रकीर्णैः॥ धूमैरिवाक्षिपथरोधिभिरंधकारैः प्रापे
 कुरुक्षितिभृतांपटमंटपौघः॥१४॥ तस्मिन्काले विचित्रक्षितिपतिमसुभिर्युक्तमासाद्यरंगैस्तैरासाद्यलापैर्नि
 जमपिसमरे भाविकृत्यनिवेद्य॥ मुक्तस्तेनार्धमार्गेहरवरमुदितोद्रोणभस्वापमौर्ध्वं धृष्टद्युम्निकृत्यस्वसुर
 पितनयानूतस्यचिच्छेदशरान्॥१५॥ इत्थंनिशीथेभयानकनिजसायकशकलितद्विषदनेकानीका कुरुनाय
 कपटनिकेतात्स्वभुजाभ्यामिवप्रविष्टकटकाभ्यांरूपकृतवर्मभ्यांपुनरपिसरस्तीरमागत्यसमस्तं वृत्तांतं कथयंत

७०

मश्चशामानमपिसखेसंप्रतिममप्रीतिरेतावतीत्यभिनेतुमिवनिर्घवप्रसारितेनबाहुयुगलेनयत्नादाश्लिष्यत्वमेव
 खलुममप्राणाभवसीत्यौपचारिकं वचनं प्रयुंजानंतंराजानंमिकोपादिवतदीयाः प्राणाः तदानींतत्याचक्षुः॥१॥
 रूपः नराः कुरुपुरीकृतवर्मकुशस्तुली॥ प्रययौद्रोणस्तुश्वपाराशर्यतपोवनं॥१६॥ अथदीप्तिभिरात्मनोविजेतु
 र्भित्तद्रोणशिरोमणेर्भवित्री॥ सहजास्यदसंगमानहानिंसविताद्रष्टुमिवोदयाद्रिमागात्॥१७॥ तदनंतरमात्मसोदरस्तु
 तसुखाब्रुवणपुटकालकुटमपत्यात्ययमधिगम्यविबीदेत्याः याज्ञसैन्याः मूर्च्छाधकारं नलदीपालोकेनदुरमुत्पाट
 यन्तुसुसुकुडवगुरुसुतचूडामणेराहरणायज्ञातांतगमधिरुह्यमैवविष्कारयद्रिर्मधवत्कुमारादिभिर्मंसि वि
 तपाश्वभागोमारुतिस्तपस्यतस्तस्यैवाश्रमपदंप्रतस्ते॥१८॥ तत्रागतेषु युधितेषु तपोधनोयमेकोपिधीरतर
 धीरिषुवार्षकेषु॥ निष्पाडवास्तुवसुधेतिनिजव्रतेनसाकंयमुचदभिमंच्यजवादिषीकां॥१९॥ अथाहतोमारुतिनाहटेनभग्नस्यशी
 र्षाद्गुरुनेवनस्य॥ दत्तोमणिः पार्वतनेदनायाः शोकाग्निदाहप्रतिबंधको भूत्वा॥२०॥ ततः संवर्तसमयसंज्ञजेत

तादृशिकुरुणाभुभयेषामपिसंप्रहारेरुष्णावेणीबंधायुषासहपरिसमासे॥५॥स्वंदुःशालाशेषमपत्यवर्गपांडोश्चविज्ञा
 यस्तस्तशेषं॥दशासदाधोजरठोमहीपश्चिरंतदात्रेतनयापिजिग्ये॥२१॥तदानींविदुरसंजयाभ्यां व्याजनादि
 भिरुपचारैर्विश्राणितसंज्ञः हासुयोधनहादुःशासनेतिविलुपन्नुद्यायरणतिहतस्वजनमुरेवदुस्मरणमात्रा
 दुल्लोलकल्लोलितशोकसिंधुमिवंधुभिः सहनंगरानिर्गतोभवत्समेषुगतेष्वपिपूयमधापिननिर्गताइति
 रोषेणप्राणान्वहिरुत्सारयितुमिवहृदिपुनःपुनःविरचितकरास्फालनादिभिः सविधमागम्यमज्जन्मभूतसौ
 दर्यप्रातिभट्टमियमावरतीत्यसहिष्णुतयेवकपोलमकरिकामुन्मुलयंतंवाष्पप्रवाहनयनेरुत्सृजंतीभिरन
 वरतमस्मान्कुसुमैरामोदपरितान्विदधानाः सुयोधनादयः कृपतिताइतिगवेषयितुमिवदूरदूरमवतीर्ण
 श्विकुरहस्तैरुपलक्षिताभिः पवनसुतपरिघोपालंभनपरितार्थैर्विलापैर्दिगंतंरंनिर्गतयतीभिः स्नुषाभिः
 परिवार्यमाणयागांधारसुतयारानैः शनैरुपगम्यमानः संयामभुवमवगाह्यपंडुशः परिशीलितदीर्घ
 निर्द्वेषुपाकशासनमुक्तप्रसनपरिमलितकचबंधेषुतनयेषुनिपत्यपरितोलुठंस्सकुरुभ्रभुपतिश्च

७१

रेवममायुषोमेष्टिरित्यालोच्यशडितिघटितकवचावकुंठनः पन्नगकेतनः शमंतपंचकसमंतंसागरगभीरंस्वरितनामा
 नंकंचनमहाहृदमासाद्यमद्भुतेनचिरर्धायमाणंक्षोणींख्येवसमर्पयामीतिपातालवासिनः पन्नगाधिपतेद्विसहस्रलोच
 नेषुरहसिवचसानिवेदयितुमिवदूरदूरंनिमज्ज्यस्वविषयासर्वमप्यंभस्तंभयामास॥वकहंतापुराद्यासौधार्तराष्ट्रवधोद्य
 तः॥इतिभीतस्यराज्ञोस्ययुक्तंकासारमज्जनं॥६॥दरीषुवाशिरवमितटीसरीषुवापुरीषुवाधनवनवल्लरीषुवा॥तिरोभवे
 दयमितितं समागितुंरणरुक्लापवनसुतोथनिर्ययौ॥अपरैरपिसोदरैस्तदानीमनुवातस्यजयार्थसिद्धयेत्य॥शत
 मनुषुभुवः पुरस्यदिष्ट्याशवरः कश्चनसन्निधाह्वनात्॥८॥अथतेनकृतांजलिनासविनयंनिवेदितायांसर्वभौमलक्ष
 णोपेतायांपदपंडूलक्ष्यमाणैः सलिलमाहर्तुवनदेवताभिरानीतैरिवकलशैरंकितवतारपथात्संगरंगप्रयुक्तविवि
 धायुघसविधाधीतैर्दक्षण्यानीवपरुषाणिमारुतिवचनानिनिशम्यविशालैः क्रोधनिश्वासेरुपरिकोरकितबुद्धुद
 कललोदयातस्माज्जलाशयादुत्तीर्यमानिनामयणीः सुयोधनोधीरधीरमनास्तादृशेनभीमेनसहभयानकंगदा
 गदिकलहयितुंसरभसभुपचक्रमे॥२॥आजगामससरस्वतीतटादिजिशीम्निबलवान्बलस्तदा॥जायतेकिसहय

जं॥२६॥ द्विजप्रमाणेषु नृपस्य लभाश्वरेणुराजीभुजसीमिरेते॥ एकाधिकद्वादशाहायनेषु क्षितिः कृशांगीविरदा
 दिवास्य॥२७॥ तदानीमेव पराशरस्तुतचिदुरसंजयैः सस्सं भाषमाणं सरमा रमणमग्रतो निधाय सवि
 नयं युयुत्सनादीयमावहस्तावलंबः भूभारलघूकरणोपकारेण प्रियमाणैर्दिग्वारणैः प्रेषितमिव महांतं
 कंचिदौषवाह्यमधिरूढः शशिमंदलेन चार्चयिष्ये मयामद्वयवलात्तपत्रेण परिक्रियमाणो परिभागोला
 लनावशेन पार्श्वयोरागत्य प्रमोदतरलपक्षपुटाभ्यां भरालदंपतिभ्यां चतुर्मुखद्वयचामराभ्यामुपवीज्य
 मानो हर्म्यशिरवरावलंबिनीनां पुरनितंबिनीनां कपोलकलकसकलनदूरप्रकीर्णैरानंदबाष्पविंदुमुकुलै
 रिवलाज्जिलिभिरवकीर्यमाणः पुनः सरविविधमंगलवाद्यगुरुजनश्रियायमानगवाक्षपरंपरा
 तां पुरीं प्रदक्षिणीकृत्य द्वारभुवमवतीर्णो विजमणितिलकप्रतिबिंबानिव दीपांकुरानकनकपात्रमध्ये
 वहंतीभिर्वारसीमंतिनीभिर्विरचितारार्तिकमंगलः पांडुस्तनुनिविडवितानमाल्यधूपपरिमलसुरभि
 लमणिमंदपेकुलक्रमागतं सर्वतोभद्रनामसिद्धासनमध्यवासीत्॥ ८॥ ॥ सौधंकदाचिदधिकरुष्ट

७२

समंसु हृद्विर्भूषश्चिराद्विरहितस्य पुरोत्तमस्य॥ वापीषु वीथिषु चनेषु चनेषु चतुष्येषु नृतालयेषु च निमज्ज
 यति स्य दृष्टि॥ २८॥ तदानीं खलु॥ क्षोणीं कोरागृहाणि गोधननतिंघोटा नरथान् कुंजरान् नुव्यान् सपदम
 प्यदुग्धनिमिषादस्माकमीशायतः॥ तादृशः शकुनेः करो विजयता मित्यालपंतीः शुकीरुघाने सनिशर्म
 तनयो मंदं जडासानुजैः॥ २९॥ कृतवतः पांडवो सौस्तुतश्च तविरहादंतरत्यंतमात्तं भातया साकंपितृव्यं
 प्रतिदिनमनुजैरथतः स्थापयित्वा॥ कृत्वा धस्ताकुत्रायं विजित्तमिव धिया प्रांजलिः सर्वधर्माभीषा
 द्वर्णाश्रमाणामनुकलमशृणोस्त्वं पदंगंतुमिच्छोः॥ ३०॥ आलंकायास्तदनुसहजैराहिमाद्रेर्जितश्रीः
 शौरेर्दोष्णाद्यदित निजदो धर्मभूवेदिया श्वे॥ सहस्वाणां शतमरवदृशां संदधानोभ्यसूयामन्या
 दक्षं नियमपरिधीराज्जुहावाश्वमेधं॥ ३१॥ राज्ञां मौलिपरंपरां चरणयोः बाणौ प्रदानश्रिये बुधो राज
 नयोदयं हृदि कृपांसत्यं॥ बाहौ सागरमेखलावसुमतीमस्ते किरीटमुदाकुर्वन् धर्मतनूभवं
 रमसो गोपायति स्म प्रजा॥ ३२॥ ॥ इति श्रीमदनंतभद्रविरचिते द्वादशास्तवकः॥ ॥ श्रीराम॥ ॥

७३

७३

४४

५

इति
अनन्त भक्त प्रणीता

भारत चंपू समाप्त श्रीः ॥

४४

५

७३

रमरोदीत ॥ ६ ॥ रुष्टं पितृव्यममुमागतमाजिभूमौ द्रष्टुं भयाकुलधियाथयुधियाथयुधिष्ठिरेण ॥ अभ्यर्थितौ दरिपराश
 रनंदनौ द्रागाजगमतुस्तमपनीतरुषं विधातु ॥ २२ ॥ तं व्यासकृष्णावतितथमानं शोकेन शान्तं सुतरां व्यथितं ॥ नभो
 नभस्याविवदावदृक्षंददद्यमानंदवपावकेन ॥ २३ ॥ अथ सहजैः सहाहवभुवमागम्यस्वामिन्नेकविधापराध
 करेण नतवशापपात्रेयजनेयमागतइतिचरणैः प्रथमं तमात्मानं मृदुलमालिं गितवंतं पश्चाद्वावशेन पुरस्था
 पितेन लोहभीमेन सह निजवैरमुपि चरुणश्च तवतं प्रज्ञादृष्टं पुरस्कृत्य स्मृतबहुलकरणीयजातो युधिष्ठिरः
 पुरा भगीरथ इव प्रेतभ्यंगताय सर्वमैजातिजनाय निर्मलैर्नीलैः पद्मैर्निमगासलिलैर्निवापांजलिनिर्वापणं
 विधिवदेव निवर्तयामास ॥ ७ ॥ ७ ॥ भुभाध्वीचीरिव तोरणवलीस्ततो वहंती ततवाघनिस्वनां ॥ हरिं पुरोधाय
 समंसहोदरैः प्रवीक्षदात्मीयपुरीं युधिष्ठिरः ॥ २४ ॥ वलग्नस्तैर्द्रुपरात्मजायाः वितानिते धाम्नि सतत्रचैलैः ॥
 स्थित्वा पितृव्यस्य दिनंतदेकं परे हि पार्थः प्रययौ स्वगेहं ॥ २५ ॥ ततः ॥ राज्याभिषेकसलिलादिवसंगतं श
 गावत्तुष्टिर्मुग्धनिधर्मस्त्वनोः ॥ कृष्णादयः रुभगुणे कृत्तिनो मुहूर्तं हैमन्यधुमुकुटमुज्ज्वलरत्नरा